

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Blaž Maljevac

EVROPSKI VIDIKI REGIONALNEGA RAZVOJA PRIMORSKE

diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Blaž Maljevac

Mentor: zasl. red. prof. dr. Lojze Sočan

EVROPSKI VIDIKI REGIONALNEGA RAZVOJA PRIMORSKE

diplomsko delo

Ljubljana 2007

Zahvala za uspešno dokončan dodiplomski študij gre družinski razvojni koaliciji z vsemi sinergijskimi učinki mame, očeta in sestre. Posebni zahvali pripadata tudi puncu Karin in zasl. red. prof. dr. Lojzetu Sočanu.

Evropski vidiki regionalnega razvoja Primorske

Delo temelji na analizi izrabljanja evropskih kohezijskih in razvojnih mehanizmov, ki so se z vključevanjem Primorske regije v evropsko integracijo pojavile na razvojni agendi obravnavane regije. Pregled ravni koriščenja evropskih regionalnih sredstev se prične s pregledom vključenosti v predpristopne finančne instrumente evropske regionalne politike, nadaljuje s pregledom ustreznih načrtov trajnostno naravnanih razvojnih programov in konča s pregledom obstoja morebitnega celovitega modela inovativne čezmejne (evro)regije. Osrednje gonilo razvoja Primorske regije naj bi v prihodnosti predstavljala ravno čezmejna povezanost, ki bi veliko lažje in hitreje omogočala dosego večje kritične mase razvojnih potencialov. Ključno vprašanje pa še vedno ostaja: 'Ali se je zgodovinska razklanost objektivno soodvisnih regij Primorske in Furlanije Julijske krajine vendarle končala z vpetostjo Primorske regije v evropsko integracijo oziroma v evropske kohezijske mehanizme?'

Ključne besede: Primorska, HiCo regija, evroregija, PHARE CBC, INTERREG IIIA Slovenija – Italija.

European views of the regional development of Primorska region

The research is based upon the analysis of exploitation of European cohesion and developmental mechanisms, which emerged on the development agenda of the Primorska region, with its inclusion in the European integration. The review of the level of application to European development means starts with the examination of inclusion in the pre-accessible financial instruments of the European regional politics, it continues with the review of suitable sustainable oriented developmental plans and ends with the examination of eventually existence of a cross-border (euro)region of innovations. And this is exactly the eventual future main driving force of development of the Primorska region, which will in fact faster and easily achieve a bigger critical mass of developmental potentials. The main question still remains: 'Has the historical cleavage of objectively dependent regions of Primorska and of Friuli Venezia Giulia however ended with the inclusion of the Primorska region in the European integration and in the European cohesion mechanisms?'

Key words: Primorska, HiCo Region, euroregion, PHARE CBC and INTERREG IIIA Slovenia – Italy.

Kazalo

Seznam slik in tabel	7
Seznam kratic	8
1. Uvod	9
1.1 Identifikacija problema	9
1.2 Hipoteze	10
1.3 Metodologija	12
1.4 Definicije osnovnih pojmov	13
1.4.1 Regija	13
1.4.2 Regionalizem in regionalizacija	13
1.4.3 Razvojno zasnovane regije	13
1.4.4 Čezmejna regija	14
1.4.5 Obmejno sodelovanje	14
2. Regionalizem in regionalni razvoj	15
2.1 Regionalizem v Evropskih skupnostih	15
2.2 NUTS klasifikacija	16
2.3 Novi regionalizem	17
2.4 Čezmejni regionalizem	19
2.5 Regionalni razvoj v Sloveniji	19
3. Teoretski in konceptualni okvir	20
3.1 Multilevel governance – večnivojsko vladanje	20
3.2 Teorija endogene rasti	21
4. Javno finančni sistem Evropske unije	22
4.1 Delors I (1988–1992)	23
4.2 Delors II (1993–1999)	23
4.3 Agenda 2000 (2000–2006)	24
4.4 Finančna perspektiva 2007–2013	24
4.4.1 Konvergenca	25
4.4.2 Regionalna konkurenčnost	25
4.4.3 Teritorialno sodelovanje	26
5. Kohezijska politika v EU do leta 2007	26
5.1 Instrumenti kohezijske politike	27
5.1.1 Strukturni skladi	28
5.1.2 Kohezijski sklad	28
5.1.3 Predpristopna pomoč	28
5.1.4 Evropska investicijska banka	29
5.1.5 Drugi finančni instrumenti	29
5.1.6 Pregled izdatkov	29
5.2 Pobude Skupnosti	30
5.2.1 INTERREG III	31
6. Pregled ravni razvoja Primorske regije in sosednje Furlanije Julijske krajine	32
6.1 Kratka zgodovinska perspektiva	32
6.2 Ravni razvoja	33
6.2.1 Pregled ravni razvoja obeh regij	34
6.2.3 Razvojno dohitevanje Primorske regije	38
7. Predpristopni finančni instrumenti evropske kohezijske politike na primeru Primorske regije	49
7.1 Pregled in ocena projektov čezmejnega sodelovanja v okviru programa PHARE CBC med Italijo in Slovenijo (1994–1999)	49
7.1.1 Sklad za male projekte	50

7.2 Pregled in ocena projektov čezmejnega sodelovanja v okviru Programa pobude Skupnosti INTERREG IIIA med Italijo in Slovenijo (2000–2006)	52
7.2.1 Prednostne naloge in cilji	53
8. Regionalni razvojni programi Primorske po vstopu Slovenije v Evropsko unijo.....	56
9. Predlog (čezmejno) razvojno zasnovane regije	58
9.1 Lizbonska strategija	58
9.2 Sprememba razvojnega modela	58
9.3 Čezmejna inovacijska regija in njena razvojna zasnova.....	61
9.4 Vključitev v mrežo 'Innovating Regions in Europe'	62
10. Za Primorsko regijo relevantni modeli čezmejnega sodelovanja	63
10.1 MATRIOSCA – AAP	63
10.1.1 Dolgoročni cilji	64
10.1.2 Splošni učinki in rezultati	64
10.2 Evroregija – Euroregione	65
10.3 Evroregija Istra.....	66
10.4 Jadranska evroregija.....	68
10.5 HiCo Region	69
10.5.1 Investirati v inovacije.....	69
10.5.2 Temeljni nosilci in sodelujoči partnerji	70
10.5.3 Ključne prednosti	71
10.6 Primernost čezmejnih modelov za Primorsko regijo in njen trajnostni razvoj.....	72
11. Sklepi in ugotovitve	73
12. Viri	75
12.1 Sekundarni viri:.....	75
12.2 Primarni viri:	81
13. Priloge	83
PRILOGA A: Število prebivalcev in gostota prebivalstva ter bruto domači proizvod na prebivalca v Sloveniji (po regijah)	83
PRILOGA B: Strukturni deleži bruto dodane vrednosti po regijah in dejavnostih	83
PRILOGA C: Bruto domači proizvod po regijah na ravni NUTS-2.....	84
PRILOGA D: Skupni, naravni in priselitveni prirast na 1000 prebivalcev	85
PRILOGA E: Obseg Pobude MATRIOSCA – AJP	85
PRILOGA F: Obseg projekta Evroregije.....	86
PRILOGA G: Obseg Jadranske evroregije	86
PRILOGA H: Obseg 'HiCo' region.....	87
PRILOGA I: Strukturni delež BDV po dejavnostih v FJK.....	87

Seznam slik in tabel

Slika 2.3.1: Tradicionalni pogled na teritorialne odnose	17
Slika 2.3.2: Novi regionalizem in teritorialni odnosi.....	18
Slika 5.1.6.3: Razdelitev sredstev kohezijske politike v obdobju 2000–2006.....	29
Slika 5.1.6.4: Proračunski odhodki za leto 2003.....	30
Slika 6.2.1.3.5: Indeks bruto domačega proizvoda na prebivalca po standardih kupne moči	35
Tabela 6.2.1: Socialno ekonomski indikatorji obravnavanih regij	33
Tabela 7.1.2: Razdelitev sredstev iz PHARE CBC v predpristopnem obdobju 1994–1999 po področjih	50
Tabela 9.2.3: Dosedanji razvojni model in vizija novega.....	59

Seznam kratic

AJP	Alpe, Jadran, Panonija
BDP	Bruto domači proizvod
BDV	Bruto dodana vrednost
DRP	Državni razvojni program Republike Slovenije
EEL	Enotna evropska listina (Single European Act)
EIB	Evropska investicijska banka (European Investment Bank)
EKUJS	Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad (European Agriculture Guidance and Guarantee Fund)
EPD	Enotni programski dokument
ESRR	Evropski sklad za regionalni razvoj (European Regional Development Fund)
ESS	Evropski socialni sklad (European Social Fund)
EU	Evropska unija
EURATOM	Evropska skupnost za jedrsko energijo (European Atomic Energy Community)
EUROSTAT	Evropski statistični urad
FIUR	Finančni instrument za usmerjanje ribištva (Financial Instrument for Fisheries Guidance)
FJK	Furlanija Julijska krajina
NUTS	Nomenclature des Unites Territoriale pour Statistique (Standardna klasifikacija teritorialnih enot)
R&R	Raziskave in razvoj
RNRP	Resolucija nacionalnih razvojnih programov
RRP	Regionalni razvojni program
SKTE	Standardna klasifikacija teritorialnih enot
STO	Svobodno tržaško ozemlje
SRS	Strategija razvoja Slovenije

»Ne združujemo držav, marveč ljudi!« Jean Monnet

1. Uvod

1.1 Identifikacija problema

V novi finančni perspektivi 2007–2013 je Evropska komisija prepoznala povečanje pomembnosti čezmejnega, transnacionalnega in medregionalnega sodelovanja v razširjeni Evropi, tako da omenjeno sodelovanje dejansko postaja samostojen cilj v evropski kohezijski politiki: 'Cilj 3 – Evropsko teritorialno sodelovanje'.

Evropski Strukturni skladi, Kohezijski sklad in pobude Evropske komisije v tej luči predstavljajo finančne instrumente regionalne politike Evropske unije (EU), cilj tovrstnih instrumentov pa je predvsem v tem, da ublažijo občutne razlike glede razvitosti konceptov razvoja in samega bogastva posameznih držav članic oziroma njihovih regij. Tovrstne zahteve so se v zadnjih dvajsetih letih prej zelo okrepile kot zmanjšale, Slovenija pa je bila v predpristopnem obdobju (ko torej sama še ni imela popolnega dostopa do nekaterih evropskih regionalnih instrumentov) deležna celo pomoči v obliki Pobud Evropske komisije (na primer PHARE,¹ INTERREG III,² ipd.). Tovrstne pomoči so bila deležna predvsem obmejna območja, med katera zagotovo sodi tudi Primorska regija.³

Slednja ima zaradi svoje specifične geografske lege odprta vrata do številnih evropskih regionalnih pobud in kohezijsko – strukturnih programov, poleg tega pa je Primorska tarča številnih zamisli o oblikovanju čezmejnih regij. Kljub začetnim krčem Slovenije pri regionalni ureditvi države je regija vseeno sodelovala pri številnih Pobudah Skupnosti (PHARE CBC⁴ ter INTERREG IIIA med Italijo in Slovenijo), kar ji je omogočal predvsem specifičen obmejni položaj. Prav tovrstna lega ji tudi danes (po vstopu v EU in po končanem črpanju predpristopne pomoči) omogoča veliko absorpcijsko sposobnost, predvsem v kontekstu čezmejnega povezovanja, kjer bi Primorska regija s sosednjimi regijami (predvsem Furlanijo Julijsko krajino) lažje črpala sredstva iz evropskih Strukturnih ter Kohezijskega sklada. Gonilo razvoja bi tako predstavljala čezmejna povezanost, ki bi postregla v prvi vrsti z večjo kritično maso razvojnih potencialov (proizvodnja, infrastruktura, finance, institucionalna infrastruktura, naravni viri, tehnološki razvoj, kadri, pozitivni sinergijski učinki na učinkovitost ter skladnost razvoja, ipd.). Primorski regiji vstop Slovenije v EU

¹ Poland and Hungary Action for Restructuring of the Economy (Pomoč za gospodarsko prestrukturiranje v državah Srednje in Vzhodne Evrope).

² INTERREG III je največja pobuda Skupnosti Evropske unije, ki se financira iz Evropskega sklada za regionalni razvoj.

³ Primorsko regijo v diplomskem delu razumem kot Obalno–kraško in Goriško statistično regijo.

⁴ PHARE Cross Border Cooperation.

torej na široko odpira vrata, da se kot prostor razvije v moderno območje, usmerjeno v trajnostni razvoj,⁵ pri tem pa spretno izkoristi mehanizme regionalnega razvoja EU.

Cilj diplomske naloge je torej kritičen pogled na Primorsko regijo v okviru evropskih regionalnih instrumentov, različnih pobud (možnosti) čezmejnega (evropskega) povezovanja in trajnostno usmerjenega razvoja.

1.2 Hipoteze

Pri oblikovanju osrednje hipoteze sem se oprl na izročilo pojasnjevanja⁶ in kot neodvisno spremenljivko določil geografsko lego Primorske regije. S poudarjanjem njenega geografskega položaja sem želel izpostaviti predvsem njeno obmejno karakteristiko in dejstvo, da je regija kot sestavni del Slovenije od leta 2004 članica EU, kar ji omogoča črpanje evropskih regionalnih sredstev. Odvisno spremenljivko v tem primeru predstavlja raven koriščenja evropskih regionalnih sredstev, vsekakor pa je potrebno za nadaljnjo analizo tovrsten koncept poprej operacionalizirati. Poraja se namreč vprašanje, kako opredeliti pomanjkljivo raven koriščenja evropskih regionalnih sredstev.

Pod pojmom 'pomanjkljiva raven' v prvi vrsti razumem neoptimalno koriščenje evropskih sredstev v okviru danih možnosti v določenem časovnem obdobju. Če se, na primer, regiji odpira priložnost v obliki Pobude Skupnosti (PHARE, INTERREG III) in sama regija ne izkaže zanimanja za tovrstne procese oziroma ni dejavna pri njeni implementaciji, gre v tem primeru dejansko za 'neoptimalnost' črpanja. Pri opredelitvi 'evropskih regionalnih sredstev' pa izhajam predvsem iz instrumentov, ki jih EU namenja za teritorialno, socialno, kmetijsko in razvojno kohezijo. V tem okviru ne razmišljam zgolj o Strukturnih skladih,⁷ o Kohezijskem skladu ter o različnih pobudah Evropske komisije, ampak na zadevo gledam nekoliko širše. Vstop Slovenije v EU namreč odpira Primorski regiji tudi posredne evropske poti razvoja, predvsem v kontekstu lažjega čezmejnega sodelovanja s sosednjimi evropskimi regijami.

Če strnem: evropska regionalna sredstva predstavljajo tako finančni instrumenti evropske regionalne politike kot tudi različni potencialni modeli čezmejnega sodelovanja.

H: Primorska regija ima zaradi svoje specifične geografske lege odlično izhodišče za koriščenje evropskih regionalnih sredstev, kar pomanjkljivo izrablja.

⁵ Trajnostni razvoj omogoča zadovoljevanje potreb današnjih generacij, ne da bi omejeval možnosti prihodnjih pri vsaj enako uspešnem zadovoljevanju njihovih potreb.

⁶ Eno izmed metodoloških izročil v znanosti o mednarodnih odnosih. Več o tem v Bučar, Bojko *et al.* (2000): *Navodila za pisanje – seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

⁷ Predstavitev Strukturnih skladov je natančneje obdelana v podpoglavju 5.1.1.

Naslednji korak k operacionalizaciji hipoteze je izdelava delovnih oziroma podhipotez, ki sem jih uporabil predvsem za potrebe ožjega področja raziskovanja.

H1: V času predpristopnih pogajanj Primorska regija ni izkoristila vseh možnih finančnih instrumentov evropske regionalne politike, ki so ji bili na voljo do vstopa v Evropsko unijo.

Pri prvi delovni hipotezi ostaja neodvisna spremenljivka Primorska regija, odvisno spremenljivko pa tokrat predstavlja izkoriščanje vseh možnih predpristopnih finančnih instrumentov evropske regionalne politike (npr. predpristopna pomoč PHARE, INTERREG III, ipd). Koncept 'izkoriščanja vseh možnih predpristopnih finančnih instrumentov evropske regionalne politike' razumem podobno kot pojmovanje odvisne spremenljivke pri glavni hipotezi. Pred potrditvijo oziroma zanikanjem hipoteze bom moral temeljito pregledati in analizirati vse možnosti, ki so bile Primorski regiji na voljo v predpristopnem časovnem obdobju, rezultate pa nato analizirati z vidika razvojnega dohitevanja in razvijanja družbe, temelječe na znanju.

H2: Po vstopu Slovenije v Evropsko unijo Primorska regija nima pripravljenih ustreznih načrtov razvojnih programov in z njimi povezanih sredstev za sofinanciranje evropsko podprtih projektov.

Neodvisna spremenljivka ostaja nespremenjena tudi pri drugi delovni hipotezi, odvisno pa tokrat predstavlja (ne)pripravljenost ustreznih načrtov razvojnih programov in z njimi povezan obstoj sredstev za sofinanciranje evropsko podprtih projektov.

Kar se odvisnih spremenljivk tiče bom informacije črpal predvsem iz regionalnih razvojnih agencij, kjer bom preverjal, ali načrti razvojnih programov sploh obstajajo, in kar je še bolj pomembno, ali obstajajo finančni viri za sofinanciranje evropskih projektov. V kontekstu razvojnih programov bom nekaj pozornosti namenil tudi pregledu aktivnosti, ki jih slovenska država izvaja na primorskem območju in njeni potencialni odgovornosti pri oblikovanih oziroma neoblikovanih razvojnih programih.

H3: Po vstopu Slovenije v Evropsko unijo še vedno ne obstaja celovit model inovativne čezmejne evroregije, temelječe na načelih trajnostnega razvoja, katere pomemben del bi predstavljala Primorska regija.

Neodvisna spremenljivka torej ostaja pri vseh delovnih hipotezah enaka, tokrat pa odvisna spremenljivka nastopa v obliki (ne)obstoja celovitega modela čezmejne evroregije, temelječe na načelih trajnostnega razvoja, katere pomemben del bi predstavljala Primorska regija. Na tej točki bom preveril obstoj trenutnih modelov čezmejnega sodelovanja in iz zornega kota trajnostnega razvoja ocenil njihovo relevantnost za Primorsko regijo.

1.3 Metodologija

Zaradi nekoliko bolj raziskovalno naravnane diplomske naloge bom v kontekstu raziskovalnih metod uporabljal tako empirične kot tudi neempirične tehnike raziskovanja. Pri slednjih se bom osredotočil predvsem na analizo in interpretacijo tako primarnih kot sekundarnih virov, na metodo zgodovinsko razvojne analize, na primerjalno raziskovanje in analizo uradnih statistik.

Z uporabo empiričnih kvantitativnih metod bom v prvi vrsti analiziral javnosti namenjene statistike (tu mislim predvsem na ekonometrične indikatorje o razvojnem stanju regij), slednje pa nameravam črpati iz različnih podatkovnih portalov (Statistični urad Republike Slovenije,⁸ EUROSTAT,⁹ IRE Network,¹⁰ ISTAT,¹¹ ipd.).

Ker bo v diplomskem delu vsekakor večji poudarek namenjen neempiričnim tehnikam je prav, da tovrstne metode nekoliko bolj razdelam. Pri analizi in interpretaciji primarnih virov se bom osredotočil na regionalno zakonodajo v Republiki Sloveniji,¹² na strateške razvojne dokumente Vlade Republike Slovenije,¹³ na Finančno perspektivo Evropske komisije za obdobje 2007–2013 in ostale programske pobude Evropskih Skupnosti,¹⁴ ki se nanašajo na predmet moje raziskave. Kar se tolmačenja primarnih virov tiče se bom oprl predvsem na zgodovinsko in funkcionalno metodo interpretacije, kjer bom pri prvi skušal razčistiti okoliščine nastanka (npr. določene Pobude Skupnosti), pri drugi pa pomen vira glede na trenutne oziroma današnje okoliščine.

Seveda pa bo jedro analize temeljilo na študiju sekundarnih virov (knjig, člankov, raziskovalnih poročil, ipd.), ki ga bom dodatno podkrepil s primerjalnim raziskovanjem (ugotavljanje trendov črpanja evropskih sredstev, možnost napovedovanja tovrstnih trendov, ipd.).

⁸ Pregled po statističnih regijah vključuje povezave do tabel, ki nam postrežejo s širokim izborom podatkov: od nacionalnih računov, prebivalstva, trga dela, izobraževanja, okolja, ipd. Podatkovni portal je dostopen na <http://www.stat.si/pxweb/Database/Regije/Regije.asp> (31. 10. 2006).

⁹ Portreti regij, stran pod okriljem Evropskega statističnega urada (EUROSTAT). Dostopna na <http://forum.europa.eu.int/irc/dsis/regportraits/info/data/en/index.htm> (31. 10. 2006).

¹⁰ IRE Network – Innovating Regions in Europe. Projekt je podrobneje predstavljen v nadaljevanju.

¹¹ Italijanski statistični urad, spletna stran dostopna na www.istat.it (27. 10. 2007).

¹² Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, *Ur. l. RS, št. 83/2003* (22. 8. 2003). Dostopno na http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO3760.html (28. 10. 2006).

¹³ Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih 2007–2013.

¹⁴ INTERREG IIIA Slovenija – Italija, PHARE CBC Slovenija – Italija.

1.4 Definicije osnovnih pojmov

V začetnem delu diplomske naloge bom opredelil ključne pojme, za katere menim, da so potrebni pri boljšem razumevanju obravnavane problematike.

1.4.1 Regija

Slovar slovenskega knjižnega jezika pojem `regija` razlaga kot področje oziroma območje. Pavšalna razlaga je namreč posledica neobstoja enotne definicije. Kot ugotavlja Massart-Pierart (v Bučar 1993: 42) je definicija regije v prvi vrsti odvisna od avtorja, ki regijo opredeljuje. Za potrebe pričujočega raziskave si bom tako definicijo regije izposodil kar iz `Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja`, ki regijo definira kot funkcionalno enoto za izvajanje regionalne strukturne politike.¹⁵ Sicer pa regijo lahko označimo kot »subjekt z lastno identiteto ter z določenimi specifičnostmi, kot so skupni jezik in kultura ter zgodovinska tradicija, z možnostjo organiziranja skupnega gospodarskega in socialnega razvoja« (Vršaj 2004: 99).

1.4.2 Regionalizem in regionalizacija

Bučar (1993: 52, 63) ugotavlja, da novejši politični razvoj v Evropi razkriva, kako poskušajo države po eni strani zaradi lažjega upravljanja razdeliti svoje ozemlje na regije, po drugi strani pa so prebivalci regij tisti, ki od držav zahtevajo vse večje pristojnosti za svoje potrebe. Tovrstno razmišljanje nadalje konkretizira z razlikovanjem med pojmom regionalizma in regionalizacije, kjer prvi predstavlja prenos političnih funkcij odločanja, drugi pa predvsem institucionalni proces v obliki prenašanja upravnih funkcij z državne ravni na regionalno. Regionalizacija je torej tista, ki vzpodbuja zavedanje glede ukrepov regionalne politike, kar dejansko vodi v regionalizem.

1.4.3 Razvojno zasnovane regije

Bistvo razvojno zasnovane regije je oblikovanje vsaj minimalne kritične mase razvojnih potencialov – proizvodnje, infrastrukture, financ, institucionalne infrastrukture, naravnih virov, tehnološkega razvoja, kadrov, izobraževanja, usposabljanja ter sodobnega upravljanja – jedro teh potencialov pa praviloma tvorijo visoko specializirane univerze. Razvojna zasnovanost regij tako temelji predvsem na sinergiji med obstoječimi potenciali ter razvojnim okoljem, kar omogoča

¹⁵ Regionalno strukturno politiko `Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja` opredeljuje kot razvojne aktivnosti, programe in ukrepe države, lokalnih skupnosti in drugih nosilcev organiziranih interesov na regionalni ravni za doseganje razvojnih ciljev ob upoštevanju skladnega regionalnega razvoja.

nenehno krepitev moči lastnih potencialov in posledično vedno bolj konkurenčne projekte regije (Sočan 2003: 126). Pojem je podrobneje obdelan v podpoglavju 9.3.

1.4.4 Čezmejna regija

Čezmejne regije so hkrati pogoj in rezultat čezmejnega sodelovanja, od `običajnih' regij pa se razlikujejo večinoma le po tem, da so tovrstna ozemlja razcepljena z državnimi mejami, kar posledično prinaša določene specifičnosti v organizacijskem in institucionalnem smislu sodelovanja (Bučar 1993: 47).

Čezmejni mednarodni regionalizem predstavljajo programi skupnega načrtovanja in izvajanja razvoja na določenih ožjih, večinoma obmejnih zemljepisnih območjih. Sicer pa sodi problematika funkcionalnega sodelovanja v načelo dobrososedskih odnosov, kjer se je to načelo razvilo od klasičnih mednarodnopravnih prepovedi povzročanja škode sosedu, do priporočil o skupnem izkoriščanju naravnih virov in ustvarjanju takih pogojev, ki krepijo zaupanje ter s tem zmanjšujejo nevarnost konfliktov (Bučar 1993: 38).

Na osnovi tragičnih izkušenj dveh svetovnih vojn so se namreč najvišje evropske ustanove, v prvi vrsti Svet Evrope, že na začetku sedemdesetih let opredelile za podporo čezmejnemu sodelovanju v okviru Madridske konvencije (*European Outline Convention on Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities*)¹⁶ (Juri 2001: 170).

1.4.5 Obmejno sodelovanje

Pri obmejnem sodelovanju gre za enkratne dogovore, ki ne zahtevajo stalnih delovnih teles oziroma ustanovitve posebnih komisij, kljub temu, da dogovori rešujejo vprašanja, ki tarejo obe obmejni regiji. Sicer pa po pravilu v Evropi v medvladnih dogovorih sodelujejo tudi predstavniki lokalnih in regionalnih oblasti in je včasih nanje prenešeno tudi izvajanje sporazumov (Bučar 1993: 50–51). Obmejno sodelovanje lahko, za razliko od institucionalnega oblikovanja čezmejnih regij, temelji tudi na zasebnem pravu, bistvo pa še vedno »ostaja na poudarjanju primerjalnih prednosti regije, na katerih temelji gospodarstvo regije« (Keating 1998: 80). Ne glede na to, kateri pravni instrument (zasebni ali javni) je pri tem uporabljen.

¹⁶ Slednja predstavlja temeljni instrument za razvoj čezmejnega sodelovanja med lokalnimi oblastmi, to temeljno listino pa je leta 1998 podpisala tudi Slovenija (Juri 2001: 170).

2. Regionalizem in regionalni razvoj

Po nastanku sodobne mednarodne skupnosti,¹⁷ utemeljene na suvereni enakosti držav, poznamo v Evropi vrsto dogovorov, ki bi jim lahko pogojno pripisali regionalni ali subregionalni značaj, a je šlo v tovrstnih primerih pretežno za politične sporazume, ki so služili predvsem vzpostavitvi ravnotežja sil. Vprašanju varnosti se je z obema industrijskima revolucijama v 19. stoletju pridružilo še sodelovanje na gospodarskem področju, na institucionalnem nivoju splošnega političnega sodelovanja med državami pa kaže po prvi svetovni vojni omeniti predvsem ustanovitev Društva narodov, organizacije, ki je šele težila k univerzalnosti in globalnosti ter tako v svojem bistvu temeljila na regionalizmu (Bučar 1993: 21). Regionalizem je bil torej v začetni fazi predvsem domena varnosti, kasneje gospodarskih izmenjav, šele z regionalizmom v Evropskih Skupnostih pa se pojem regionalizma konceptualno končno poveže s kohezijo in regionalnim razvojem.

Pojem regionalnega razvoja opredeljujemo kot dejavnost usmerjanja takšnega gospodarskega, socialnega, prostorskega, infrastrukturnega in drugega razvoja, ki bo imel sinergijske učinke na učinkovitost ter skladnost razvoja narodnega gospodarstva države kot celote in njenih posameznih regionalnih delov. Usmerjanje učinkovitega in skladnejšega regionalnega razvoja vključuje tudi izbor ustreznih razvojnih strategij, politik ter ukrepov, s katerimi se ustvarjajo ustrezni pogoji in okolje za čim manj moteno delovanje tržnih zakonitosti, ki naj pospešujejo zaželeno razvojne procese (Gulič in Praper 1998: 52–53). Začuda pa regionalizacija ni bila le rezultat potrebe po razvojnih procesih, zato si raje поближе pogledimo vzroke stopnjevanja regionalizacije v Evropskih Skupnostih.

2.1 Regionalizem v Evropskih skupnostih

Evropske skupnosti so bile ustanovljene z mislijo na svobodno trgovino, ki bi prinesla specializacijo in konkurenčnost, ekonomija obsega pa naj bi zagotovila rast industrijske proizvodnje. A se je kmalu izkazalo, da je »za učinkovito meddržavno oziroma naddržavno ekonomsko in politično sodelovanje /.../ potreben usklajen razvoj, ki ga ni moč doseči brez regionalne politike« (Bučar 1993: 63). Izničiti je bilo potrebno negativne učinke poglobitvenih politik skupnosti, saj zakonitosti trga v sodobnih družbah potrebujejo izjeme na področju sociale, okolja in jasno regionalizma. »Da /pa/ sta procesa regionalizacije in regionalizma v okviru EU tesno in usodno povezana z razvojem skupne kohezijske politike, ni presenetljivo, saj je prav regionalna (kohezijska) politika tista, ki zahteva regionalizacijo za doseg svojih ciljev« (Lajh 2006: 59).

¹⁷ Akti Westfalskega mirovnega kongresa iz leta 1648 so »prvo priznanje evropskih držav, da obstaja mednarodna skupnost, sestavljena sicer iz suverenih in enakopravnih držav, ki pa se zavedajo določenih skupnih interesov in so jih zaradi tega tudi pripravljene razreševati« (Huber, Maks v Benko (2000): 74).

Slednja se kaže v hierarhični delitvi ozemlja Unije, ki je podrobneje obdelana v sledečem podpoglavju. Sicer pa potreba po evropski regionalizaciji ne izvira le iz potrebe po večji koheziji Evrope. Stopnjevanje regionalizma in regionalizacije v Evropi lahko namreč opišemo še s petimi ključnimi vzroki (Massart-Pierard v Bučar 1993): (i) splošna potreba po decentralizaciji s strani upravnno-političnih in ekonomskih struktur države, (ii) potreba po ekonomskem uravnoteženju na nacionalni in mednarodni ravni ter potreba po gospodarskem razvoju, (iii) potreba po nadziranju urbanizacije in urejanju prostora v širšem smislu, (iv) potreba po učinkovitosti in funkcionalnosti družbenega življenja, (v) potreba po svobodi, avtonomiji in participaciji oziroma sodelovanju pri razvoju družbe (*ibid*: 55).

Potrebo oziroma vzroke regionalizma in regionalizacije je torej nujno potrebno povezati z vprašanjem evropske gospodarske in socialne kohezije, za nadaljnje razumevanje diplomskega dela pa je nujno evropsko regionalizacijo predstaviti s konkretnim instrumentom, tj. modelom NUTS klasifikacije.

2.2 NUTS klasifikacija

»Regionalna politika se v EU izvaja v okviru enotnega sistema, ki ga je na začetku 1970-ih vzpostavil Evropski statistični urad (EUROSTAT) za potrebe skladnejšega regionalnega razvoja EU« (Carre 2004: 3), hierarhično delitev ozemlja Unije pa tako tvorijo standardne klasifikacije teritorialnih enot (SKTE).¹⁸ Pri slednjih »osnovno raven predstavlja ozemlje države, medtem ko nižje ravni predstavljajo vedno manjši deli oz. regije države« (Crnčec 2004: 2). Pri tem je potrebno poudariti, da NUTS klasifikacija sama zase nima pravne podlage in je zgolj odraz dogovora držav članic, poleg tega pa se marsikje sploh ne ujema z notranjimi teritorialno administrativnimi ureditvami držav. »Prve štiri ravni (od NUTS-0 do NUTS-3) so oblikovane v dogovoru med državo članico EU in Komisijo, medtem ko so nižje ravni (do NUTS-9) pretežno arbitrarne in se pogosto spreminjajo« (Mrak 2004: 58). V praksi velja, da regije na ravni NUTS-2 in NUTS-3 predstavljajo osnovo za izvajanje skupne regionalne politike EU, pri čemer skuša EU zasledovati načelo, da bolj kot je neka regija revna in zaostala, večje pozornosti je deležna.

Slovenija se je v predpristopnih pogajanjih z Evropsko komisijo dogovorila o oblikovanju 12 statističnih regij na ravni NUTS-3,¹⁹ medtem ko pri oblikovanju regij na ravni NUTS-2 še ni prišlo do dogovora, ki bi zadovoljil obe strani. Komisija je namreč zavrnila idejo o oblikovanju dveh regij, nadaljnji predlog Slovenije o treh regijah pa prav tako ni padel na plodna tla. Začasni

¹⁸ V francoščini 'Nomenclature des Unites Territoriale pour Statistique' (NUTS).

¹⁹ Tako Obalno-kraška, kot Goriška statistična regija predstavljata ozemeljski sklop na ravni NUTS-3, Furlanija Julijska krajina pa predstavlja NUTS-2 enoto.

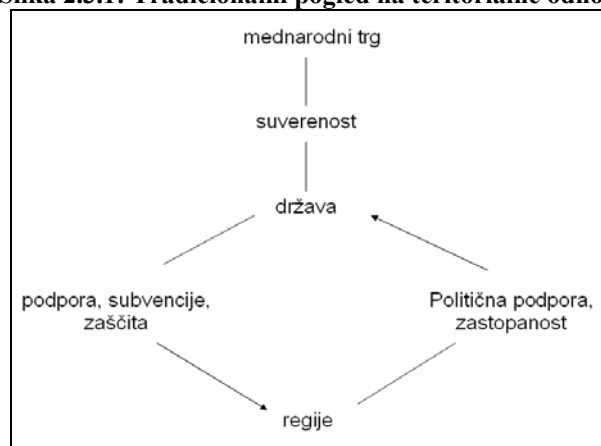
kompromis je predstavljalo zagotovilo Komisije, da bodo vse nove članice, ne glede na raven razvitosti, vsaj do konca prejšnjega finančnega obdobja (tj. do leta 2007) neto prejemnice sredstev iz evropskega proračuna. Slovenija tako še danes nastopa kot ena regija na ravni NUTS-2 (Crnčec 2004: 3).

Na tem mestu bi želel poudariti, da samo oblikovanje evropskih strukturnih regij v prvi vrsti predstavlja dogovor o statističnih regijah, ki služijo kot osnova za pridobivanje finančnih sredstev iz Strukturnih in Kohezijskega sklada oziroma za izvajanje skupne regionalne politike, kar na noben način ne pomeni uvajanja pokrajin kot vmesne stopnje lokalne samouprave. Projekt uvajanja pokrajin v Sloveniji poteka namreč povsem neodvisno od procesa vključevanja Slovenije v EU. Odločitev o tem, koliko pokrajin želimo imeti, je povsem v naših rokah.

2.3 Novi regionalizem

Čeprav se zamisli o 'novem regionalizmu' pričnejo porajati že z obširno reformo skupne kohezijske politike EU ob koncu osemdesetih let, se novi regionalizem udejanji šele po sprejemu Maastrichtske pogodbe, ko namesto starega 'tradicionalnega regionalizma' nastane 'novi regionalizem' z regijami kot tretjo odločevalsko ravni²⁰ (Lajh 2006: 57). Za razliko od novega regionalizma je bil v tradicionalni obliki teritorialnega upravljanja odnos regij do globalnega trga in mednarodnega okolja pod nadzorom države. Iz priložene slike 2.1 je lepo razvidno, kako so regije zagotavljale politično podporo državam oziroma vladam in bile tako zastopane v državni politiki. Na drugi strani pa so države regijam v zameno zagotavljale podporo v obliki (ekonomskih) subvencij in zaščite (Keating 1998: 78).

Slika 2.3.1: Tradicionalni pogled na teritorialne odnose

Vir: Keating 1998: 77.

²⁰ Pogodba o Evropski uniji (Maastricht, 1992) uradno prizna regijsko raznolikost in oblikuje svetovalni odbor s predstavniki regijskih in lokalnih teles: Odbor regij (Moussis 1999: 58).

V tem primeru so osrednji motor razvoja predstavljale ekonomije obsega v industrijski proizvodnji, za katere se je predpostavljalo, da bodo v regiji povzročile multiplikativne učinke v regiji, z vzpostavitvijo 'polov rasti' pa naj bi celo pospeševale komplementarno proizvodnjo. Veliko investicij je bilo namenjenih razvoju infrastrukture, vključujoč ceste, pristanišča, letališča, telekomunikacije in podobno. Tovrstna oblika politik je bila neučinkovita, saj je namesto samozadostne rasti proizvajala odvisno obliko razvoja regij (Keating 1998: 140).

Sčasoma pa so se razvojne politike »obrnilo k razvoju pogojev za inovacijo in rast z osredotočanjem na ključne sektorje oziroma grozde ter na vzpodbujanje institucionalnega sodelovanja in mreženja« (Keating 1998: 142). Tipične instrumente za ta pristop predstavljajo razvojni parki, institucije prenosa tehnologij, javno-zasebna partnerstva, komplementarne industrije ter izobražena in fleksibilna delovna sila.

Keating (1998) poudarja pomembnost miselnega preskoka iz subvencij na promocijo primerjalnih prednosti regije, kar lahko dosežemo le z izpostavljanjem pomembnosti inovacij. Slednje so sedaj »prepoznane kot 'družbeni proces', ki zahteva tesno interakcijo oziroma stike, hitro izmenjavo idej in informacij ter 'povratnih mehanizmov', kar tvori sistem inovacij, ne pa posamezne inovatorje« (Keating 1998: 138).

Pri spremenjenih instrumentih državne intervencije pa je z nastankom novega regionalizma, s procesi globalizacije in evropskega povezovanja ter z razvojem globalnega trga prišlo do preoblikovanja sprva predstavljenega dvosmernega odnosa med državo in regijami. Slednje naj bi v teh odnosih sicer še vedno sodelovale v izmenjavah s svojo državo, a naj bi bile hkrati tudi v neposrednem stiku z mednarodnim okoljem in globalnim trgom (Keating 1998: 78). »Regije so tako postale nov prostor za oblikovanje javnih politik, bodisi v smislu sistema za delovanje bodisi v smislu javnopolitičnih igralcev v globalnem okolju« (Lajh 2006: 58).

Slika 2.3.2: Novi regionalizem in teritorialni odnosi

Vir: Keating 1998: 77

2.4 Čezmejni regionalizem

Spoznali smo torej, da regije predstavljajo ključni okvir pri vzpostavitvi sistema inovacij, nemalokrat pa tovrstne okvire prekinejo državne meje. Slednje so namreč redkokdaj skladne z etničnimi in naravnimi mejami, pogosto pa tovrstne razmejitev prekinjajo številne obmejne interakcije ter včasih prinašajo celo izgubo razvojnega potenciala. Številne regije se tako po umetni poti končajo ob državnih mejah, blokirane s suverenostjo držav, ki vladajo na obeh straneh meje.

Kot pravi Cappelin v Bučar (1990: 47) naj bi sodelovanje v čezmejni regiji pogojevalo, vzpodbujalo in omogočalo osem dejavnikov/.../: (i) skupne kulturne vrednote, (ii) enostavna izmenjava nekonkurenčnih informacij in *know-howa* (*network economies*), (iii) smotrnost skupnega izkoriščanja virov, (iv) enostavnost izkoriščanja ekonomije obsega, (v) organskost geoekonomskega prostora, (vi) zmanjševanje stroškov transakcij, (vii) omejevanje oziroma uravnavanje kompeticije in (viii) povečevanje skupne pogajalske moči.

Kljub mnogim (skupnim) dejavnikom povezovanja pa imajo čezmejne regije, ki so ozemeljsko razdeljene med dve ali več držav vseeno vsaka svojo predominantno funkcionalno prednost, »keynesianska teorija /pa/ nas uči, da se družbeni proizvod maksimalizira z minimalnimi inflatornimi efekti, če se izkoristijo dotlej neizkoriščeni viri /.../ regij« (Bučar 1993: 56). Tovrstno teorijo so v prakso najbolj prenesle skandinavske države, pri katerih naletimo na vrhunsko čezmejno inovacijsko okolje.

Poleg tega, da vsaka regija v procesu interakcije izkorišča svoje primerjalne prednosti, pa čezmejno sodelovanje predstavlja še dodaten način reševanja problemov proizvodnje in razdelitve energije, čezmejnega onesnaževanja, proizvodnje in dostopa do naravnih trgov, zaposlovanja, zdravstva, izobraževanja, itd. Reševanje teh problemov na nacionalnih nivojih se je izkazalo kot neuspešno, saj nacionalni razvojni programi le redko upoštevajo regionalne posebnosti in še redkeje integriran razvoj obmejnih regij s sosednjimi regijami (Bučar 1993: 59).

Odveč je poudarjati, da lahko »90 % Slovenije zagotovo uvrstimo v območje čezmejnih vplivov, še posebej, če upoštevamo definicijo EU, ki govori o sodelovanju na SKTE III nivoju«. ²¹ Ta položaj narekuje Sloveniji večjo orientiranost v čezmejno sodelovanje med obmejnimi regijami.

2.5 Regionalni razvoj v Sloveniji

Seveda je tudi v Sloveniji regionalna politika pomemben del politične agende, saj si tudi naša država, tako kot vse evropske, prizadeva, da bi čim bolj enakomerno razvijala svoje lastno ozemlje.

²¹ Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2005): *Ekonomska in socialna kohezija: Phare CBC*. Dostopno na <http://www.arr.si/vsebina.asp?lang=sl&str=116> (29. 10. 2007).

Spodbujanje skladnejšega regionalnega razvoja in zmanjševanje razlik med posameznimi območji namreč krepí ekonomsko in socialno kohezijo ter tako pripomore k enakomernejšemu razvoju celotnega ozemlja ne glede na razlike, ki izhajajo iz različne razpoložljivosti naravnih, gospodarskih, socialnih in drugih virov. Zaustavitev večanja razlik med slovenskimi regijami je bil hkrati eden izmed osnovnih ciljev `Državnega razvojnega programa Republike Slovenije 2001–2006`, ki dejansko predstavlja izvedbeni del `Strategije gospodarskega razvoja Slovenije`. Po letu 1999 (in v obnovljeni različici iz leta 2003) velja v Sloveniji `Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja`, ki določa cilje, načela, organizacijo spodbujanja skladnega regionalnega razvoja, dodeljevanje razvojnih spodbud in merila za opredelitev območij s posebnimi razvojnimi potrebami. Vsi izpostavljeni dokumenti tvorijo osnovno normativno ureditev za izvajanje politik regionalnega razvoja.

Z vstopom Slovenije v EU pa je bil k temu dodan še tako imenovani programski dokument, ki predstavlja okvir za nadaljnje načrtovanje projektov s področja sociale in ekonomske kohezije oziroma črpanje sredstev iz strukturnih in kohezijskega sklada. Dejansko gre v tem primeru za skupni programski dokument Slovenije in Evropske komisije, s katerim naša država predstavi dolgoročno strategijo, cilje ter ustrezna sredstva lastnega sofinanciranja za najbolj pereče pomanjkljivosti, ki ovirajo družbeno-ekonomski razvoj države (Rojec 2004: 5).

3. Teoretski in konceptualni okvir

Namen diplomskega dela ni poglobljen pogled v teorije mednarodnih odnosov oziroma teorije mednarodnih ekonomskih odnosov, ki razlagajo evropske integracijske procese, vsekakor pa je smiselno v ključni konceptualni teoretični okvir vključiti vsaj dva, za raziskovalni proces ključna teoretična postulata: večnivojsko vladanje in endogeno teorijo rasti.

3.1 Multilevel governance – večnivojsko vladanje

Sredi osemdesetih let se je ob vzpostavljanju skupnega trga vse bolj govorilo o koheziji oziroma o zavezi razvijanja manj razvitih regij. In »prav na podlagi razvoja skupne kohezijske politike EU se je porodila zamisel o konceptu mnogonivojske vladavine« (Lajh 2006: 59).

Slednja se osredotoča na dve osnovni točki: (i) nacionalne vlade ne morejo več monopolizirati kontakta med različnimi nivoji ustvarjanja politik EU ter (ii) dejavnost na ravni EU predstavlja priložnost za okrepitev fenomena regionalizacije in posledično spremembo številnih nacionalnih politik držav članic (Wallace in Wallace 2000: 31).

Lajh (2006: 27) celo zagovarja, da imajo lokalni igralci ključno vlogo v procesu implementacije kohezijske politike EU, saj vendarle najboljše (pre)poznajo probleme na določenem lokalnem oziroma regionalnem ozemlju, pa tudi sredstva za rešitev teh problemov. Skupaj z ostalimi akterji tvorijo »zmagovalno koalicijo akterjev tako nacionalnih kot podnacionalnih institucij, ki so kohezijsko politiko spremenili v enega izmed finančno najpomembnejših političnih sektorjev« (Nugent 2004: 157).

Ravni političnega odločanja se torej medsebojno prepletajo, akterji z ene ravni delujejo tudi na drugih ravneh in obratno. Gre za premik od pristopov, ki se osredotočajo na države (*state-centred*) k pristopu, ki se osredotoči na akterje (*actor-centred*) (Karnar 2007: 15).

Po Wallace in Wallace (2000: 32) vsebuje obravnavan *policy* model sledeče značilnosti:

- Komisija kot oblikovalec programov, v partnerstvu z lokalnimi in regionalnimi predstavniki
- člani vlad v Svetu so pod pritiskom regionalnih in lokalnih akterjev
- poslanci iz Evropskega parlamenta pogosto delujejo kot dodaten vir pritiska regij
- lokalne in regionalne avtoritete, ki imajo korist zaradi delovanja na ravni EU, predvsem preko Odbora regij
- predrugačenje proračuna EU, kjer se vse več denarja porablja za kohezijo

Kljub temu, da (i) proces oblikovanja in implementacije kohezijske politike EU temelji na pluralnosti in policentričnosti odnosov in da (ii) vloga subnacionalnih javnopolitičnih igralcev narašča pa nacionalna raven (država) še vedno ohranja svojo prevladujočo vlogo na področju (so)financiranja in vrednotenja javnih politik (programov) (Lajh 2006: 27). »Vlade držav članic še vedno ohranjajo glavno besedo pri pogajanju o porabi sredstev v okviru EU« (Wallace and Wallace 2000: 32).

3.2 Teorija endogene rasti

»V petdesetih in šestdesetih letih je veljalo neoklasično prepričanje,²² da na trgu, kjer delujejo tržne zakonitosti, ne morejo obstajati regionalne in nacionalne neenakosti« (Crnčec 2004: 1). Po tovrstni teoriji naj bi se te na dolgi rok same od sebe zmanjšale ali celo odpravile. Zgodilo pa se je ravno nasprotno: s procesom poglobljanja in širjenja evropske integracije je prihajalo ravno do

²² Neoklasična teorija temelji na osnovi štirih predpostavk (popolna konkurenca, prost pretok proizvodnih faktorjev, padajoči mejni donosi ter enaka tehnologija), ki posledično predvidevajo postopno konvergenco med državami, tako pri stopnji rasti kot pri ravni dohodka (Bučar, Maja v Sočan 2003: 39).

nasprotnega učinka, in večanju neenakosti ni bilo videti konca. Teorija je za diplomsko delo zanimiva predvsem iz zornega kota poudarjanja pomena novih tehnologij, človeškega kapitala in pomembnosti subvencij v raziskave in razvoj ter izobraževanje, ki posledično povečajo stopnjo rasti preko povečane stopnje inovacij. Iz tega zornega kota igra država ključno vlogo pri uspešni gospodarski rasti.

Teorija endogene rasti, ki je bila razvita v osemdesetih letih predvsem kot kritika neoklasičnemu modelu rasti, poudarja pomen naraščajočih donosov človeškega in fizičnega kapitala (osnova za konvergenco se tako izgubi), kar izvira predvsem iz zunanjih dejavnikov (razvoja tehnologije) ter dviga produktivnosti, ki ga prinašajo specializirani vložki, omogočeni s strani naložb v raziskovalno razvojno dejavnost (R&R) in izobraževanje. V tem obziru predstavlja pomemben dejavnik mednarodni prenos tehnologij, do katerega lahko zaradi boljšega pretoka informacij pride veliko hitreje in učinkoviteje, sile za konvergenco pa se tako posledično povečujejo. Vendar avtomatizem približevanja ni dostopen vsem, razlog pa tiči predvsem v strukturni razliki izdelkov in izobrazbeni ravni prebivalstva. Ne zadostna izobrazba manj razviti državi ne le onemogoči lasten razvoj tehnološko zahtevnih industrij, onemogoči celo uspešno imitacijo ali prenos tehnologij, kar posledično pomeni, da bo država prisiljena vzdrževati nizek življenjski standard (nizke mezde), da bo lahko konkurirala v mednarodni trgovini. Lahko pa začne skrbeti za svojo 'družbeno sposobnost' (*social capability*), ki poleg izobrazbene strukture prebivalstva zajema še institucionalno organiziranost družbe: politično, komercialno, industrijsko in finančno. Če država tehnološko zaostaja to nujno ne pomeni razvojnega *handicap-a*, a le pod pogojem, da je družbeno napredna. V tem oziru igra ključno vlogo država, ki spodbuja uvajanje novih tehnologij, izobraževanje, dobro razvito znanost, hkrati pa mora posebno pozornost nameniti tudi tistim družbenim skupinam, ki bi jih tak prehod lahko negativno prizadel in bi do njega izražale javni odpor (Bučar, Maja v Sočan 2003: 40–44).

4. Javno finančni sistem Evropske unije

Po kratkem pregledu teorij, na katerih temelji diplomsko delo, bom v strnjeni obliki predstavil celoten koncept javno finančnega sistema EU, ki nam bo služil kot okvir, znotraj katerega bom izpostavil pomen in razvoj kohezijskih politik.

Skupaj z nastajanjem in razvojem Evropske skupnosti se je jasno razvijal tudi njen javno-finančni sistem, ki je bil vedno izrednega pomena, tako za samo Skupnost kot tudi za posamezne države članice, nasprotja interesov pa so pogosto povzročala številne težave in nesoglasja, nemalokrat celo večje proračunske krize. Poleg sredstev, potrebnih za lastno administracijo, je

Skupnost namreč potrebovala tudi sredstva za izvajanje pristojnosti, ki so jih nanjo prenesle države članice ter oblikovanje in izvajanje različnih politik Skupnosti (Mrak 2004: 8).

Vsaka izmed treh ustanovitvenih pogodb²³ je predvidevala različne proračune za posamezno Skupnost, postopek njihovega poenotenja pa je leta 1965 prinesla tako imenovana 'Spojitvena pogodba'. Osnovni elementi javno finančnega sistema Evropske skupnosti so bili tako postavljeni, a se je pravno, politično in institucijsko ravnovesje sredi 70. let pričelo počasi krhati. Glavni razlogi za nastale razmere so bili predvsem neusklajenost proračuna, pomanjkanje proračunskih sredstev za pokrivanje potreb Skupnosti ter, nenazadnje, splošno konfliktno vzdušje med institucijami, ki je bilo značilno za takratno obdobje (Mrak 2004: 8–10).

4.1 Delors I (1988–1992)

Stanje na področju financ je bilo vedno bolj nevzdržno in postalo je jasno, da je prišel čas za korenite spremembe v obliki prvega medinstitucionalnega dogovora oziroma finančne perspektive²⁴ za obdobje med letoma 1988 in 1992. Poleg oblikovanja številnih strožjih načel proračunske discipline so že v prvem tovrstnem dokumentu pomembno vlogo odigrale kohezijske politike, saj finančni paket 'Delors I' vpeljuje povečanje sredstev Strukturnih skladov (Hix 2005: 313–314).

4.2 Delors II (1993–1999)

»V svojih poročilih je Komisija precej pozitivno ocenila sistem, vpeljan leta 1988 ter predlagala, da se v naslednjem obdobju finančna perspektiva in medinstitucionalni dogovor obnovita, hkrati pa se na podlagi izkušenj uvedejo tudi določene izboljšave« (Mrak 2004: 13). Izmed mnogih izboljšav je za naše raziskovanje najpomembnejša »ustanovitev Kohezijskega sklada,²⁵ namenjenega financiranju projektov s področja infrastrukture, transporta in okolja v državah, katerih bruto nacionalni proizvod znaša manj kot 90 odstotkov povprečja Skupnosti« (Mrak 2004: 14).

²³ Tri ustanovitvene pogodbe tvorijo 'Pariška pogodba', ki ustanavlja Evropsko skupnost za premog in jeklo iz leta 1951 in obe 'Rimski pogodbi' iz leta 1957. Prva vzpostavlja Evropsko gospodarsko skupnost, druga pa EURATOM (Moussis 1999: 33–34).

²⁴ »Finančna perspektiva je instrument za srednjeročno javno finančno načrtovanje EU in je v osnovi dogovor o proračunskih prioritetah, ki pospeši postopek oblikovanja proračuna in olajša vodenje različnih programov« (Mrak 2004: 12). Sprejeta je na podlagi dogovora med Evropsko komisijo, Evropskim parlamentom in Svetom EU, kar dejansko olajša in pospeši postopek oblikovanja nadaljnjih letnih proračunov, predvidljivost celotnih javnih financ pa se posledično poveča.

²⁵ Pojem kohezijske politike in kohezijskega sklada je natančneje obdelan v petem poglavju oziroma v podpoglavju 5.1.2.

4.3 Agenda 2000 (2000–2006)

Če sta se prejšnji finančni perspektivi našega raziskovalnega problema dotikali le posredno pa v Agendi 2000 države vzhodne in srednje Evrope pričnejo pridobivati na pomenu. Eno izmed temeljnih postavk obravnavanega finančnega načrta namreč predstavlja tako postavitev proračunske osnove za širitev kot tudi oblikovanje dodatnih instrumentov predpristopnih pomoči.²⁶ Države pristopnice so pred vstopom v EU prejemale pomoč za izboljšanje varstva okolja in njihovih transportnih sistemov, del te pomoči pa je prejela tudi Primorska regija, kar bomo podrobneje razdelali kasneje (Mrak 2004: 16, 32).

Tudi za to finančno perspektivo je značilen trend izboljšanja učinkovitosti kohezijskih instrumentov, poenostavljeno izvrševanje regionalne politike (zmanjšanje števila ukrepov za pomoč, tako Ciljev kot tudi Pobud Skupnosti), spremembe pa je moč zaslediti tako na področju strukturnih politik kot tudi v delovanju samih Strukturnih skladov. Vpeljan je bil namreč decentraliziran sistem upravljanja s strukturnimi sredstvi, v katerem regije in države same nosijo glavno odgovornost za upravljanje in nadzor nad porabo sredstev, Komisija pa le preverja, ali države članice sredstva uporabljajo skladno s pravnim redom Evropske unije (Hix 2005: 289–292).

4.4 Finančna perspektiva 2007–2013

»Če želi EU uresničiti svoj ekonomski potencial in premagati razlike, /ki jih prinašajo nove članice/, se mora ekonomska in socialna kohezija okrepiti kot temelj trajnostnega razvoja v prihodnosti« (Mrak 2004: 91). Priključitev desetih novih držav članic EU je leta 2004 predstavljalo »ogromen izziv za ekonomsko in socialno kohezijo /.../, saj se /je/ po širitvi obseg bruto domačega proizvoda EU povečal za približno 5 odstotkov, medtem ko se /je/ prebivalstvo povečalo skoraj za 20 odstotkov« (Mrak 2004: 93). Dodaten pritisk na kohezijsko politiko pa predstavlja tudi zadnja širitev leta 2007, kjer sta del EU postali tudi Romunija in Bolgarija, »regije v teh dveh državah /pa/ naj ne bi dosegale niti 30 odstotkov povprečja razširjene Unije« (*ibid.*). Načelo solidarnosti bo tako postavljeno pod velik izziv, saj bodo nove članice kot skupina upravičene do vedno večjega dela kohezijskih sredstev, medtem ko se bo pomoč v sedanjih članicah EU zmanjševala. Za skladen razvoj Evrope je zmanjšanje razlik med regijami nujen pogoj, saj bi se v nasprotnem primeru Unija lahko razdelila na 'Evropo dveh hitrosti', kar pa je v nasprotju z enim izmed prioritarnih tematskih sklopov zadnje finančne perspektive – konvergenco.

²⁶ V sedmem poglavju sta podrobno obdelana oba instrumenta relevantna za pričujočo študijo: PHARE CBC Italija – Slovenija in INTERREG IIIA Italija – Slovenija.

jo lahko prinese samo dvig konkurenčnosti oziroma spodbujanje zaposlenosti ter razvijanje učinkovitega inovacijskega sistema (Mrak 2004: 106, 107).

4.4.3 Teritorialno sodelovanje

Uspešnost Pobude Skupnosti INTERREG, ki jo je med drugim v prejšnjih finančnih perspektivah občutila tudi Primorska regija, je Komisijo vzpodbudilo, da je v novi finančni perspektivi predlagala nov cilj, ki naj bi bil namenjen skladnemu in enakomernemu povezovanju teritorija EU s podporo sodelovanju na čezmejni, transnacionalni in medregionalni ravni. V praksi to pomeni skupno zasledovanje ključnih prioritet EU in iskanje skupnih rešitev obmejnih regij v smeri doseganja Lizbonske strategije (Mrak 2004: 107). Tovrstni tematski sklop dodatno potrjuje moja razmišljanja o smiselnosti čezmejnega in medregionalnega sodelovanja, ki ga v diplomii predstavim v obliki inovacijske čezmejne regije trajnostnega razvoja.²⁸

5. Kohezijska politika v EU do leta 2007

Čeprav vlada v literaturi manjša terminološka zmeda²⁹ bom kot 'kohezijsko politiko' v svojem diplomskem delu razumel kot evropsko politiko, ki »predstavlja skupek razvojnih aktivnosti, programov in ukrepov države, lokalnih skupnosti in drugih nosilcev organiziranih interesov na regionalni ravni, koordiniranih in sofinanciranih s strani Evropske unije/.../, ki so namenjeni doseganju razvojnih ciljev ob upoštevanju skladnega regionalnega razvoja« (Mrak 2004: 29). Slednji pa pri velikih razvojnih vrzelih, ki so se pojavile v povojni Evropi, ni bil mogoč, zato je EU že v zgodnji fazi³⁰ svojega razvoja prišla do spoznanja, da velike ekonomske in socialne razlike v razvitosti med posameznimi regijami ali celo državami ovirajo razvoj celotnega kontinenta. »V

²⁸ Predlog je predstavljen v devetem poglavju.

²⁹ »Poleg izraza kohezijska politika je namreč v praksi mogoče zaslediti tudi termina regionalna politika ali strukturna politika. Zadnji se je sčasoma udomačil tudi pri nas, a se po vsebini in pomenu ne razlikuje od izraza kohezijska politika Evropske unije (Mrak 2004: 29).

³⁰ Obstoj regionalnih razlik je priznan že z omenjenima temeljnima pogodbama o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ) iz leta 1951 in Evropske gospodarske skupnosti (EGS), ki je nastala po podpisu Rimske pogodbe leta 1957. Še več, vpeljani so tudi cilji skladnega gospodarskega razvoja, ki se odražajo v raztresenih določbah s posrednim namigovanjem na regionalno politiko Skupnosti. Prvo tovrstno določilo predstavlja že 54. člen Pogodbe o ustanovitvi ESPJ, ki je Komisiji omogočil lažje financiranje programov za ustvarjanje novih gospodarsko zdravih dejavnosti, ki bi zagotovile produktivno vnovično zaposlovanje delovne sile z uvedbo novih procesov, tehnik ali opreme v industriji premoga in jekla. Kasnejša Pogodba o ustanovitvi EGS v svoji preambuli navaja, da si želijo podpisnice krepiti enotnost svojih gospodarstev in zagotoviti skladen razvoj z 'zmanjševanjem razlik, ki obstajajo med posameznimi regijami, in z zmanjšanjem zaostalosti v najmanj razvitih regijah'. V 2. členu tudi navaja, da mora Komisija med svoje naloge vključiti tudi spodbujanje skladnega razvoja gospodarskih dejavnosti po celotnem ozemlju Skupnosti. Vsa ta normativna koketiranja z regionalno politiko pa vendarle (še) niso osnovala ustreznih politik. Edino izjemo predstavljata pooblastili Evropski investicijski banki za financiranje razvoja manj razvitih regij (130. člen) in drugim ustanovam Skupnosti za uveljavljanje določenih odstopanj od uredb Skupnosti za zaščito prejle omenjenih regij. Najpomembnejše odstopanje pa vendarle predvideva 92. člen, ki narekuje, da so lahko oblike državne pomoči za spodbujanje gospodarskega razvoja območij z razvojnimi problemi (nizek življenjski standard, brezposelnost), združljive s skupnim trgom (Moussis 1999:162).

skladu z Rimsko pogodbo sta bila /tako/ leta 1958 ustanovljena že omenjeni Evropski socialni sklad (ESS, *European Social Fund – ESF*) in Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad (EKUJS, *European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF*)» (Mrak 2000: 30), ki sta dejansko prva začela izvajati različne ukrepe kohezijske politike. Vendar pa regionalna politika v pravem pomenu besede v Skupnosti obstaja šele od sredine 70. let« (Moussis 1999: 178). Šele takrat so evropske države na podlagi spoznanj o pozitivnem vplivu regionalne politike ustanovile Evropski sklad za regionalni razvoj (ESRR, *European Regional Development Fund – ERDF*), »katerega naloga je bila prerazporeditev dela proračunskih prispevkov držav članic v najrevnejše regije Skupnosti« (Mrak 2000: 31).

Šele obeti skupnega trga v letu 1992 so bili tisti, ki so regionalni politiki dodali poseben zagon. Kot izpostavlja Moussis, je že »enotna evropska listina (EEL) priznavala velik prispevek tovrstne politike pri izboljšanju gospodarske in socialne kohezije v Skupnosti in predvidela reformo Strukturnih skladov z namenom racionalizacije in uskladitve njihovih operacij« (Moussis 1999: 178). Kljub oživiljeni regionalni politiki, ki je postavila temelje današnji kohezijski politiki, je bila za doseg ciljev v spreminjajočem se okolju (višja stopnja integracije Skupnosti, nastajajoča ekonomska in monetarna unija) potrebna določena mera prilagodljivosti in novosti. Maastrichtska Pogodba o EU iz leta 1992 je tako ponudila odgovor v obliki »ustanovitve Odbora regij in Kohezijskega sklada, ki naj bi nudil podporo projektom na področju okolja in prometa/.../, Evropski svet v Edinburgu pa je poleg tretjine proračuna EU, ki bi ga med letoma 1994 in 1999 namenili za kohezijsko politiko, oblikoval še poseben sklad za ribištvo, imenovan Finančni inštrument za usmerjanje ribištva (FIUR, *Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG*) (Mrak 2000: 31). Omenjeni mehanizmi predstavljajo temelj kohezijske politike Unije, zato v nadaljevanju diplome na kratko, a vendarle sistematično, predstavljam njihovo naravo.

5.1 Instrumenti kohezijske politike

Instrumente izvajanja kohezijske politike lahko zaobjamemo s petimi finančni instrumenti: (i) Strukturni skladi, (ii) Kohezijski sklad, (iii) Predpristopna pomoč, (iv) Evropska investicijska banka in (v) drugi finančni instrumenti (Mrak 2004: 34, 35).

5.1.1 Strukturni skladi

Štirje skladi³¹ spodbujajo predvsem različne ekonomske in socialne faktorje konkurenčnosti, za katere je verjetno, da bodo spodbudili ekonomsko dejavnost in gospodarski razvoj v regiji. Kljub temu, da obravnavani instrument po mnenju Mraka (2004: 37) obsega 75 odstotkov vseh sredstev, namenjenih za kohezijsko politiko v obdobju 2000–2006, bomo podrobnejšo analizo Strukturnih skladov izpustili, saj slednji niso predmet diplomskega dela.

5.1.2 Kohezijski sklad

Kohezijski sklad je poseben sklad, ki »skrbi za financiranje projektov, namenjenih izboljšanju okolja ter razvoju prometne infrastrukture v državah članicah, katerih bruto nacionalni proizvod (BNP) na prebivalca ne presega 90 odstotkov povprečja EU« (Mrak 2004: 34). V primerjavi s Strukturnimi skladi, ki so regionalno usmerjeni, daje Kohezijski sklad prednost nacionalnim in nadnacionalnim projektom, kljub temu, da je njegov relativni delež pri razdelitvi sredstev za kohezijsko politiko dokaj nizek – 7 odstotkov (Mrak 2004: 34, 37).

5.1.3 Predpristopna pomoč

V državah srednje in vzhodne Evrope je prišlo v 90. letih do sprememb ekonomskega sistema. Plansko gospodarstvo je bilo zamenjano s tržnim, nekoč zaprte države pa so nenadoma odprle lastne trge mednarodni trgovini. Ne glede na izboljšanje trgovinske bilance in povečanja tujih investicij je agresivno prestrukturiranje gospodarstev povzročilo tudi velik porast brezposelnosti. Zaradi splošnega gospodarskega zaostanka takratnih držav kandidatk je predpristopna pomoč EU široko zastavljena in »financira /tako/ programe s področja infrastrukture, industrije, okolja, storitev in malega gospodarstva, /kot tudi/ razvoj podeželja in kmetijstva« (Mrak 2004: 35).

Pri predpristopni pomoči govorimo predvsem o treh finančnih instrumentih: (i) PHARE (*Poland and Hungary Action for Restructuring of the Economy*), (ii) SAPARD³² (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) in (iii) ISPA³³ (*Instrument for Structural Policies for pre-Accession*) (Mrak 2004: 44, 45). Glede na konceptualni okvir diplome je za trajnostni razvoj Primorske regije najpomembnejši prvi, ki je v obliki PHARE CBC obravnavan v nadaljevanju raziskave.

³¹ ESRR, ESS, ECUJS in FIUR.

³² Program SAPARD predstavlja predvsem široko paleto instrumentov in ukrepov za razvoj podeželja, prilagajanje kmetijskega sektorja, kvaliteto živil ter zaščito potrošnika (Mrak 2004: 45).

³³ »ISPA sledi zgledu Kohezijskega sklada in nudi pomoč pri financiranju konstrukcije večjih projektov na področju varstva okolja ter transporta« (Mrak 2004: 45).

Sprva je bil program PHARE namenjen le Poljski in Madžarski za prestrukturiranje njihovih gospodarstev, danes pa je njegov namen predvsem izboljšanje institucij administracije, da bi se zagotovila pravilna uporaba in izvajanje prava Skupnosti. Program nudi tudi investicije v socialni in ekonomski sektor (infrastruktura, podjetništvo, socialni ukrepi), po vstopu Slovenije v EU pa je financiranje iz programa PHARE nadomestilo financiranje iz Strukturnih skladov (Lajh 2006: 117).

5.1.4 Evropska investicijska banka

Evropska investicijska banka spodbuja socialno kohezijo in trajnostni razvoj z ugodnimi posojili in delnim financiranjem investicijskih projektov ter različnih tehničnih študij. Investicije so v tem primeru omejene predvsem na infrastrukturo (Mrak 2004: 35).

5.1.5 Drugi finančni instrumenti

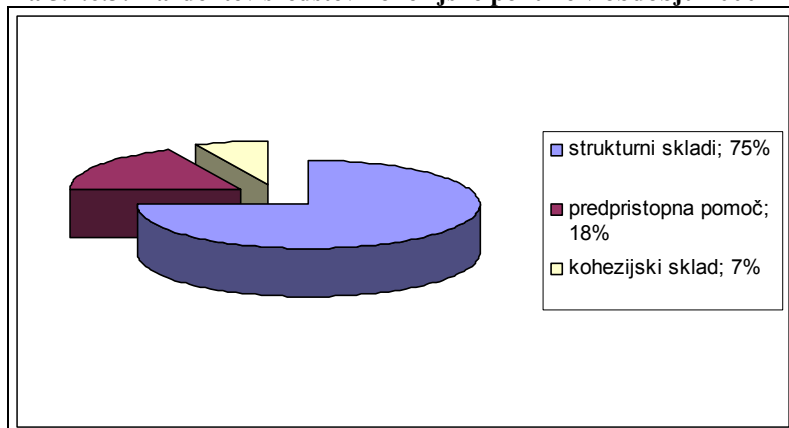
V to kategorijo spadajo predvsem »Evropski investicijski sklad in EURATOM, ki spodbujata ekonomsko kohezijo preko posojil in jamstev« (*ibid.*).

5.1.6 Pregled izdatkov

Bistvena razlika med prvimi tremi in zadnjima dvema instrumentoma je v tem, da Strukturni skladi in Kohezijski sklad delujejo po načelu solidarnosti in manj razvitim regijam nudijo nepovratna sredstva, medtem ko Evropska investicijska banka in ostali finančni instrumenti regijam nudijo pomoč zlasti v obliki ugodnih posojil.

Sicer pa med `solidarnostnimi instrumenti` daleč največ sredstev pripade Strukturnim skladom (75 % vseh sredstev kohezijske politike), sledi ji predpristopna pomoč (18 %), najnižji delež pa pripada Kohezijskemu skladu (7 %).

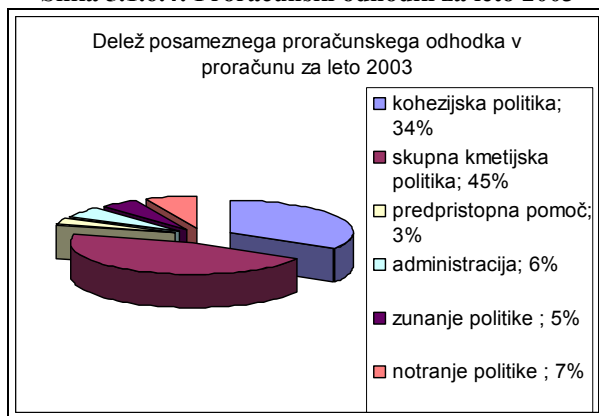
Slika 5.1.6.3: Razdelitev sredstev kohezijske politike v obdobju 2000–2006

Vir: Mrak 2004: 17.

Sicer pa nam pogled na strukturo vseh proračunskih izdatkov EU razkrije, da delež sredstev namenjen tako kohezijski politiki kot predpristopni pomoči dosega 36 % vseh proračunskih odhodkov, kar regionalne razvojne politike uvršča na drugo mesto pomembnosti, takoj za skupno kmetijsko politiko.

Slika 5.1.6.4: Proračunski odhodki za leto 2003

Vir: Mrak 2004: 19.

Glede na raven sredstev, ki je namenjena koheziji, je torej jasno, da je Unija, v kateri je prilagajanje menjalnih tečajev kot sredstvo za rebalans narodnega gospodarstva opuščeno, neizvedljiva brez učinkovite regionalne politike, ki bo zagotavljala zadosten prenos kapitala iz bogatejših v revnejše regije EU.

5.2 Pobude Skupnosti

Pobude Skupnosti dejansko predstavljajo dopolnilo prioritetam Strukturnih skladov, saj je njihov namen reševanje problemov, ki jih regije oziroma države članice ne zasledujejo v svojih razvojnih programih, so pa z vidika celotne EU izjemnega pomena. Tovrstni posebni programi so financirani s strani enega od Strukturnih skladov, predstavljajo pa 5,35 odstotka proračuna, ki je Skladom namenjen. Vsebinsko usmeritev v tem primeru določa Komisija in ne države članice oziroma države kandidatke, kar dejansko predstavlja temeljno razliko med Pobudami in ostalimi Skladi. Agenda 2000 je vpeljala štiri Pobude, za naše raziskovanje pa je pomembna predvsem zadnja: Urban II,³⁴ Leader +,³⁵ Equal³⁶ in INTERREG III (Mrak 2004: 53, 77).

³⁴ Pobuda Urban II »se osredotoča /predvsem/ na podporo inovativnim strategijam za oživitev mest in propadajočih urbanih območij« (Mrak 2004: 54, 55). Primarni interes programa potemtakem predstavlja zmanjšanje socialne izključenosti oziroma spodbujanje trajnostnega urbanega razvoja, Pobudo pa financira ESRR.

³⁵ Pobuda Leader + je financirana s strani EKUJS, njen namen pa predstavlja aktivnosti v podeželskih skupnostih in gospodarstvih, ki bi vodile v integriran skladen in trajnostni razvoj (Mrak 2004: 55).

5.2.1 INTERREG III

Pobuda Skupnosti INTERREG III predstavlja pristopno pomoč, ki je »usmerjena na obmejna območja držav članic EU in na obmejna območja držav kandidat, ki sodelujejo z državo članico prek svojega Programa za čezmejno sodelovanje (*Cross Border Cooperation – CBC*), v okviru programa PHARE« (Mrak 2004: 54), namenjena pa je predvsem spodbujanju čezmejnega, torej mednarodnega in medregionalnega sodelovanja, ki prispeva k skladnemu razvoju. V praksi to pomeni spodbujanje večjega sodelovanja med obmejnimi območji ter ustanavljanju različnih partnerstev preko meja za spodbujanje uravnoteženega razvoja multikulturnih okolij. Zaradi kompleksnosti prizadevanj je Pobuda razdeljena na tri dele:

- (1) INTERREG IIIA – čezmejno sodelovanje
- (2) INTERREG IIIB – transnacionalno sodelovanje
- (3) INTERREG IIIC – medregionalno sodelovanje

Za pričujoče diplomsko delo je najpomembnejša prva oblika Pobude, saj si prvi instrument prizadeva za vzpostavitev čezmejnih con ekonomske aktivnosti in razvoj skupnih strategij za prostorski razvoj. Izboljšanje sodelovanja s sosedomi namreč spodbuja harmoniziran in uravnotežen razvoj, kar dokazuje tudi uspešnost uresničevanja instrumenta na Primorski regiji³⁷ (Mrak 2004: 54).

INTERREG III B se osredotoča na pomoč lokalnim in regionalnim oblastem pri izboljšanju prostorskega načrtovanja velikih področij, zato lahko v tem primeru govorimo celo o transnacionalnem sodelovanju. Lokalnim in regionalnim oblastem pa je namenjen tudi zadnji INTERREG III C mehanizem, ki spodbuja k sodelovanju in izmenjavi izkušenj med posamezniki, ki sodelujejo pri regionalnih in lokalnih razvojnih projektih. Vse Pobude se financirajo pri ESRR (*ibid.*).

Iz povedanega je jasno razvidno, da kohezijska politika EU temelji na načelu solidarnosti, saj je usmerjena v pospeševanje razvoja tistih regij in držav, ki so gospodarsko in socialno pod povprečjem Unije. Vsekakor pa se tovrstni prenosi kapitala, ki se opravljajo v okviru učinkovite regionalne politike, ne smejo obravnavati kot darilo manj uspešnim državam članicam. Slednji so namreč tudi »v gospodarskem interesu bogatejših držav, ker z njimi razvijajo trge za svoje izdelke, ter v njihovem ekološkem interesu, ker bo oblikovanje boljšega gospodarskega ravnotežja v EU

³⁶ Ta Pobuda Skupnosti je usmerjena v delovanje na področju aktivne politike zaposlovanja in socialne vključenosti, poudarja pa izobraževanje in poklicno usposabljanje ter deluje v smeri odstranjevanja faktorjev, ki vodijo do diskriminacije na trgu dela. Pobudo financira ESS (Mrak 2004: 55).

³⁷ Glej podpoglavje 7.2.

zmanjševalo ekološke težave« (Moussis 1999: 179). Strukturni ukrepi na splošno prispevajo k spodbujanju rasti po celotni Uniji.

6. Pregled ravni razvoja Primorske regije in sosednje Furlanije Julijske krajine

Po pregledu kohezijskega okvira, v katerem deluje EU je čas, da se osredotočimo na predmet diplomskega dela in pregledamo razvojno raven regij z obeh strani meje. Pri slednji sem uporabil kar najširši možni raziskovalni pristop, kjer sem poleg analize obsežne skupine ekonometričnih indikatorjev problematiko razvoja razložil še iz zgodovinskega zornega kota razklanosti oziroma razdeljenosti obravnavanega območja.

6.1 Kratka zgodovinska perspektiva

Podpoglavje je v prvi vrsti namenjeno zgodovinskemu pregledu polpretekle zgodovine obravnavanega območja, ki je po 2. svetovni vojni padlo v nemilost hladne vojne. S kratkim zgodovinskim pregledom sem želel v prvi vrsti izpostaviti `razdirajoč` vpliv železne zaves, ki je v povojnem času simbolizirala blokovsko oziroma ideološko delitev sveta. »Železna zaves je v srednji Evropi potekala praktično skozi njen središčni del in s tem negirala tako geografsko kot civilizacijsko enotnost tega prostora« (Tunjič 2004: 154).

Z devinskim sporazumom iz leta 1945 je bila Julijska krajina razdeljena po t. i. Morganovi liniji na cono A (pod britansko-ameriško vojaško upravo) in cono B (pod upravo Jugoslovanske armade), nadalje pa se je s pariško mirovno pogodbo leta 1947 prva cona dodela Italiji, druga pa Jugoslaviji. Poleg dokončne razdelitve con so na spornem ozemlju ustanovili Svobodno tržaško ozemlje (STO), ki je bilo, tako kot prej bivša Julijska krajina, razdeljeno na dve coni. Načrtovano imenovanje skupnega guvernerja ni uspelo, nadaljnje spore pa je preprečil leta 1954 podpisan (drugi) londonski memorandum, znan kot Spomenica o soglasju. Poleg razdelitve STO po principu iz leta 1947 se memorandum osredotoči tudi na varstvo manjšinskih pravic z obeh strani meje (Repe 2000: 186–187).

Ravno slednje so dokaz kulturne pestrosti in povezanosti prostora, obstoj neprepustnih meja pa je pol stoletja zaviral gospodarsko, družbeno in kulturno izmenjavo med temi območji. Šele konec hladne vojne, »/d/emokratizacija nekdanjih socialističnih držav, razpad vojaško politične delitve Evrope in razkrajanje ekonomskih meja med nekdanj blokovsko razcepljenima deloma evropske celine je sprožilo pritiske na EU, naj se odpre za nove članice« (Lajh 2006: 50). Tako so z izpolnjevanjem kriterijev, sprejetih leta 1993 s strani Evropskega sveta v Kopenhagenu, postsocialistične države srednje in vzhodne Evrope dosegle pomemben mejnik v svojem razvoju.

Ravno te države so bile namreč največje žrtve bipolarne delitve sveta, z razpadom te delitve pa so prav slednje največ pridobile. Mednje zagotovo sodi tudi Slovenija ter posledično Primorska regija.

6.2 Ravni razvoja

Širok spekter uporabljenih razvojnih indikatorjev preprečuje, da bi pogosto zavajajoča visoka povprečja zakrivala velike notranje razlike in iz tega porajajoče se napetosti. Indikatorjev je seveda mnogo več, izbral pa sem le ključne iz osnovnega sklopa treh razvojnih dimenzij: gospodarstvo, človeški viri ter okolje in prostor.

Tabela 6.2.1: Socialno ekonomski indikatorji obravnavanih regij

Socialno ekonomski indikatorji	Južna Primorska	Severna Primorska	Primorska regija	Furlanija Julijska krajina
Število prebivalcev	105632	119628	225260	1211000
Površina	1524 km ²	2326 km ²	3850 km ²	7844,32 km ²
Gostota prebivalstva	med 51–100 prebivalcev/km ²	med 101–150 prebivalcev/km ²	/	150 prebivalcev/km ²
Dodana vrednost na zaposlenega v €	n. p.	29.323 €	28.322 € (Slovenija)	42.820 €
Bruto plača na zaposlenega v €	1.152 €	1.136 €	1.144 €	2.184 €
R&R v % glede na BDP			1,32 % (Slovenija)	1,70 %
BDP po kupni moči/prebivalca	13.573 €	12.599 €	13.086 €	26.000 €
Strukturni delež BDV po dejavnostih	glej prilogo B	glej prilogo B	glej prilogo B	glej prilogo I
Razdelitev dohodka (dohodkovna neenakost) ³⁸			3,90	6,50
Število študentov na 1000 prebivalcev	54,7	59,8		56,15
Registrirana stopnja brezposelnosti	7,50 %	6,50 %	7 %	4,10 %
Zaposlenost	58 %	60 %	59 %	64,80 %
Vključenost mladih v dodiplomski študij	50,40 %	54,90 %	52,65 %	52,48 %
Pričakovana življenjska doba ob rojstvu			76,33 (Slovenija)	79,94 (Italija)
Kakovostni razred rek	Reka Rižana v A3	Reka Soča v A3	/	Ni rek v kategoriji A3
Zbrani in odloženi odpadki /na prebivalca	492/444/9,8 % recikliranih	467/394/15,6 % recikliranih	/	490/n. p./27,4 % recikliranih
Delež sredstev namenjenih za investicije v varstvo okolja	2,50 %	6,10 %	4,30 %	n. p.

Vir: lastna zasnova, viri podatkov so podrobneje predstavljeni v nadaljnjem besedilu.

³⁸ Odstotek populacije, ki si lasti najvišjih 20 % celotnega dohodka na odstotek populacije, ki si lasti 20 % najnižjega.

6.2.1 Pregled ravni razvoja obeh regij

6.2.1.1 O Primorski regiji

Kot že rečeno v uvodnem delu, Primorsko regijo razumem kot Obalno-kraško in Goriško statistično regijo, za obe pa velja, da sta po socioekonomskih kazalcih tik za Osrednjeslovensko statistično regijo. Kljub relativni uspešnosti pa obe regiji pesti nehomogen razvoj med območji znotraj regije, ki se kaže predvsem v razvojnih razlikah med zaposlitvenimi in poselitvenimi središči na eni ter ruralnimi območji na drugi strani. Skupaj tvori Primorska regija 18 % površine Slovenije,³⁹ zajema pa slabih 12 % celotnega slovenskega prebivalstva.

6.2.1.2 O regiji Furlaniji Julijski krajini

Furlanija Julijska krajina (FJK) je ena izmed najbolj razvitih italijanskih regij, ki je pred vstopom Slovenije v EU veljala za obmejno italijansko regijo oziroma za povezavo severnega dela Italije z Balkanom. Obsega 7.856 km², kar predstavlja 2,6 % celotne Italije. Nekoliko nižji odstotek tvori regija v okviru števila prebivalcev glede na celotno Italijo; višino 2,0 % regija dosega s svojimi 1.211.000 prebivalci.

6.2.1.3 Gospodarstvo

BDP po kupni moči/prebivalca

Po višini bruto domačega proizvoda po kupni moči na prebivalca zavzema Obalno-kraška regija drugo (s 13.573 €), Goriška (s 12.599 €) pa tretje mesto med slovenskimi statističnimi regijami. S tovrstnimi rezultati dosega celotna Primorska regija (skupno povprečje obeh statističnih regij je 13.086 €) okoli 80 % povprečja držav Evropske unije, kar predstavlja hkrati tudi državno povprečje.

³⁹ »/Južnoprimska/ /r/egija meri 1.524 km², kar je 7.5 % površine Slovenije, zajema pa slabih 6 % /.../ prebivalstva« (Bizajl in Bažec 2002: 10). »Severna Primorska (Goriška statistična regija) meri 2.326 km² (11.5 % površine Slovenije, /.../ v regiji /pa/ je decembra 2004 živelo 119.628 prebivalcev (6 % vseh prebivalcev v Sloveniji)« (Kutin 2007: 7).

Slika 6.2.1.3.5: Indeks bruto domačega proizvoda na prebivalca po standardih kupne moči

Vir: Smrekar 2007: 16.

Na drugi strani pa ima FJK skoraj dvakrat višji BDP po kupni moči na prebivalca, saj regija na tej ravni dosega zavidljivih 26.000 €. ⁴⁰ Tovrstni indikator se pogosto jemlje kot osnova za merjenje ravni razvoja regije, zato mora Primorska regija pri svojem cilju razvojnega preboja doseči in preseči prejle omenjeno številko.

Strukturni delež bruto dodane vrednosti po dejavnostih ⁴¹

Obalno-kraška statistična regija ustvari kar 75 % bruto dodane vrednosti s storitvenimi dejavnostmi, med katerimi so najpomembnejše trgovina, promet in nepremičnine, najem ter poslovne storitve. V nasprotju z južnim delom Primorske pa v Goriški statistični regiji storitvena dejavnost tvori le 58,6 % bruto dodane vrednosti, kar povprečje celotne Primorske regije zniža na 66,8 %. Preostalih 31 % bruto dodane vrednosti ustvarja celotna Primorska regija v industriji, zadnjih 2,2 % pa s kmetijsko dejavnostjo (Smrekar 2007: 17).

Strukturni delež bruto dodane vrednosti po dejavnostih na območju FJK bistveno ne odstopa od strukture, ki pripada Primorski regiji. Vseeno pa obstajajo manjša odstopanja, ki zajemajo predvsem storitveni in industrijski sektor. Storitvena dejavnost tvori namreč v FJK 70 % bruto dodane vrednosti, industrijska pa 22 %. Preostalih 6 % pripada gradbeništvu, 2 % pa kmetijstvu. ⁴²

⁴⁰ Camera di commercio Udine (2007): *Il Friuli Venezia Giulia: il territorio, l'economia, l'assetto istituzionale*, str. 24.

⁴¹ Glej prilogo B.

⁴² Camera di commercio Udine (2007): *Il Friuli Venezia Giulia: il territorio, l'economia, l'assetto istituzionale*, str. 26.

Dodana vrednost na zaposlenega

Kljub temu, da podatka za južni del Primorske nimamo, je moč iz ravni dodane vrednosti na zaposlenega v Goriški statistični regiji (29.323 €) sklepati, da je zaostanek za FJK precejšnji, saj slednja na tem področju dosega raven 42.820 €. ⁴³ Razmerje v zaostanku je podobno kot pri BDP po kupni moči na prebivalca (Kutin 2007: 11).

Bruto plača na zaposlenega

Nič drugače ni niti pri bruto plači na zaposlenega. Ekonomska moč prebivalstva merjena z bruto plačo je namreč pri prebivalcih FJK skoraj dvakrat večja (2.184 €⁴⁴ proti 1.144 €), je pa zato razporeditev dohodka v Primorski regiji nekoliko bolj enakomerna (Kutin 2007: 13).

Dohodkovna neenakost

V FJK je namreč veliko več ljudi, ki si lasti 20 % najnižjih prihodkov v primerjavi s številom ljudi, ki si lasti 20 % najvišjih, indeks pa se tako nagiba v korist Slovenije: 3,90 proti 6,50. ⁴⁵ Podatki na ravni regij so žal nedostopni oziroma ne obstajajo.

Investicije v R&R glede na BDP

Lizbonska strategija kot cilj omenja raven 3 % BDP, ki naj bi ga države namenjale za R&R, žal pa tako FJK kot tudi Primorska regija ne dosegata načrtovane ravni. Prva v R&R vlaga 1,7 % BDP, Slovenija pa tudi na tej ravni zaostaja z 1,3 % BDP. ⁴⁶

6.2.1.4 Človeški viri

Prebivalstvo

Obe statistični regiji imata podobno demografsko strukturo, za kateri sta v prvi vrsti značilni padajoč delež prebivalcev, mlajših od 14 let oziroma naraščajoči delež starejših od 64 let. Tovrstni demografski trendi lahko ob neustreznih politikah ogrozijo socialne transferje oziroma socialni mir, s čimer se zmanjšajo možnosti za kakršenkoli nadaljnji razvoj.

⁴³ Camera di commercio Udine (2007): *Il Friuli Venezia Giulia: il territorio, l'economia, l'assetto istituzionale*, str. 27.

⁴⁴ Podatek dostopen na http://www.istat.it/salastampa/comunicati/non_calendario/20070208_00/testointegrale.pdf (21. 10. 2007).

⁴⁵ Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (2006): *Competitivita` e sviluppo del Friuli Venezia Giulia: Raporto finale*. Trst: Ambrosetti, The European House, str. 64.

⁴⁶ Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (2006): *Competitivita` e sviluppo del Friuli Venezia Giulia: Raporto finale*. Trst: Ambrosetti, The European House, str. 63.

Zaposlenost

Kljub temu, da ima FJK nekoliko višji indeks zaposlenosti (64,80 %) ⁴⁷ kot Primorska regija (59 %), bi se morali obe regiji osredotočiti na raven zaposljivosti, slednjo pa lahko dosežemo le z razvojem kakovostnih kadrov in izpostavljanjem pomena vseživljenjskega učenja (Kutin 2007: 14).

Stopnja vključenosti mladih v dodiplomski študij⁴⁸

Določena regija z visokim deležem mladih vključenih v dodiplomski študij je vsekakor veliko bolj privlačna za investicije kot območje z nizko izobrazeno mladino. V tem oziru obe regiji dosemeta podobne rezultate: z obeh strani meje je namreč dobrih 52 % mladih vključenih v dodiplomske študije. ⁴⁹

Registrirana stopnja brezposelnosti

Registrirana stopnja brezposelnosti za leto 2005 znaša v Obalno-kraški 7,5 %, v Goriški statistični regiji pa 6,5 %, povprečje celotne regije pa tako nanese vmesnih 7 %. Kljub nižanju povprečja s strani severne Primorske pa celotna regija še vedno ne dosega zavidljivo nizke 4,10 % ⁵⁰ registrirane brezposelnosti v FJK (Kutin 2007: 13).

Pričakovana življenjska doba ob rojstvu

Regionalni podatki o pričakovani življenjski dobi ob rojstvu žal ne obstajajo, ne na italijanski ne na slovenski strani. Obstajajo pa seveda indikatorji na nacionalni ravni (nacionalni statistični uradi), ki spet govorijo v prid naši zahodni sosedu. Pričakovana življenjska doba ob rojstvu znaša v Italiji slabih 80 let, v Sloveniji pa dobrih 76.

6.2.1.5 Okolje in prostor

Indikatorji, ki se nanašajo na okolje in prostor, so med obema nacionalnima statističnima uradoma in med samimi razvojnimi agencijami sila neusklajeni. Obravnaval bom tako le tiste tri, za katere menim, da jih je, glede na dosegljive vire, vredno izpostaviti.

⁴⁷ Camera di commercio Udine (2007): *Il Friuli Venezia Giulia: il territorio, l'economia, l'assetto istituzionale*, str. 29.

⁴⁸ Delež študentov med mladimi od 19–26 let v %.

⁴⁹ Podatek za slovensko stran je dostopen v Kutin (2007: 10), medtem ko je potrebno za FJK število vseh študentov na obeh univerzah (tako v Trstu (25.000) kot v Vidmu (43.000)) deliti s številom vseh mladih od 19–26 let. Slednji podatek je dostopen na http://www.regione.fvg.it/rafvfg/export/sites/default/RAFVG/AT12/ARG2/Allegati/2_popolazione/Popolazione_tav_2_2.xls (21. 10. 2007).

⁵⁰ Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (2006): *Competitivita` e sviluppo del Friuli Venezia Giulia: Raporto finale*. Trst: Ambrosetti, The European House, str. 64.

Kakovostni razred rek, površinskih virov pitne vode

Kot bomo opazili kasneje, je pomemben del sredstev predpristopne pomoči namenjen ravno izboljšanju kakovostnih razredov primorskih rek, ki so hkrati površinski vir pitne vode. V FJK namreč ni reke, ki bi sodila v najnižjo kakovostno kategorijo A3,⁵¹ na primorski strani pa imamo kar dve: reka Rižana in Soča. Vzroki za slabo kvaliteto vode tičijo predvsem v nezadostnem prečiščevanju odpadnih komunalnih in industrijskih voda, vsekakor pa se bodo izboljšave, kljub vsem namenjenim predpristopnim ukrepom, pojavile šele v daljšem časovnem obdobju.

Delež sredstev, namenjenih za investicije v varstvo okolja

Delež sredstev, namenjenih za investicije v varstvo okolja (od vseh investicij), je tako na ravni obravnavane regije kot na ravni države najnižji v Obalno-kraški regiji. Znaša namreč le skopih 2,5 %. Na drugi strani je delež Goriške statistične regije v tem pogledu nekoliko višji, saj slednji znaša že 6,10 %, žal pa primerjava s FJK na tej ravni ni mogoča, saj podatkov v obliki deleža investicij v okolje od vseh investicij ni (Kutin 2007: 29).

Zbrani in odloženi komunalni odpadki

Razmerje med zbranimi in odloženimi odpadki nam razkrije raven recikliranja komunalnih odpadkov ter nas tako seznanja z učinkovitostjo sistema ločevanja in samo ekološko zavestjo prebivalcev regije. Povprečen prebivalec Obalno-kraške regije je v letu 2005 oddal 492 kg smeti, od tega jih je bilo kar 444 kg odloženih v naravo. Razmerje tako nanese le 9,8 % recikliranih odpadkov, kar je dejansko najnižji odstotek od vseh obravnavanih regij. Nekoliko boljše razmerje ima Goriška statistična regija (467/394), ki s 15,6 % recikliranih odpadkov dviguje povprečje celotne Primorske regije. Odstotek regije, ki jo skušamo dohiteti, je veliko višji, saj prebivalci FJK uspešno reciklirajo kar 27 %⁵² vseh oddanih odpadkov (Kutin 2007: 30).

6.2.3 Razvojno dohitevanje Primorske regije

S širokim naborom kazalcev razvoja sem želel poudariti, da na razvojno dohitevanje Primorske regije ne smemo gledati le v luči izboljšanja njenih klasičnih ekonomskih zmogljivosti. Nadzirati in izpostavljati je potrebno tudi ostale merilnike razvoja, preko katerih lahko regija ponudi »ustvarjalne odgovore na socialne in okoljske izzive globalizacije, /ki/ so /hkrati brez dvoma/ pot do

⁵¹ »Po predpisani metodologiji se površinske vire pitne vode na podlagi petletnega niza podatkov glede na fizikalne, kemijske in mikrobiološke lastnosti površinske vode, razvrsti v tri kakovostne razrede (A1, A2, A3), od najboljšega do najslabšega« (Ministrstvo za okolje in prostor (2007): 16).

⁵² Podatek dostopen na Portrait of the Regions, spletni naslov http://circa.europa.eu/irc/dsis/regportraits/info/data/en/itd4_env.htm (21. 10. 2007).

socialne kohezije, skladnejšega razvoja, raznovrstnih možnosti za izobraževanje in bogate kulture ob že tako občutljivi zahodni etnični meji« (Bizajl in Bažec 2002: 15). Vsekakor pa mora razvojno dohitevanje temeljiti tako na že poudarjenih neekonomskih dejavnikih kot tudi na »izboljšani konkurenčnosti /regije/ in /njeni/ razvojni uspešnosti, do katerih pa se lahko dokoplje samo z vrhunskim inovacijskim sistemom, strukturno prenovo v gospodarstvu⁵³ in večjo razpoložljivostjo tveganega kapitala« (Sočan 2004: 58).

Pomemben je torej poudarek na dolgoročnih, najširše uveljavljenih in odprtih smereh razvoja, ne pa na morda že preživelih oziroma odtujenih kriterijih. Ravno zato je potrebno za dosego cilja trajnostnega razvoja in razvojnega dohitevanja zastaviti kar najširši spekter prioritet, ciljev in strategij. Predstavil sem jih v kontekstu treh temeljnih razvojnih okvirjev: gospodarstvo, človeški viri, okolje in prostor, ter slednjim dodal še pomen socialnega konsenza razvojne koalicije.

6.2.3.1 Določitev prioritet, ciljev, strategij in instrumentov

Prioritete, cilji, strategije in instrumenti razvojnega dohitevanja so določeni s pomočjo regionalnih razvojnih programov 2007–2013 obeh slovenskih statističnih regij in na podlagi lastnih predlogov.

6.2.3.1.1 Gospodarstvo

Zmanjšanje zaostanka v razvitosti regije v primerjavi s sosednjimi EU regijami oziroma povprečno najmanj 25 % hitrejša gospodarska rast BDP po kupni moči na prebivalca.

Zmanjšanje zaostanka v razvitosti regije v primerjavi s sosednjimi EU regijami bo preprečilo odliv sposobnejšega in bolj izobraženega dela mlajše generacije v bližnja mesta in države EU ter s tem prispevalo k zaustavitvi negativnih demografskih trendov.

Za 25 % hitrejša letna rast produktivnosti (v primerjavi s povprečjem sosednjih EU regij).

Hitrejša letna rast produktivnosti od sosednjih EU regij bo izboljšala položaj podjetij in s tem tudi možnost zaposlovanja, hkrati pa se bo izboljšala tudi materialna osnova za razvoj skupnosti in posameznika.

⁵³ Po oceni Sočana (2004: 56) je obstoječa slovenska gospodarska struktura podjetij sestavljena iz treh različno uspešnih skupin podjetij. Prvo tvorijo podjetja, ki so že na evropski tehnološko-inovacijski in poslovni ravni (naša najboljša podjetja), predstavljajo pa 40 % potenciala. Naslednjih 40 % vključuje podjetja, v katerih so zaostanki v dodani vrednosti na zaposlenega v primerjavi s povprečjem EU od dva- do tri- kratni (gre za podjetja s tehnološkimi, menedžerskimi, proizvodnimi, kadrovske, tržnimi in drugimi težavami, rešitev le teh pa predstavlja samo domači oziroma tuji strateški partner). Preostalih 20 % potencialov tvorijo podjetja, pri katerih bo mogoče vključiti v sodobne programe le posamezne segmente oziroma del zaposlenih, saj gre za povsem neobetavna podjetja, ki so pogosto tudi v trajnih izgubah. Izboljšano strukturo uspešnosti podjetij bi tvorilo razmerje 70 % : 20 % : 10 %, ki bi zagotavljalo nadaljnjo gospodarsko rast in podvojitev BDP naše države.

Skladno z rastjo produktivnosti povečati bruto plače v regiji.

Zmanjšan zaostanek bruto plače na zaposlenega bo s privlačnejšimi možnostmi zaposlitve prispeval k zaustavitvi bega možganov.

Povečanje investicij v R&R glede na BDP iz zdajšnjih 1,3 % na 3 %, kakor zahteva Lizbonska strategija.

Čeprav se investicije v R&R glede na BDP večinoma usklajujejo na nacionalnem nivoju je v Sloveniji za doseg cilja večje konkurenčnosti nujno potrebno povečati sredstva za R&R.

6.2.3.1.2 Človeški viri

Povečanje stopnje vključenosti mladih v dodiplomski študij (na 55 %) ter povečanje stopnje vključenosti celotne populacije v ostale oblike izobraževanja (vseživljenjsko učenje).

Povečanje stopnje vključenosti mladih v dodiplomski študij bo vodilo do dviga ravni izobrazbe, s tem pa k hitrejšemu razvoju gospodarstva in bolj diferenciranemu socialnemu življenju skupnosti.

Upad registrirane brezposelnosti na 5 %.

Boljša izobraženost bo v določeni meri vodila k upadu registrirane stopnje brezposelnosti v regiji. Za doseg ravni FJK je potrebno registrirano brezposelnost dolgoročno znižati na raven izpod 5 %.

Daljšanje pričakovane življenjske dobe ob rojstvu.

Boljši pogoji za življenje omogočajo daljšo pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu. Gre za kompleksen indikator, ki je odvisen od seštevka vseh obravnavanih in od marsikaterega dodatnega kazalca razvoja družbe.

6.2.3.1.3 Okolje in prostor

Izboljšanje kakovostnega razreda rek za en razred.

Izboljšanje kakovostnega razreda rek za en razred bo posledica ureditve problema zbiranja, odvajanja in čiščenja odpadnih voda kot tudi ureditve vprašanja ravnanja s komunalnimi odpadki. To bo izboljšalo kvaliteto življenja in okrepilo konkurenčnost regije predvsem na področju razvoja turizma ter seveda prispevalo k ohranjanju narave in življenja v regiji.

Povečanje deleža recikliranih odpadkov na 30 %.

Trenutno znaša povprečje regije pri uspešnosti recikliranja odpadkov slabih 13 %, če pa želimo stopnjo recikliranja povečati na 30 %, moramo predvsem izboljšati sistem pobiranja in recikliranja odpadkov ter krečiti zavest prebivalcev, da je ločevanje odpadkov nujno za trajnostni razvoj.

Povečanje deleža sredstev za investicije v varstvo okolja v Obalno-kraški regiji iz 2,5 % na 6 %.

Čeprav nimamo podatka o višini investicij v varstvo okolja v FJK je iz analize jasno razvidno, da Obalno-kraška regija namenja absolutno premajhen delež za investicije v varstvo okolja. Gre za najnižji odstotek v državi, doseganje ravni Goriške statistične regije pa je le prvi korak k izboljšanju stanja investicij v varstvo narave.

6.2.3.1.4 Institucije razvoja

Uspešno delujoča regionalna razvojna koalicija

Uspešno delujoča regionalna razvojna koalicija bo vodila k hitremu in poceni uresničevanju zastavljenih razvojnih ciljev. Vključenost najpomembnejših razvojnih akterjev olajša sprejemanje odločitev preko sistema večje vključenosti zainteresiranih akterjev.

6.2.3.2 Nosilci razvoja

V obdobju oblikovanja pokrajin, ki predstavljajo vmesno samoupravno raven med državo in občino, ostajajo glavni nosilci izvajanja razvojnih programov občine z vsemi svojimi pristojnostmi. Poleg občin pa pomemben subjekt regionalnega razvoja tvori tudi država, ki ima v rokah marsikatero instrumente na področju posameznih sektorjev, hkrati pa je ravno država tista, ki si lasti ključni delež finančnih virov za njihovo izvajanje. Tovrstna področja predstavljajo (i) prometna infrastruktura (avtoceste, železnice), (ii) izobraževanje (univerza), (iii) naravne dobrine (zagotovitev dolgoročnega regionalnega vodnega vira, ohranjanje morskih virov in narave same). Poleg vseh naštetih vplivnostnih področij pa je v končni fazi ravno država tista, ki se pogaja in posreduje pri virih iz EU (predpristopna pomoč, Strukturni in Kohezijski sklad). Poleg občin in države pa so nosilci uspešnega gospodarskega razvoja tudi same gospodarske družbe, regionalni razvojni centri, podjetniška pospeševalna središča ter javne in privatne raziskovalne oziroma izobraževalne institucije (Bizajl in Bažec 2002: 17).

6.2.3.2.1 Vloga države pri preoblikovanju regije v regijo trajnostnega razvoja, temelječo na družbi znanja

Krovno nacionalno razvojno strategijo, temelječo na trajnostnem razvoju predstavlja Strategija razvoja Slovenije (SRS),⁵⁴ ki jo je leta 2005 izdal Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. Izvajanje razvojne funkcije države preko koordinacije področnih politik in uporabe ustreznih finančnih instrumentov je podrobneje razdelano v 'Državnem razvojnem programu' (DRP), sicer pa je za našo analizo najprimernejši pregled Resolucije nacionalnih razvojnih projektov za obdobje 2007–2023 (RNRP), ki predstavlja operacionalizacijo Okvira ekonomskih in socialnih reform, ki jih je Vlada Republike Slovenije oktobra 2006 predlagala za učinkovitejšo porabo sredstev EU in za hitrejši razvoj. V omenjenem primeru so med drugim predstavljeni osrednji razvojni projekti, ki naj bi na dolgi rok prinesli hitrejšo gospodarsko rast, zagotovili njegovo konkurenčnost in konkurenčnost družbenega okolja, z razvojem pa prinesli nova in kakovostnejša delovna mesta ter blaginjo. Izbrani projekti naj bi bili naravnani v izboljšanje poslovnega okolja in ustvarjanju možnosti za rast in razvoj, žal pa nam že površinski pregled dokumenta razkrije, da gre v 80 % za investicije v 'beton' in komaj 20 % v prepotrebno 'znanje'. Poglejmo kakšni projekti so namenjeni obema primorskima statističnima regijama:

6.2.3.2.1.1 In Prime

Razvojno gospodarski projekt IN PRIME⁵⁵ na Goriškem zajema mestna središča Nova Gorica, Ajdovščina, Idrija in njihova zaledja, temelji pa na modelu trajnostnega razvoja, ki bo z dograditvijo avtocestnega križa in četrte infrastrukturne osi uveljavil ugoden strateški položaj regije v Evropi. Preboj bo dosežen z izgradnjo potrebne razvojne infrastrukture (visokošolska izobraževalna središča, tehnološki park, univerzitetni inkubator, mrežni podjetniški inkubator, tehnološki centri, inštituti in tehnološka jedra) in s podporo razvojnega sklada inovativnim podjetjem, ki se bo napajal iz obstoječih skladov za razvoj drobnega gospodarstva ter iz koncesijske dajatve od igralništva.⁵⁶

6.2.3.2.1.2. Goriški turistični center

Gradnja igralniškega središča Goriški turistični center predvideva vzpostavitev največjega evropskega zabavišnega centra, zasnovanega na visokotehnološki igralniški in pretežno hotelski ponudbi za goste iz tujih (evropskih in svetovnih) okolij. Gre za zasebno naložbo ameriškega

⁵⁴ »Strategija prenaša v nacionalno okolje cilje Lizbonske strategije« (Šušteršič 2005: 7), ki so natančneje predstavljeni v podpoglavju 9.1.

⁵⁵ Regionalni inovacijski sistem 'IN PRIME' predstavlja možnost inovacijskega preboja Primorske regije. Slednji namreč veča možnost za ustanavljanje visoko tehnoloških in naprednih podjetij, poleg vsega pa naj bi projekt ustvaril 1500 neposrednih novih delovnih mest (Vršaj 2004: 166).

⁵⁶ Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj (2006): *Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007–2013*, str. 30–31.

kapitala v povezavi z goriškim Hitom, ki naj bi prispeval k večji turistični prepoznavnosti Slovenije.⁵⁷

6.2.3.2.1.3 Slovenski jadranski otok

Izgradnja slovenskega jadranskega otoka pri Izoli s turistično-zabaviščno in gostinsko ponudbo ter s privezi za plovila in kopalnimi površinami.⁵⁸

6.2.3.2.1.4 Evropski park Krasa

Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov krasa predvideva izgradnjo 'Evropskega parka krasa', obnovo in razvoj kulturne dediščine Kobilarne Lipica, naravne in kulturne dediščine Škocjanskih jam in Štanjela ter vzpostavitev regijskega kraškega parka. Cilj je povezati obstoječe javne institucije na širšem območju slovenskega krasa, okrepiti čezmejno sodelovanje z Italijo in z zamejskimi Slovenci ter uveljaviti kras kot slovensko primerjalno turistično prednost.⁵⁹

6.2.3.2.1.5 Ocena predstavljenih razvojnih projektov

RNRP za obdobje 2007–2023 izpostavlja ključne politične cilje na slovenski poti do družbe blaginje, a je zaradi svoje zasnove in časovnih okvirov deležna mešanih odzivov. Največ pomislekov je namenjenih preusmeritvi slovenske turistične podobe v igralniško-zabaviščno destinacijo z izgradnjo mega igralniškega zabavišča na Goriškem, razlogi pa so večplastni. Za pridobitev tujega partnerja država vpeljuje različne davčne dajatve za domači in tuji igralniški kapital, podcenjuje okoljski vpliv naložbe in ne zagotavlja odločujočega vpliva lokalnih oblasti na strategijo in razvoj hotelsko-igralniškega kompleksa. Pri izgradnji otoka pri Izoli bode v oči nedorečenost zamisli, za nameček pa so ključne primerjalne prednosti regije povsem potisnjene v drugi plan. Delna izjema je izgradnja železniške infrastrukture 5. evropskega koridorja,⁶⁰ kjer pa je proga Koper – Divača postavljena ob bok navezavi Trsta s slovenskim železniškim omrežjem, kar lahko dolgoročno krepko oslabi konkurenčno prednost Luke Koper. Precej nerazumljiva je tudi sprejemljivost zamude pri izgradnji obalne hitre ceste, saj je večje pozornosti nacionalne strategije deležen cestni odsek Koper – Dragonja, povsem nedorečena pa ostaja bodoča izraba obalnega pasu med Koprom in Izolo, ki je prepuščena načrtom občin Koper in Izola. Tudi mednarodno letališče Portorož v prometnem vozlišču države ni deležno razvojnih spodbud, posebna zgodba pa je prometno-logistični grozd podjetij Luke Koper, Intereurope in Slovenskih železnic, ki so predmet

⁵⁷ Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj (2006): *Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007–2013*, str. 40–41.

⁵⁸ Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj (2006): *Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007–2013*, str. 36.

⁵⁹ Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj (2006): *Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007–2013*, str. 36–37.

⁶⁰ Načrtovanje 5. evropskega koridorja je bistvenega pomena za Italijo, Slovenijo in Madžarsko, saj naj bi preko povezave Lyon – Turin – Benetke – Trst – Ljubljana – Budimpešta – Kijev preprečeval izolacijo Severnega Jadrana (Vršaj 2004: 161).

pospešene privatizacije s pritegnitvijo tujega kapitala. Največ pomislekov je ob nameri države, da tujemu naložbeniku (najbrž `Deutche Bahnu`, ki je prav tako pred privatizacijo) prepusti strateške vzvode zagotavljanja slovenskih nacionalnih interesov v prometno-logistični dejavnosti. Večina strokovne javnosti ne nasprotuje tujemu kapitalu, a se zavzema za partnerski odnos s slovenskim večinskim deležem. Partnerski odnos naj bi tako temeljil na iskanju strateških partnerjev, vsekakor pa morajo imeti vse prodaje oziroma pripojitve za cilj tehnološko in inovacijsko posodabljanje za pot do globalnega vrha.

Premalo je torej investicij v znanje in vse preveč investicij v materialne naložbe, za katere se lahko v končni fazi zagotovi celo sofinanciranje projektov. Resolucija vnaša negativno sinergijo tako v primorski kot tudi v slovenski razvojni prostor, razvojni potencial pa dokument izgublja predvsem s premajhnim številom projektov za tehnološki in inovacijski preboj.

6.2.3.2 Instrumenti izvajanja razvojnega dohitevanja

Omenili smo že prioritete, cilje in strategije, ki jih mora Primorska regija ubrati za doseg razvojnega preboja, za doseg cilja pa mora Primorska regija izkoristiti vse instrumente,⁶¹ ki so ji na voljo za razvojno dohitevanje:

- **Ekonomski in regulacijski instrumenti občin in države** – pri tem je potrebno poudariti potrebo po harmonizaciji teh dveh instrumentov na regionalni ravni za uresničevanje specifičnih ciljev. V tem kontekstu velja izpostaviti še instrument, ki se pojavlja v Združenih državah Amerike, kjer se tako na zvezni kot na državni in regijski ravni pojavljajo inovacijske agencije, ki skrbijo za lažjo dostopnost do tveganega kapitala.
- **Na regionalni ravni usklajena prostorska in zemljiška politika občin** kot garant varovanja na prostor vezanih naravnih in kulturnih dobrin, obenem pa orodje za omogočanje konkurenčnosti regije za razvoj in generiranje dodatnih finančnih virov na lokalni ravni.
- **Partnerstvo med privatnim in javnim sektorjem** kot obetajoč instrument regionalnega razvoja.
- **Transparentnost delovanja in sodelovanje z javnostjo** zaradi pravočasnega razreševanja konfliktov in motivacije najširšega kroga akterjev na regionalni ravni.

⁶¹ Povzeto po Regionalnem razvojnem programu za Južno Primorsko 2002–2006.

- **Ex-ante analize in presoje** (na primer *cost-benefit* analize, strateške presoje vplivov na okolje, ocena zmogljivosti okolja), ki bodo zagotovile učinkovitost in smotrno izvajanje zastavljenih programov razvoja ter omogočile pravočasno razreševanje konfliktov.
- **Sodelovanje in koordinacija** med občinami, med občinami in državo, sodelovanje z ustanovami EU ter sodelovanje in povezovanje s sosednjimi regijami (ne glede na državne meje) tako na področju financiranja projektov kot tudi za izmenjavo izkušenj.

6.2.3.3 SWOT analiza

Pri obravnavi razvojnega dohitevanja Primorske regije je vsekakor potrebno pod drobnogled vzeti vse njene prednosti, pomanjkljivosti, priložnosti in nevarnosti (*SWOT* analiza), saj nam le tovrsten pregled omogoči celovito iskanje rešitev pri nadaljnjem trajnostnem razvoju regije. Pri sestavi *SWOT* študije sem se oprl na oba regionalna razvojna programa, tako Severne kot tudi Južne Primorske.

Prednosti
<p>Splošne</p> <ul style="list-style-type: none"> • geostrateška lega (obmejna lega, stičišče kultur, multikulturalnost, promet, morje) • že vzpostavljeno medobčinsko čezmejno sodelovanje <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> • ugodna gospodarska struktura in stabilna podjetja z lastnim kapitalom • obstoj ključnih podpornih gospodarskih institucij (inkubatorji, tehnološki centri in inštituti) • izvozno usmerjena podjetja • pristanišče kot močan generator gospodarstva • razvite dejavnosti na naravnih in kulturnih danostih (turizem, živilsko predelovalna industrija) <p>Človeški viri</p> <ul style="list-style-type: none"> • nizka stopnja brezposelnosti in visoka stopnja aktivnega prebivalstva • permanentno izobraževanje kadrov (visoko šolstvo in programi za razvoj deficitarnih kadrov) • razvita mreža ustanov javnega zdravja in socialnih programov

Okolje in prostor

- drugačnost in izjemnost naravne in kulturne krajine, biotska pestrost
- velik potencial za izkoriščanje obnovljivih virov energije

Pomanjkljivosti

Splošne

- razvojne razlike med območji znotraj regije
- nizek naravni prirastek prebivalstva⁶²
- premajhna povezanost in sodelovanje v regiji predvsem med javnim in zasebnim sektorjem ter med podpornimi institucijami in gospodarstvom

Gospodarstvo

- nepovezanost med gospodarstvom in izobraževanjem
- visoke cene zemljišč in poslovnih prostorov
- slabše razvita prometna infrastruktura in neizkoriščeni potenciali
- nizka dodana vrednost na zaposlenega v primerjavi z EU
- pomanjkanje podjetnosti in podjetniških iniciativ

Človeški viri

- odliv in pomanjkanje ustreznih kadrov na trgu dela
- strukturna brezposelnost, neskladje med ponudbo in povpraševanjem po delavcih v določenih sektorjih
- počasno prilagajanje programov izobraževanja in usposabljanja za potrebe gospodarstva
- pomanjkanje socialnih stanovanjskih programov

Okolje in prostor

- vododeficitarno območje in neustrezno varovanje vodnih virov na obalno-kraškem delu
- propadanje objektov kulturne dediščine
- odsotnost celovitega regijskega pristopa k zbiranju in reciklaži odpadkov

⁶² Glej prilogo D.

Priložnosti

Splošno

- vključenost v evropske integracije in dostop do finančnih in čezmejnih instrumentov
- izobraževalne in zaposlitvene možnosti
- razvoj raziskovalnih in razvojnih institucij v sodelovanju z gospodarstvom
- policentrični razvoj regije
- razvoj komunikacijsko-informacijske tehnologije

Gospodarstvo

- most med Zahodno in Vzhodno Evropo
- možnost nacionalnega logističnega središča v Kopru in v Novi Gorici
- pritok tujega kapitala in več evropskih sredstev za razvoj v obdobju 2007–2013
- povezovanje podjetij in podpornih institucij ter javnega in zasebnega sektorja

Človeški viri

- povezovanje gospodarstva in novih univerz, vključevanje mladih raziskovalcev
- povpraševanje po tehničnih profilih strokovnjakov
- razvoj in prilagajanje programov izobraževanja in usposabljanja za potrebe gospodarstva
- razvoj vseživljenjskega učenja

Okolje in prostor

- izraba alternativnih virov energije
- trajnostno urejanje prometa
- skupna in celovita promocija regije
- povečano zanimanje za trajnostni razvoj, zdravo življenje in zdravo prehrano

Nevarnosti
<p>Splošno</p> <ul style="list-style-type: none"> • neučinkovitost države • zamude pri izgradnji prometne infrastrukture • pešanje ekonomske moči zaradi povečanja mednarodne konkurenčnosti • šibak pretok znanj iz akademske sfere v podjetja • strokovno, institucionalno in finančno močnejše čezmejne regije <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> • šibka podpora inovacijam • nadaljnji odliv kvalitetnih kadrov, strokovnjakov • nadaljnje zaostajanje v rasti • konfliktnost interesov med okoljem in razvojem <p>Človeški viri</p> <ul style="list-style-type: none"> • nadaljevanje trenda socialnega razslojevanja • socialna, kulturna in ekološka destruktivnost komercializacije in potrošništva • majhno zanimanje mladih za tehnične in deficitarne poklice • nizka zavest o nujnosti vseživljenjskega učenja <p>Okolje in prostor</p> <ul style="list-style-type: none"> • nezmožnost razreševanja konfliktov med okoljem/prostorom in razvojem • ne vključevanje javnosti v programe varovanja okolja • vplivi na okolje iz Furlanije Julijske krajine • naravne katastrofe in pojavi v okolju

Ključni prednosti Primorske regije sta torej njena geografska lega in posledično njena vključenost v evropske integracije, kar seveda regiji prinaša dostopnost do kohezijskih instrumentov EU. Pospeševanje razvojnih potencialov je bilo tako Primorski regiji omogočeno že s predpristopnimi finančnimi instrumenti kohezijske politike, zato bom v nadaljevanju na podlagi omenjenih ključnih prednostih in priložnostih predstavil predpristopne finančne instrumente Unije, ki se jih je posluževala Primorska regija.

7. Predpristopni finančni instrumenti evropske kohezijske politike na primeru Primorske regije

Pri pregledu predpristopnih finančnih instrumentov evropske kohezijske politike se bom osredotočil na instrumenta, ki sta neposredno povezana s čezmejnimi povezovanjem. Prvega predstavlja program PHARE CBC med Italijo in Slovenijo (PHARE Cross-Border Cooperation – PHARE Čezmejno sodelovanje), katerega glavni namen je bil olajšati priprave države kandidatke na njen vstop v EU in promocija sodelovanja, vse v časovnem obdobju med leti 1994 in 1999. Kasneje se je ob prelomu tisočletja izkazalo, da je krepitev čezmejnega sodelovanja obojestranski interes, zato sta državi pripravili Skupni programski dokument PHARE CBC Slovenija – Italija 2000–2006, ki je bil kasneje, ob vstopu Slovenije v EU, opušččen oziroma preoblikovan v Program pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006, ki ga nadalje podrobneje obdelam v drugem delu podpoglavja.

7.1 Pregled in ocena projektov čezmejnega sodelovanja v okviru programa PHARE CBC med Italijo in Slovenijo (1994–1999)

Pomoč Sloveniji iz programa PHARE se je pričela že leta 1992, usmerjena pa je bila predvsem v področja privatizacije, prestrukturiranja gospodarstva, javnih financ, bančništva, okolja, energetike, kmetijstva in konec koncev kot pomoč pri prevzemanju pravnega reda EU in navajanje na odgovornosti, ki so iz tega izhajale (Mrak 2004: 117). S pričetkom finančne perspektive 'Delors II' pa se je leta 1994 pričel izvajati tudi program PHARE CBC med Italijo in Slovenijo, ki je bil prvotno namenjen odpravi razvojnih ovir, ki nastajajo zaradi bližine državne meje ter izkoriščanju prednosti, ki jih čezmejno sodelovanje prinaša. Cilj pobude je predstavljala želja po združitvi pozitivnega vpliva na gospodarski razvoj obmejnih regij in »prizadevanja za učinkovitejšo predvstopno pripravljanje novih članic na evropsko integracijo« (Vršaj 2004: 149).

Sicer pa so sredstva programa čezmejnega sodelovanja v prvi vrsti namenjena krepitevi medsebojnega sodelovanja na področjih razvoja gospodarstva, prometne infrastrukture, varovanja okolja, pa tudi programom izobraževanja in usposabljanja, spodbujanju neposrednih stikov na poslovnem področju, spodbujanju skupnih športnih, kulturnih in družabnih dejavnosti na različnih mejnih področjih (Skočir 2005: 22). V predpristopnem obdobju 1994–1999 je bilo na tovrsten način »investiranih 18 milijonov evrov evropskih sredstev iz programa PHARE CBC Slovenija – Italija,

največji delež pa smo porabili za projekte na področju izboljšanja infrastrukture in okolja« (Rener 2004: 11).⁶³

Tabela 7.1.2: Razdelitev sredstev iz PHARE CBC v predpristopnem obdobju 1994–1999 po področjih

1. okolje	43 %
2. transport in mejni prehodi	17 %
3. gospodarsko sodelovanje	13 %
4. Sklad za male projekte	10 %
5. tehnična pomoč	9 %
6. kulturno sodelovanje	6 %
7. človeški viri in povezovanje	2 %

Vir: Rener 2004: 11

Največji del sredstev je bil namenjen izboljšanju infrastrukture okolja, kar prispeva k izboljšanju čistosti voda in boljši kakovosti pitne vode. Posodobitve je bila deležna tudi cestna obmejna infrastruktura, vzpostavljene pa so bile tudi gospodarske povezave, ki omogočajo predvsem obmejno sodelovanje na področju malega gospodarstva, kar prispeva k odpiranju novih delovnih mest. Na področju kmetijstva so bila vzpostavljena številna sodelovanja pri oblikovanju vinskih in sadnih poti ter izobraževanju kmetov, pa tudi številna sodelovanja na področju turizma in kulture (Rener 2004: 10).

7.1.1 Sklad za male projekte

Opazen del sredstev (10 %) je namenjen 'Skladu za male projekte',⁶⁴ kjer je poudarek na povezovanju lokalnih čezmejnih iniciativ s področja ohranjanja in razvijanja skupnega prostora, pospeševanju in podpori pri oblikovanju trajnih načinov sodelovanja, decentralizaciji odločanja (prenos na lokalne in regionalne dejavnike), razvijanju inovativnih projektov čezmejnega značaja ter podpori majhnim investicijam v infrastrukturne objekte.

Projektne aktivnosti so namenjene povezovanju ljudi in reševanju konkretnih problemov, ki nastajajo zaradi državne meje, slednje pa »na področju partnerskega sodelovanja uvajajo tri tipe projektov: (i) skupni, pri čemer se projekt prijavi z eno prijavnico za oba partnerja v projektu, (ii)

⁶³ Popoln pregled nad izvedenimi projekti iz programa PHARE CBC Italija – Slovenija je predstavljen v delu Tanje Rener: *Čezmejni programi med Slovenijo in Italijo*, str. 20–31.

⁶⁴ Razvil se je v okviru programa PHARE CBC, podpira pa predvsem akcije manjšega obsega, t. j. projekte v povprečni vrednosti od 10.000 do 50.000 evrov. Finančna podpora programa ni preseгла 75 % skupnih upravičenih stroškov projekta (Skočir 2005: 26).

zrcalni, ko se na določen projekt, ki že teče, s podobnimi vsebinami prijavi drug partner in (iii) partnerski, ko je partner v bistvu le formalen« (Grča 2004: 5). Ne glede na tip projektne aktivnosti se pri vseh pojavljajo isti cilji: preseči nekatere zgodovinske, politične in kulturne razlike v čezmejnih regijah, izboljšati pogoje za življenje in delo na lokalni ravni, pomemben segment pa predstavlja tudi večanje sposobnosti lokalnih in regionalnih oblasti pri njihovem razvoju in izvajanju nadaljnjih (razvojnih) projektov.

Glede na Zbornik sklada za male projekte Slovenija – Italija 1999⁶⁵ področja sodelovanja zaobjemajo sledeča področja:

- **Kulturne izmenjave**

Sklad podpira kulturne izmenjave med lokalnimi skupinami in ukrepe za zaščito dediščine v obmejnih regijah (srečanja in izmenjave mladih, umetnostne in športne dejavnosti, folklorne in podobne prireditve) s poudarkom na vzpostavitvi osnove za dolgoročno in trajno sodelovanje.⁶⁶

- **Človeški viri**

Projekti, ki se nanašajo na človeške vire in usposabljanja ter druge skupne dejavnosti osveščanja (npr. na področju regionalne zgodovine ali razvoja, priprava promocijskega gradiva ali tiskovin, formalna usposabljanja, kratki tečaji in prireditve, ipd.), ki lahko olajšajo čezmejni razvoj in sodelovanje.⁶⁷

- **Prostorsko planiranje in razvojne študije**

Sklad za male projekte lahko podpira aktivnosti, ki zagotavljajo osnove za načrtovanje v obmejni regiji. V tem primeru lahko govorimo o skupnih smernicah za prostorsko planiranje (raziskave, študije, dejavnosti za večanje osveščenosti prebivalstva) ali dejavnosti v zvezi z varstvom okolja in narave.⁶⁸

⁶⁵ Dostopno na <http://www.arr.si/datoteke/materiali/Zbornik%20Sklada%20za%20male%20projekte%20Slovenija-Italija%201999%20-%20Vsebina.pdf> (2. 11. 2007).

⁶⁶ Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2002): *Zbornik sklada za male projekte: zbornik sofinanciranih projektov*, str. 4.

⁶⁷ Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2002): *Zbornik sklada za male projekte: zbornik sofinanciranih projektov*, str. 4.

⁶⁸ Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2002): *Zbornik sklada za male projekte: zbornik sofinanciranih projektov*, str. 4.

- **Gospodarski razvoj in turizem**

Manjši projekti, povezani z gospodarskim razvojem, ki krepijo gospodarsko bazo v obmejni regiji (informiranje, marketing in promocija, priprava kaŕipotov in razvoj turističnih znamenitosti).⁶⁹

- **Manjši infrastrukturni objekti**

Vkljueni so namreč tudi projekti, ki predvidevajo obnove manjšega obsega in nabavo opreme za objekte, ki se bodo uporabljali za skupna, čezmejna srečanja na vseh področjih sodelovanja.⁷⁰

- **Lokalna demokracija**

Projekti, ki so namenjeni usposabljanju, informiranju ter vzpostavljanju stikov za spodbujanje sodelovanja javnosti pri postopkih sprejemanja odločitev.⁷¹

7.2 Pregled in ocena projektov čezmejnega sodelovanja v okviru Programa pobude Skupnosti INTERREG IIIA med Italijo in Slovenijo (2000–2006)

Kot že rečeno, je bil ob vstopu Slovenije v EU Skupni programski dokument PHARE CBC Slovenija – Italija 2000–2006 revidiran in preimenovan v Program pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006, kar lahko med raziskovalnim delom povzroči rahlo zmedo, zato sem se odločil, da v diplomskem delu podpoglavje naslovim samo z zadnjo naslovno obliko te pobude. Kljub različnemu poimenovanju in manjšim spremembam pa imata obe obliki čezmejnega sodelovanja dve skupni točki: (i) »pri pripravi obeh se je med srečanja z gospodarskimi in socialnimi partnerji izvajal postopek `od spodaj navzgor`⁷² z namenom zbiranja zamisli in možnega načrtovanja na osnovi strateških smernic, ki so jih podali predstavniki italijanskih deŕel in Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj« (Skočir 2005: 28) in (ii) čezmejno sodelovanje se v obeh programih izvaja »v obmejnem območju ob celinski in pomorski državni meji in zadeva regije na ravni SKTE-3«⁷³ (Skočir 2005: 29).

⁶⁹ Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2002): *Zbornik sklada za male projekte: zbornik sofinanciranih projektov*, str. 4.

⁷⁰ Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2002): *Zbornik sklada za male projekte: zbornik sofinanciranih projektov*, str. 6.

⁷¹ Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2002): *Zbornik sklada za male projekte: zbornik sofinanciranih projektov*, str. 6.

⁷² Gre za *bottom-up* pristop, »ki v nasprotju s klasično upravno-administrativno tradicijo fazo implementacije javnih politik obravnava kot svojevrsten javnopolitičen proces interakcije, ki temelji na sklepanju kompromisov /in/ medsebojnih povratnih vplivih javnopolitičnih igralcev« (Lajh 2006: 27).

⁷³ Na slovenski strani upravno območje izvajanja čezmejnih programov obsega Obalno-kraški in Goriški statistični regiji ter občino Kranjska gora v statistični regiji `Gorenjska`, na italijanski strani pa tržaško, goriško in videmsko

Kar se prvotne oblike⁷⁴ programa tiče je Slovenija za obdobje 2000–2006 s partnerji z druge strani meje pripravila Skupne programske dokumente (*Joint Programming Document*) za vsako izmed svojih mejnih držav.⁷⁵ V teh dokumentih so opredeljene prednostne naloge in ukrepi, ki so se v sklopu projektov izvajali do leta 2006. »V ta namen je Sloveniji z vstopom v EU od 2004 do 2006 zagotovljenih 30.000.000 evrov iz Pobud Skupnosti INTERREG in Equal, od tega je za INTERREG IIIA – čezmejno sodelovanje namenjenih približno 25.000.000 evrov«⁷⁶ (Renner 2004: 14–15).

7.2.1 Prednostne naloge in cilji

Če splošne cilje krepitve gospodarskega, družbenega in okoljskega trajnostnega čezmejnega razvoja nekoliko podrobneje razdelamo, kmalu ugotovimo, da obravnavan Program Skupnosti⁷⁷ predvideva pet prednostnih nalog in ukrepov, skladnih s teorijami o trajnostnem razvoju:

- PREDNOSTNA NALOGA 1: Trajnostni razvoj čezmejnega območja;
- PREDNOSTNA NALOGA 2: Gospodarsko sodelovanje;
- PREDNOSTNA NALOGA 3: Človeški viri, sodelovanje in uskladitev sistemov;
- PREDNOSTNA NALOGA 4: Posebna podpora regijam, ki mejijo na države kandidatke
- PREDNOSTNA NALOGA 5: Podpora sodelovanju

7.2.1.1 Trajnostni razvoj čezmejnega območja

Na področju varstva okolja in naravnih vrednot je pglavitni cilj strategije dovolj učinkovito upravljanje oziroma izboljšanje kakovosti okoljskih komponent in trajnostna raba virov. Programsko območje ima namreč izjemne naravne, pokrajinske in kulturne vrednote, ki so zanimive za turizem, a so na drugi strani nadpovprečno okoljsko krhke in ranljive. Cilj ukrepov je tako sanacija razmer propadanja okolja ali zmanjševanje dejavnikov tveganja, ki lahko ogrozijo razvojne možnosti. Slednje so ogrožene predvsem v odmaknjenih območjih, kjer oddaljenost od urbanih centrov predstavlja glavni vzrok za zastoj v proizvodnem in naselitvenem razvoju, ob primernih

pokrajino, pokrajino Pordenone v deželi Furlaniji Julijski krajini ter pokrajini Benetke in Rovigo v deželi Veneto. Za natančnejši pogled NUTS modela glej podpoglavje 2.2.

⁷⁴ PHARE CBC Slovenija – Italija 2000–2006.

⁷⁵ Razen Hrvaške. Poleg Italije je namreč Slovenija program PHARE CBC izvajala tudi s sosedama Avstrijo in Madžarsko, a to že prestopa namen diplomskega dela.

⁷⁶ Od tega za Slovenija – Italija 6.310.000 evrov, Slovenija – Avstrija 6.310.000 evrov, Slovenija – Madžarska – Hrvaška 12.610.000 evrov (Renner 2004: 14–15).

⁷⁷ Celotno podpoglavje je povzeto iz dokumenta Programa Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006, ki je dostopen na spletnem naslovu <http://www.interreg-it-si.org/util/bin.php?id=2005041516114525> (15. 10. 2007).

ukrepah pa lahko prav obrobni značaj postane ugoden dejavnik za razvoj in integracijo, če ga le izkoristimo na pravi način.⁷⁸

Primer projekta je, recimo, 'Eco Adria', ekološko izboljšanje primorske regije, pri katerem poglobitveni namen predstavlja čiščenje odpadnih voda in izgradnja ustreznih kanalizacijskih sistemov. Vrednost projekta je ocenjena na pet milijonov evrov, od katerih bodo štirje milijoni iz sredstev PHARE, milijon pa nacionalnih sredstev, kar predstavlja prispevek Ministrstva za okolje in prostor v sodelovanju z vpletenimi občinami (Skočir 2005: 30).

7.2.1.2 Gospodarsko sodelovanje

Strategija druge prednostne naloge⁷⁹ vključuje podpiranje razvoja podjetij z razširjanjem prekvalifikacijskih, inovacijskih in trajnostnih dejavnikov. Gre predvsem za izpostavljanje in vzpodbujanje sodelovanja med gospodarskimi podjetji ali institucijami z namenom dviga ravni konkurenčnosti in inovativnosti, kar bi spodbudilo internacionalizacijo vključenih podjetij. Sicer pa Program predvideva različne proizvodne sisteme, ki so potrebni specifičnih strategij:

- Industrija in obrt: sekundarni sektor namreč ni homogeno razporejen. Na eni strani so visoko specializirana območja, na drugi pa območja z zelo malo industrije in obrti, ki večinoma služi le lokalnim potrebam
- Turizem: podobno kot velja za industrijo in obrt tudi razporejenost turizma v programskem območju ni homogena. V luči izjemne krhkosti vključenih območij je cilj popestritev in okrepitev turistične ponudbe skladno s trajnostnim varstvom okolja. Turizem je namreč eden izmed ključnih stebrov gospodarstva na vključenih območjih in hkrati eden izmed sektorjev tveganja v smislu okoljskega trajnostnega razvoja, saj nenadzorovana uporaba povzroča propadanje in izčrpavanje pomembnih naravnih virov.
- Kmetijstvo: neprimernih pogojev, v katerih delajo kmetje, ni mogoče preseči zgolj z ukrepi, ki imajo za cilj razširjanje novih tehnologij in novih oblik trženja. Potrebno je nadgraditi okoljske in družbene funkcije kmetijstva in gospodarstva na podeželju, skupaj s popestritvijo gospodarskih struktur na podeželju in virov prihodka.

⁷⁸ Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (1999): *Program Pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006*, str. 8.

⁷⁹ Povzeto po Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (1999): *Program Pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006*, str. 30–31.

Skupna točka vseh strategij je ustvarjanje ugodnih pogojev, ki bi podjetjem omogočili kakovostne inovacije, s katerimi bi lahko ponovno oživili programsko območje, hkrati pa odprli nove možnosti zaposlovanja.

Primer projekta na področju gospodarskega sodelovanja predstavljajo 'Primorski tehnološki poli', pri čemer govorimo predvsem o spodbujanju inovativnega okolja. Gre za ureditev poslovne infrastrukture za dva tehnološka pola na območju mejnih prehodov,⁸⁰ projekt pa je ocenjen na 1,6 milijona evrov, od česar milijon prispeva PHARE, 0,35 milijona predstavljajo nacionalna sredstva, 0,25 milijona pa sredstva koristnikov. Na področju konkurenčnosti in sodelovanja pa je prav tako zgleden primer projekta 'PRIM-e', ki predstavlja željo po dvigu konkurenčnosti malih in srednjih podjetij. Namen projekta je mreženje in grozdenje, ocenjen pa je na 2,8 milijona evrov, od česar je dva milijona sredstev PHARE, 0,6 milijona prihaja iz Podjetniškega centra za malo gospodarstvo, 0,2 milijona pa s strani koristnikov.⁸¹

7.2.1.3 Človeški viri, sodelovanje in uskladitev sistemov

Človeški viri brez dvoma predstavljajo temeljni element za razvoj čezmejnih odnosov. Cilj tretje prednostne naloge je izboljšati poklicno usposabljanje, izmenjava udeležencev, skupno odpiranje institucij in organizacija sektorja ter podrobna izmenjava informacij, strokovnega znanja oziroma izkušenj. V programskem območju so organizirana usposabljanja in ustvarjeni boljši pogoji za povečevanje možnosti za zaposlitev, bistveni poudarek pa še vedno ostaja na zagotavljanju ravni poklicne strokovnosti za lažje vključevanje človeških virov v prestrukturiranje gospodarstva. S to prednostno nalogo ima Program tudi namen preseči upravne, zakonske in kulturne ovire, s posebnim poudarkom na potencialu, ki ga lahko prispevata manjšini na obeh straneh meje. Slednji vsekakor delujeta kot most med obema narodoma oziroma sistemoma, čeprav jih še dandanes marsikdo dojema kot tujek. Na srečo se tovrstne misli pojavljajo v vedno manjšem obsegu, tako da se načrtovani ukrepi lahko brez težav osredotočajo na razvoj sodelovanja in znanja na obeh straneh, da bi tako vendarle zmanjšali negativne posledice pripadnosti sistemoma, za katera so značilni bistveno drugačni družbeni, kulturni in upravni pogoji, kljub nedvomnemu približevanju v preteklem obdobju. Pri človeških virih je pomembna medsebojna delitev struktur na področju raziskovanja, tehnološkega razvoja, izobraževanja, kulture in zdravstva, kar bi izboljšalo učinkovitost teh področij in nadalje prispevalo k ustvarjanju trajnih delovnih mest.⁸²

⁸⁰ Gre za Primorski tehnološki park na mednarodnem mejnem prehodu Vrtojba in Poslovno-inovacijski center v Sežani.

⁸¹ Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (1999): *Program Pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006*, str. 64.

⁸² Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (1999): *Program Pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006*, str. 34.

7.2.1.4 Posebna podpora regijam, ki mejijo na države kandidatke

Cilj četrte prednostne naloge je bil zagotoviti določene specifične ukrepe na področju čezmejnega prometa in medkulturnega sodelovanja, ki bi obmejne regije pripravili na vstop Slovenije v EU, kar je v končni fazi pomenilo odpravo mej in uresničitev skupnega trga. Krepitev čezmejnih prometnih sistemov ima za cilj izboljšati učinkovitost povezav, kar v končni fazi predstavlja predvsem iskanje učinkovitih alternativ cestnemu prometu. Na drugi strani je podpora dejavnostim medkulturnega dialoga sestavljena iz različnih jezikovnih in kulturnih skupin, med katerimi prihaja do izmenjevanja t. i. `dobrih praks`.

7.2.1.5 Podpora sodelovanju

Posebna naloga je namenjena zgolj tehnični pomoči skupnim organom in vrednotenju projektov, kar posledično zagotavlja večjo smotrnost in učinkovitost ukrepov, ki jih spodbuja Program.⁸³

7.2.1.6 Osredotočanje finančnih virov

Zaradi kratkega obdobja za izvedbo programa (2004–2006) je Slovenija finančne vire osredotočila le na tri prednostne naloge (prvo, drugo in peto). Glede na prioritete je bilo potemtakem 43 % dodeljenih prvi (trajnostni razvoj čezmejnega območja), 50 % drugi (gospodarsko sodelovanje) in 7 % peti prednostni nalogi (podpora sodelovanju) (Rener 2004: 16). Večina sredstev je bila torej dodeljenih drugi prednostni nalogi, kar dokazuje, da Program poudarja ekonomsko dimenzijo čezmejnega sodelovanja, čeprav lahko vseeno zatrdimo, da so bila sredstva razpršena pravilno, z mislijo na skladen in trajnostni razvoj.

8. Regionalni razvojni programi Primorske po vstopu Slovenije v Evropsko unijo

Ugotovili smo torej, da je regija več kot učinkovito izrabila predpristopne finančne instrumente EU, poraja pa se vprašanje, ali imata obe statistični regiji pripravljena koherentna razvojna programa, ki bosta sledila tako modernim evropskim razvojnim trendom kot samim kohezijskim politikam Unije.

⁸³ Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (1999): *Program Pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006*, str. 38.

Odgovore ponujata oba Regionalna razvojna programa,⁸⁴ tako za preteklo obdobje 2002–2006 kot tudi za pravkar veljavno programsko obdobje kohezijske politike 2007–2013.

Po `Zakonu o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja`⁸⁵ je `Regionalni razvojni program` temeljni programski in izvedbeni dokument z razvojnimi prioritetai regije ter programi in projekti za njihovo uresničevanje. Četrty člen omenjenega zakona ga označi kot »/dejansko/ sredstvo za doseganje hitrejšega ekonomskega, socialnega in okoljskega razvoja posamezne regije, učinek vseh RRP skupaj pa naj bi predstavljal skladnejši regionalni razvoj v Sloveniji«.

Načrti evropsko usklajenih razvojnih programov so tako pod okriljem prejle omenjenih normativnih aktov, vsekakor pa je potrebno poudariti, da Regionalne razvojne agencije načeloma ne izvajajo predpisanih nalog in dosegajo programskih ciljev. »RRA igra /v prvi vrsti/ vlogo motivatorja in vira inovativnih pristopov k problematiki razvoja« (Bizajl in Bažec 2002: 17). Sofinanciranje evropsko podprtih projektov še vedno ostaja naloga občin, države⁸⁶ in ostalih zainteresiranih gospodarskih subjektov, ključni pospeševalec razvoja pa predstavlja konsenz kar najbolj širokega nabora akterjev.

Tako občine kot ostale institucije Severne in Južne Primorske že sedaj zgledno sodelujejo⁸⁷ pri oblikovanju in sprejemanju Regionalnega razvojnega programa, kar je vsekakor dokaz, da je mogoče sprejemati razvojne programe širših območij, tudi če še ni formalnih institucionalnih oblik, kakršna je na primer pokrajina, če seveda za to obstajajo ustrezni pogoji. Lahko bi celo dejali, da je v tem primeru vsebina prehitela obliko.

Regionalni razvojni programi in z njimi povezane Regionalne razvojne agencije pa vsekakor niso nastale same od sebe. Potrebno je posebej poudariti, da so slednje ustanovljene v letih 1998–1999 s tehnično pomočjo programa PHARE CBC Italija – Slovenija, kar posledično pomeni, da je prva podhipoteza (izkoriščanje predpristopnih finančnih instrumentov) posredno vplivala na drugo, in sicer na obstoj ustreznih načrtov razvojnih programov (Rener 2004: 26).

Kljub temu, da RRP v svojem strateškem delu celostno predstavljajo socioekonomsko sliko regije, v izvedbenem delu pa konkretizirajo lastno razvojno vizijo, noben izmed obeh programov ne predstavi zamisli o čezmejnem sodelovanju v obliki razvojno zasnovane regije. Ravno to bom storil v naslednjem poglavju.

⁸⁴ Regionalni razvojni program za Južno Primorsko in Regionalni razvojni program Severne Primorske.

⁸⁵ *Ur.l. RS, št. 83/2003*. Sicer pa je zakon medsebojno usklajen tudi s Strategijo regionalnega razvoja Slovenije, ki jo je sprejela Vlada RS leta 2001.

⁸⁶ Po 19. členu `Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja` mora država v vsakem proračunskem letu nameniti za razvojne vzpodbude vsaj 1 % bruto domačega proizvoda.

⁸⁷ Sodelovanje med občinami temelji na `Zakonu o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja`.

9. Predlog (čezmejno) razvojno zasnovane regije

Po razdirajoči preteklosti je potreben (razvojni) konsenz območja med Obalno-kraško in Goriško statistično regijo, Furlanijo Julijsko krajino in v končni fazi tudi hrvaško Istro, ki se iz dneva v dan približuje evropskim integracijam. Predlagana čezmejna razvojna regija mora jasno temeljiti na načelih Lizbonske strategije, upoštevati mora potrebno spremembo razvojnega modela, zasnovana mora biti razvojno in po mojem lastnem prepričanju vključena v mrežo 'Innovative Regions in Europe' (IRE), ki je podrobno predstavljena v nadaljevanju.

9.1 Lizbonska strategija

Vsaka moderno zasnovana regija mora temeljiti na spoznanju, da sta rast in razvoj ključni vsebinski prioriteti v prihodnosti in hkraten predpogoj za zasledovanje ostalih ciljev, tako ekonomskih kot političnih. Ravno v okviru tovrstnega razmišljanja si je EU na lizbonskem Svetu leta 2000 zastavila nov strateški cilj, da do leta 2010 postane 'najbolj konkurenčno in najbolj dinamično gospodarstvo v svetu, ki je zmožno vzdržnega razvoja z več in boljšimi delovnimi mesti ter večjo socialno kohezijo'. Ob zasledovanju omenjenih razvojnih strategij mora EU brez dvoma povečati svoje aktivnosti na področju raziskav in razvoja, spodbujanja inovativnosti, novih tehnologij, informacijske družbe, vseživljenjskega izobraževanja in dostopnosti do informacijske infrastrukture. Lizbonska strategija tako predstavlja prvi skupni imenovalec vseh partnerjev, vključenih v razvojno zasnovani regiji (Mrak 2004: 92).

9.2 Sprememba razvojnega modela

Če želi Primorska regija (tako njen severni kot južni del) doseči te ambiciozne cilje mora, tako kot preostala Slovenija, pripraviti in izvesti temeljite strukturne reforme in spremeniti svoj dotedanji razvojni vzorec. Slovenija (in Primorska kot njen del) danes namreč ni več tisti del Evrope, ki najhitreje zmanjšuje razvojni zaostanek za EU. Zaradi počasnosti sprememb smo pričeli izgubljati svojo globalno konkurenčnost, dohitevajo in prehitevajo pa nas celo nekatere druge tranzicijske države. Slovensko gospodarstvo je še vedno preveč regulirano, birokratizacija poslovnega okolja omejuje podjetniški razvoj, počasno prestrukturiranje gospodarstva pa se kaže v njegovi skromni inovativnosti, šibki podjetniški aktivnosti in prenizki tehnološki zahtevnosti izvoza. Poleg gospodarskih pomanjkljivosti pa našo državo pestijo še negativni demografski trendi, staranje prebivalstva in neprilagojeni socialni modeli, ki lahko dolgoročno ogrozijo doseženo raven socialne blaginje ljudi. V tem oziru Primorska ni nikakršna izjema (Šušteršič 2005: 7).

Čas je torej, da nadgradimo naš dosedanji razvojni model. Od subvencij (neobetavnih gospodarskih programov) smo že preskočili k »n/ačelu sofinanciranja, ki predstavlja /med drugim/ pomemben mobilizacijski dejavnik, saj sredstva EU zaradi načela sofinanciranja vedno pritegnejo dodatna zasebna in nacionalna sredstva« (Keating 1998: 141), čas pa je tudi, da država modernizira svoj družbeno-ekonomski ustroj. »Nova politično ekonomska vizija Slovenije je socialno tržno gospodarstvo, ki bo povezalo bolj liberalno in tržno gospodarstvo z bolj ekonomsko učinkovito in prilagodljivo, a socialno državo« (Šušteršič 2005: 8).

Tabela 9.2.3: Dosedanji razvojni model in vizija novega

Dosedanji razvojni model	Vizija novega modela družbenega razvoja
Regulacija in birokratizacija trgov	Deregulacija in liberalizacija trgov
Omejevalno podjetniško okolje	Spodbujanje nastajanja in rasti podjetij
Relativna zaprtost finančnih trgov	Odprtost finančnih trgov in konkurence
Nezadostna prilagodljivost trga dela	Večja prožnost trga dela
Kolektivni sistemi socialne varnosti	Individualne potrebe in odgovornost
Korporativizem velikih socialnih partnerjev	Odprto in široko partnersko sodelovanje
Birokratsko-hierarhični sistem javne uprave	Decentralizacija in javno zasebno partnerstvo
Poudarek makroekonomskemu in socialnemu ravnovesju	Poudarek trajnostnemu razvoju na temelju strukturnih reform in večje družbene dinamike

Vir: Šušteršič 2005: 21.

Vizija novega modela družbenega razvoja, ki je predstavljena v Strategiji razvoja Slovenije, v določeni meri vseeno potrebuje določene komentarje oziroma popravke na področju sistema socialne varnosti in na področju sodelovanja socialnih partnerjev. Socialna varnost še vedno ostaja ustavna kategorija in država je dolžna vsem svojim državljanom nuditi osnovno raven tako socialne kot zdravstvene zaščite, s čimer se preprečuje izključenost. Na področju partnerskega sodelovanja pa je potrebno izrecno poudariti, da mora priti v tem primeru do najširšega razvojnega konsenza socialnih partnerjev, saj je le z vsesplošnim konsenzom mogoče doseči spremembo družbeno-ekonomskega sistema (nastanek `družbe konsenza`)⁸⁸ in posledičen razvojni preboj.

Po Sočanu (2003: 139) obstaja sedem ključnih vrednot nove razvojne paradigme:

- **Konsenz**, kot že rečeno, ni le visoka kultura demokratičnega upravljanja in vodenja gospodarstva, v prvi vrsti gre namreč za selekcijo pomembnih razvojnih odločitev oziroma

⁸⁸ Za značilnosti družbe konsenza in njihov pozitiven učinek na uravnotežen in trajnostni razvoj glej v Sočan 2006: 9.

projektov, doseženih na temelju soglasja, kjer gre za projekte skupnega interesa, ki bodo v korist vsem partnerjem, ne pa zgolj za odločitve, sprejete na osnovi preglasovanja vladajoče politične koalicije. V sodobno odločanje je vključenih vedno več akterjev, kar dodatno pospešuje majhna socialna in informacijska izločenost prebivalstva, visoka raven izobrazbe ter uveljavljenost informacijskih tehnologij v gospodarstvu, upravi in celotni družbi.

- **Preglednost** v najširšem možnem smislu, od sprejemanja do izvajanja razvojnih odločitev vlade in parlamenta
- **Razvojna konkurenčnost** in razvojna varnost podjetij v celoti temeljita na vitkih (stroškovno očiščenih) podjetjih in vitki državi, vendar vse manj na prizadevanju menedžmenta in države zgolj za zniževanje plač zaposlenim. Ravno nasprotno prevladuje spoznanje, da so konkurenčnost in razvojna varnost trdno povezani z vrhunsko usposobljenostjo celotnega kolektiva, zato so tudi vsi zainteresirani za čim višjo izobrazbo ter za trajno usposabljanje zaposlenih, podjetij in institucij.
- **Zaposljivost** aktivne delovne sile in ne le borba sindikatov za višje plače `še zaposlenih`⁸⁹ vedno bolj postaja interes vseh družbenih partnerjev. Na eni strani vidijo delodajalci v tem možnost za čim višjo stopnjo deregulacije trga delovne sile ter proste roke pri sprejemanju na delo in odpuščanju, na drugi strani pa si delojemalci prizadevajo za socialno varnost in možnost za stalno usposabljanje ter za čim prejšnjo vnovično zaposlitev.
- **Socialna kohezija** temelji na razvojno naravnem regionalnem razvoju, visokih vlaganjih v izobraževanje, usposabljanje in informacijske tehnologije, s čimer predvsem visoko razvite demokratične države uspešno odpravljajo socialno in informacijsko izločenost, ki je temeljna ovira za razvoj informacijske družbe.
- **Informacijska družba** postopno postaja realnost najbolj razvitega sveta in zajema uvajanje in uporabo informacijskih tehnologij ne le za potrebe komuniciranja, ampak tudi za uspešno delo v gospodarstvu, upravi in celotni družbi.
- **Gospodarstvo in družba znanja** vse bolj izpodriva lastninski kapitalizem, saj postaja znanje v različnih oblikah temeljna osnova za upravljanje sodobne družbe in vodenje gospodarstva.

Ozaveščenost uvajanja naštetih kategorij oziroma vrednot, ki so med drugim značilne za *governance* najbolj razvitih demokratičnih družb, so v Sloveniji različne. Začetne stopnje uvajanja se kažejo predvsem na področju uvajanja informacijske družbe, socialne kohezije, ozaveščenosti o

⁸⁹ V tem primeru gre za zaposlene, ki so na svojem delovnem mestu ostali kljub neprimernosti glede na strukturirano gospodarstvo.

potrebi razvijanja gospodarstva in družbe znanja, pa tudi na področju razvojne konkurenčnosti, posebno v najuspešnejših podjetjih. Bistveno manjša pa je ozaveščenost in še zlasti politična volja za sprejemanje ter uvajanje drugih paradig in vrednot, predvsem konsenza, preglednosti in spodbujanja zaposljivosti aktivnega prebivalstva (Sočan 2003: 140).

9.3 Čezmejna inovacijska regija in njena razvojna zasnova

Predlagana čezmejna inovacijska regija torej ni objekt preučevanja, temveč ideja, ki jo je potrebno še realizirati. Slednja bi bila pomemben generator gospodarske rasti, zato ji je potrebno omogočiti, da razvije lastne inovativne potenciale ter preseže sedanjo razbitost in nepovezanost. Z izoblikovanjem čezmejne razvojno zasnovane regije bi »lažje dosegli kritično maso šolskih, univerzitetnih, tehnološko razvojnih, podjetniških, infrastrukturnih, kadrovskih, institucionalnih in drugih potencialov (*hot spots*⁹⁰ oziroma žarišč znanja), ki so osnova za sodoben razvoj in oblikovanje inovativnih regij, ne toliko zaradi možnosti črpanja sredstev EU, ampak predvsem zaradi dolgoročne spodbude sodobnemu razvoju« (Skočir 2005: 21). »Potrebno je povezovanje in krepitev razvojnih potencialov regij ter ustvarjanje ugodnih možnosti poslovanja, spodbudnega ekonomsko političnega okvira in življenjskega okolja, kar vodi v preprečevanje `bega možganov`⁹¹ in izseljevanja dejavnosti podjetij« (*ibid.*). »Razvojna zasnovanost regije bi /tako/ temeljila predvsem na sinergiji med obstoječimi potenciali ter razvojnim okoljem« (Sočan 2003: 126).

Lahko bi dejali, da je sama razvojna zasnova regij posledica že omenjene velike kvalitativne preobrazbe regionalne politike v sami EU. Nekje od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja so bile regije v EU predvsem osnova za usmerjanje subvencij v manj razvite ali depresirane (s preživelimi industrijami) regije ter njihove manj uspešne gospodarske in infrastrukturne programe, kar je pri številnih med njimi povzročilo trajno odvisnost od subvencij države oziroma EU. V zadnjem desetletju je EU povsem spremenila podpiranje manj razvitih regij, saj slednje po novem temelji predvsem na podpiranju uspešnih projektov, ki bodo zagotovili njihovo konkurenčnost v EU in globalnem gospodarstvu. Če hoče regija torej postati razvojno uspešna mora zagotoviti vrhunske kadre, razvijati ustrezne potenciale, zagotoviti že omenjeno sinergijo tako med obstoječimi potenciali kot med lastnimi sredstvi ter sredstvi države, EU in viri iz neposrednih tujih naložb. V takih pogojih postane upravljanje regije odločilno, zato ni čudno, da se v pogosto

⁹⁰ *Hot spots* je poimenovanje za razvojna jedra znanja. Praviloma so osnove tem razvojnim jedrom univerze s tehnološkimi centri, tehnološkimi in drugimi inštituti ter širšo infrastrukturo civilne družbe in tudi državne uprave za šolanje, usposabljanje in prekvalificiranje za uspešne tehnološke, razvojne in druge logistične rešitve. Njihov cilj je zagotoviti programe za delo in elementarni kapital za naložbe, usposobiti in šolati čim več ljudi ter vzpostaviti stik s sodobno infrastrukturo (Sočan 2001: 4).

⁹¹ V prenesenem pomenu odhod najboljših kadrov v tujino.

imenovanih 'strateških svetih' regij zbira cvet vseh vrst znanj regije (strokovnjaki, predstavniki vseh socialnih partnerjev, poslovneži in politiki), ki nadalje s pomočjo konsenza skupaj ustvarjajo razvojne politike (Sočan 2003: 126–127).

Poleg najširšega konsenza pa prav tako ne smemo pozabiti na 'postopek inoviranja', ki se razvija v vse bolj »trajen proces, ki zahteva hitro uvedbo vsakega doseženega napredka, zato je gospodarski uspeh regije do precejšnje mere odvisen od možnosti, ki jih ima na voljo za nenehen dostop do inovacij in tehnološkega razvoja« (Moussis 1999: 156). Poleg poudarjanja pomena čim krajšega reakcijskega časa v postopkih inoviranja predstavljajo pomemben faktor razvoja tudi spreminjajoči se lokacijski dejavniki.⁹² Lokacijske zahteve postindustrijske družbe prav gotovo niso in ne bodo enake zahtevam industrijske družbe.

Informacijske tehnologije so namreč združile industrije, ki tradicionalno niso bile tesno povezane (telekomunikacije, informacijska tehnologija in javna občila), zmanjšale vpliv razdalje in s tem spodbudile ustvarjanje novih gospodarskih dejavnosti. S tega vidika mednarodna konkurenčnost vedno manj temelji na statičnih primerjalnih prednostih posameznih regij in na bogastvu naravnih virov ter vse bolj na kakovostnih dinamičnih parametrih, kot so mobilnost dejavnikov, socialni konsenz, ustrezne informacije in sposobnost, da se učinkovito združujejo dejavniki, ki omogočajo decentralizacijo gospodarske rasti« (Moussis 1999: 157).

9.4 Vključitev v mrežo 'Innovating Regions in Europe'

Predlagana čezmejna inovacijska in razvojno zasnovana regija bi svoje cilje veliko lažje dosegla s članstvom⁹³ v mreži 'Innovating Regions in Europe',⁹⁴ ki jo je sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja ustanovila Evropska komisija. Osrednji namen mreže je olajšati izmenjavo izkušenj in dobrih praks med evropskimi regijami, ki si prizadevajo za okrepitev podpore potrebnim inovacijam in posledično povečanje lastne konkurenčnosti. Za doseganje ciljev se v prvi vrsti uporablja razvoj in implementacija 'regionalnih strategij inovacij', ki so podprte s strani Evropske

⁹² Skozi zgodovino so politični zemljevid Evrope oblikovali lokacijski dejavniki, kot sta narava in topografija ozemlja, podnebje, vodne poti in naravna zaščita pred napadalci. Našteti dejavniki so pravzaprav stoletja ostali nespremenjeni in zato so ljudi, ki so v glavnem živeli od zemlje, nekatere regije privlačile bolj kot druge. Prvo pomembno spremembo je v obravnavanem kontekstu prinesla industrijska revolucija, ki je globoko spremenila gospodarsko geografijo Evrope. Industrijo so namreč privabile tiste regije, ki so imele energetske vire (premog), surovine (kovine), vodne poti, možnosti za pristanišča in mesta. Drugo in hkrati temeljno spremembo pa je prinesla informacijska družba, kar je nadalje predstavljeno v nanašajočem se podpoglavju (Moussis 1999: 156).

⁹³ Članstvo v mreži IRE je odprto za vse evropske regije, ki si prizadevajo za razvoj lastnega regionalnega inovacijskega sistema. Prošnje za članstvo sprejema sekretariat IRE, končno besedo pri sprejemu pa ima seveda Evropska komisija.

⁹⁴ Predstavitev mreže je dostopna na spletnem naslovu <http://www.innovating-regions.org> (13. 10. 2007).

komisije, skupni imenovalec vseh pa je prizadevanje za optimizacijo inovacijske sposobnosti in okrepitev inovacijskega sistema regije.⁹⁵

Trenutno je članica mreže le Slovenija, regija FJK pa žal ostaja izven njenih okvirjev,⁹⁶ kar otežuje uresničitev predlagane iniciative. V okviru projekta TRANS (*Trans-Regional Innovation Projects*) bi namreč lahko obe regiji partnerici mreže povezali ključne igralce v inovacijskih postopkih ter tako lažje dosegli skupni cilj čezmejne inovacijske regije. Članstvo v obravnavani mreži ni nujen pogoj za doseg predlaganega cilja, gre le za kratko predstavitev možnega instrumenta. Poleg hipotetičnega pa že sedaj obstaja cel kup modelov čezmejnega sodelovanja. Slednjim je namenjeno celotno deseto poglavje.

10. Za Primorsko regijo relevantni modeli čezmejnega sodelovanja

10.1 MATRIOSCA – AAP

V primeru `Matriosca – AAP`⁹⁷ gre za »Pobudo Skupnosti INTERREG IIIB, /ki/ je usmerjena v transnacionalno sodelovanje med nacionalnimi, regionalnimi in lokalnimi oblastmi za razvoj višje stopnje prostorske integracije med velikimi skupinami evropskih regij, da bi dosegli trajnosten, skladen in uravnotežen razvoj Skupnosti ter boljšo prostorsko povezanost novih članic in države kandidatke« (Skočir 2005: 12). Kljub temu, da ne gre za neposredno čezmejno sodelovanje omogoča transnacionalni projekt `Matriosca – AJP` osnovo in okvir za nadaljnje čezmejno sodelovanje tako obeh primorskih statističnih regij, Furlanije Julijske krajine kot tudi hrvaške Istre.

Projekt tvori 14 partnerjev,⁹⁸ ki se razprostirajo vse od Italije, Hrvaške, Slovenije, Avstrije in na skrajnem vzhodu do Madžarske, idejno pa projekt trenutno vodijo t. i. `Working Groups` (delovne skupine), ki obravnavajo štiri ključna področja, povezana s prostorskim načrtovanjem. »Gre za območje z močno regionalno in kulturno raznolikostjo, ki se nahaja ravno na prelomu med novimi članicami Unije in zdajšnjo kandidatko« (Eiber 2005: 3). Širok nabor sodelujočih partnerjev

⁹⁵ Skupno geslo vseh 235 regij članic mreže je: `Krepitev globalne konkurenčnosti evropskih regij s promocijo politik inovacije in zagotavljanjem edinstvene platforme za sodelovanje ter učenje regij druga od druge`. Geslo in vse ostale informacije se nahajajo na spletnem naslovu mreže <http://www.innovating-regions.org/network/presentation/index.cfm> (13. 10. 2007).

⁹⁶ Podatek je dostopen na spletni strani http://www.innovating-regions.org/network/whoswho/regions_search.cfm?region_id=315 (13. 10. 2007), kjer so jasno predstavljeni vsi sodelujoči partnerji (tako regije kot države).

⁹⁷ MAnagment Tools, effective Relations for new Interregional Organisation aimed at Strenghtening the Cooperation Among regions in the Alpe, Adria, Pannonia space. Kratico AAP bom v nadaljevanju prevedel v Alpe, Jadran, Panonija oziroma AJP. Projekt je podrobno predstavljen na spletnem portalu www.matriosca.net (10. 10. 2007).

⁹⁸ Glej Prilogo E.

prav tako potrjuje dejstvo, da so nove razvojne politike EU vedno bolj teritorialno usmerjene in da je `teritorialna kohezija`, skupaj s socialno in ekonomsko kohezijo, postala prvi prednostni cilj.

10.1.1 Dolgoročni cilji

Vsekakor je ključni dolgoročni namen projekta (insitucionalna) promocija transnacionalnega integriranega in koordiniranega razvoja na območju AJP ter vzpostavitev edinstvenega foruma za sodelujoče partnerje oziroma njihove predstavnike. Vzajemne koristi bi tako izhajale predvsem iz izogibanja podvajanju oziroma naključnega prekrivanja in sodelovanja (boljša usklajenost) med vključenimi članicami EU in državo kandidatko, Hrvaško. Le tako je mogoče »doseči kritično razvojno maso in se posledično lažje spoprijeti z izzivi globalne konkurence ter postati učinkovitejši pri razvijanju novih projektov« (Eibel 2007: 3).

Kljub temu, da ima območje AJP bogate večletne izkušnje v sodelovanju,⁹⁹ je skupni vpliv takih dejavnosti manjši od pričakovanega, saj se obravnavano območje še danes ukvarja s pomanjkanjem koordinacije na politični ravni in nezadostno strateško usmerjenostjo. Jasno namreč ostaja, da je za učinkovito in trajnostno sodelovanje potrebna večja politična zavzetost in ravno to ostaja ključna prioriteta projekta Matriosca – AJP.

10.1.2 Splošni učinki in rezultati

Najpomembnejši rezultat projekta Matriosca – AJP je vsekakor« nastajajoč predlog institucionalne strukture¹⁰⁰ pristojne za območje sodelovanja, ki bo na podlagi konsenza vključevala tako politične kot tudi upravne ravni« (Eiber 2005: 3). Tovrsten konsenz bi posledično pripeljal do skupnih strategij (*Joint Strategies*) na ključnih področjih prostorskega razvoja, najpomembnejšo besedo pri njihovem ustvarjanju pa bi seveda imeli tako politiki kot strokovnjaki. Z njimi bi člani projekta »uspešno sodelovali na raznoraznih programih EU v novem programskem obdobju, z jasnim poudarkom na programih teritorialne kohezije« (Eiber 2005: 4).

⁹⁹ Na primer Delovna skupnost Alpe Jadran.

¹⁰⁰ Pomemben predpogoj za ta korak je učinkovita horizontalna analiza normativnih pogojev in zakonskih predpisov v državah članicah projekta za namen teritorialnega sodelovanja.

Sicer pa ima prihodnje sodelovanje partnerjev tri ključne funkcije:

- Uvajanje političnega posvetovanja¹⁰¹
- Koordiniranje in mreženje na strokovno/upravni ravni
- Izvajanje strateških projektov

Za konec je potrebno še enkrat poudariti, da se »v okviru obravnavanega projekta ne predvideva ustanovitev nove transnacionalne institucionalne strukture, temveč le, da se izčrpno preučijo možnosti in opcije za ustanovitev takšne strukture v prihodnosti oziroma izboljša delovanje obstoječih struktur in njihovih odnosov« (Eiber 2005: 5). To vsekakor ne bo preprosta naloga glede na to, da imajo regije partnerice zelo različne interese glede namena, vsebine, oblike, območja, ipd.

10.2 Evroregija – Euroregione

Če je projekt 'Matriosca – AJP' že v polnem zagonu, tega vsekakor ne moremo trditi za idejo 'Evroregije', ki naj bi združevala tako Beneško pokrajino, Furlanijo Julijsko krajino, avstrijsko Koroško, Slovenijo in hrvaško Istro. Gre za čisti politični projekt, ki še teoretično ni povsem definiran,¹⁰² vseeno pa obstaja dovolj delovnih gradiv in člankov, ki omogočajo kratko študijo projekta.

V medijih se kot idejni vodja večinoma pojavlja predsednik dežele Furlanije Julijske krajine Ricardo Illy, dejansko pa je uspeh projekta odvisen od vseh suverenih predstavnikov zainteresiranih držav oziroma regij. Njihovi politični voditelji se namreč še kako zavedajo, da načrtovana evroregija predstavlja možnost razvoja sodelovanja, zmanjševanje stroškov in izboljšanje storitev, enkratno in edinstveno vezivo pa predstavlja vzajemna prisotnost narodnih manjšin. Poleg novih ekonomskih priložnosti v obliki nižjih stroškov in boljših storitev pa je »sodelovanje možno razširiti še na storitve pod okriljem lokalnih entitet (npr. električna, plin, voda, recikliranje odpadkov, lokalni javni prevoz), vključno s kulturnim sodelovanjem v obliki mreženja gledališč, muzejev in knjižnic« (Sansone 2006). Kljub vsem socialnim in ekonomskim koristim, ki jih prinaša sodelovanje, pa še vedno ne smemo pozabiti na priložnost za harmonizacijo odnosov v regiji, ki na svojih ramenih še

¹⁰¹ Politično posvetovanje zaobjema tako odločanje pristojnih glede strateških prioritet, kot tudi lobiranje pri organih EU in drugih mednarodnih institucijah.

¹⁰² Evroregija je generično ime za integrirane strukture za čezmejno sodelovanje članic Evropske unije, pravo in dokončno ime je potrebno še doreči. Primarni model evroregije namreč pooseblja 30 let stara iniciativa na nemško-nizozemski meji, pobudi za ustanovitev prve evropske čezmejne regije pa je botrovala smrt mladega Nizozemca na nizozemsko-nemški meji leta 1957. Njegovo življenje bi namreč zagotovo rešili, če bi ga lahko odpeljali v nemško bolnišnico, ki je bila od njegovega doma oddaljena le 100 m, namesto v 100km oddaljeno nizozemsko bolnišnico. Fant je življenje izgubil zaradi notranjih krvavitev. Formalne ovire državne meje so mu torej neusmiljeno odvzele življenje (Juri 2001: 174).

danes nosi breme mučne polpretekle zgodovine. Ne gre torej le za odgovor politike na zahteve ekonomije, gre za zgodovinsko priložnost reševanja skupnih problemov v regiji, ki je bila pol stoletja praktično (umetno) razdvojena.

Po mnenju Skočirja (2005) koncept 'Evroregije' temelji na prvotni Čezmejni zavezi oziroma Protokolu o sodelovanju,¹⁰³ čeprav uradna stran Furlanije Julijske krajine navaja še Protokol o sodelovanju med regijo FJK, Benečijo in Koroško.¹⁰⁴ Sledeči protokol je namreč novejša narava,¹⁰⁵ zato ga avtor ni vključil v svoje raziskovalno delo, vsekakor pa naknadni čezmejni sporazumi ne spremenijo dejstva, da idejni avtorji projekta potrebujejo čim močnejšo oporo v raznih čezmejnih sporazumih, ki v končni fazi služijo kot stebri projekta 'Evroregije'.

Pravno gledano pobudniki veliko pričakujejo od novo nastale Uredbe Sveta št. 1082¹⁰⁶ sprejete 5. julija 2006, ki se nanaša na *European Grouping for Territorial Cooperation (EGTC)*, pravni instrument, namenjen vzpodbujanju sodelovanja med ozemeljskimi enotami. Pred tem je bilo tovrstno področje striktno regulirano s strani nacionalnega in mednarodnega prava. Namen novo ustanovljenega organa je olajšati in promovirati čezmejno, transnacionalno in medregijsko sodelovanje, glede na tretji člen Uredbe pa so njegovi člani lahko samo: (i) države članice, (ii) regionalne in lokalne oblasti, (iii) društva in (iv) ostali javni organi. EGTC je edinstven predvsem iz zornega kota združevanja najrazličnejših oblasti številnih držav članic, brez potrebnih podpisov mednarodnih pogodb, ratificiranih s strani državnih parlamentov.

V času uveljavljenega prostega pretoka ljudi, blaga, storitev in kapitala je implementacija in integracija skupnih ekonomskih, socialnih in političnih strategij nujnost, saj se le na tovrsten način lahko skupne razvojne probleme in perspektive predstavlja oziroma rešuje enotno, brez nepotrebnega podvajanja in neskladij v odnosu do kohezijske pomoči Evropske unije.

10.3 Evroregija Istra

Med vsemi obravnavanimi idejnimi projekti je 'Evroregija Istra' pobuda z najmanjšim številom dostopnih virov. Dejansko gre v tem primeru za ozemeljsko najmanj zahteven projekt, saj pobuda

¹⁰³ Njegov namen je predvsem vzpostavitev in vzpodbujanje usklajenega in trajnega sodelovanja med območnimi skupnostmi Slovenije in Italije na področju družbenega, gospodarskega in prostorskega načrtovanja čezmejnega območja. Instrument usmerjen v skupno pripravo ukrepov za preprečevanje in zmanjševanje neravnotežij je svojo realizacijo doživel že leta 1999, ko je Čezmejna zaveza dobila svoje tajništvo in ostalo organizacijsko strukturo. V letu 2001 je čezmejna zaveza dosegla uradno priznanje s strani italijanske vlade in se na njeno zahtevo preimenovala v Protokol o čezmejnem sodelovanju, ki ga je leta 2002 priznalo tudi Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije (Skočir 2005: 36–37).

¹⁰⁴ Dokument je dostopen na uradni spletni strani FJK http://www.regione.fvg.it/rafvfg/export/sites/default/RAFVG/AT11/ARG8/allegati/Print_prot_trilaterale_senza_protocollo.pdf (9. 10. 2007).

¹⁰⁵ Protokol o sodelovanju med FJK, Benečijo in Koroško je bil podpisan januarja 2007.

¹⁰⁶ Uredba Sveta št. 1082/2006 / *Council Regulation (EC) No 1082/2006 of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC)*. Official Journal L 210/19.

zajema le ozemlje hrvaške in slovenske Istre¹⁰⁷ skupaj s Krasom in Brkini ter Trsta z njegovim zaledjem. Idejno so temeljni podporniki tovrstne evroregije člani 'Društva istrskega prijateljstva',¹⁰⁸ ki so aprila leta 2001 podpisali Statut o ustanovitvi istrske evroregije. Ideje statuta so jasne: v skupnem prostoru objektivne soodvisnosti bi, kljub mejam, ustvarili razmere za bolj racionalen in skladnejši gospodarski, infrastrukturni, socialni in ekološki razvoj. Čezmejno sodelovanje in koordinacija skupnih projektov bi se tako začela pri združevanju severnojadranskih pristanišč, priključitvi slovenske Istre na tržaški vodovod in sežiganju skupnih odpadkov v tržaški sežigalnici ter nadaljevala pri čezmejni hospitalizaciji bolnikov v Splošni bolnišnici Izola (Hrvatini 2001).

Sicer pa je projektov v čakalnici še kar nekaj: zaživelo bi lahko, z bistveno večjo tržno perspektivo, istrsko oljkarstvo, izboljšale bi se prometnice, možno bi bilo zgledno upravljanje skupnih naravnih rezervatov, olajšano bi bilo sodelovanje med znanstvenimi in raziskovalnimi ustanovami, ponovno bi lahko oživili *Parenzano*, železniško turistično progo med Trstom in Porečem, v končni fazi bi lahko sodelovanje pomenilo dodatno priložnost za ovrednotenje večjezičnosti narodnostno mešanih okolij in izboljšanje položaja manjšin (tako italijanske kot slovenske). Ob tako številnih projektih se lahko vprašamo, če izpeljava slednjih resnično potrebuje institucionalno ureditev v obliki istrske evroregije, a sem v diplomskem delu že večkrat omenil, da je kohezijska sredstva Unije veliko lažje pridobiti z večjo kritično maso, ki jo določena regija lahko doseže le, če nastopa kot 'konzorcij' obmejnih oblasti (Juri 2001a).

Lahko bi dejali, da obstajajo različni motivi za ustanovitev obravnavane evroregije, slednje pa lahko razdelimo v tri pomembne pospeševalce: (i) politični, (ii) narodnostni in (iii) gospodarski. Nekateri si projekt razlagajo kot izključno politično motivirano dejavnost, kjer se morebitna evroregija prikazuje kot trojanski konj italijanskega neonacionalizma in udejanjanje oziroma nadaljevanje italijanskih iredentističnih teženj. Prvi pospeševalec je tesno povezan z drugim, narodnostnim, ki evroregijo prikazuje kot instrument poenotenja prostora italijanske manjšine. Dejansko pa je najpomembnejši zadnji, gospodarski dejavnik, saj bi le preko slednjega lahko umirili strasti tam, kjer je bila zgodovina najmanj prizanesljiva. »Ne gre /torej/ za nikakršno prosto cono z avtonomističnimi in odcepitvenimi težnjami« (Hrvatini 2001), gre le za skladen razvoj območja z lastno zgodovino, tradicijo, geografsko morfologijo, italijansko manjšino in skupno usodo, »ki ga je nova slovensko-hrvaška državna meja leta 1991 potisnila v slepo črevo, /.../ preživi in celovito razvija pa se /Istra/ lahko le ob pogoju regionalne odprtosti do sedanje Slovenije in Italije« (Juri 2001a). »Vsi predsodki in strahovi, ki se porajajo že pri samem omenjanju Evroregije Istre, nimajo

¹⁰⁷ V našem primeru gre za območje Obalno-kraške statistične regije.

¹⁰⁸ »Prva otipljiva prizadevanja za oblikovanje ustreznih okvirov trajnega čezmejnega sodelovanja v Istri so bila sicer vidna že v pobudi istrskih županov v času pred vzpostavitvijo nove meddržavne meje na polotoku in po njej, kot posledici osamosvojitve Slovenije in Hrvaške leta 1991« (Juri 2001: 172).

izvora v dokazljivih evropskih dejstvih, temveč v občutkih in v obremenjenosti z negativnimi, bolj ali manj neposrednimi, stvarnimi ali izmišljenimi izkušnjami iz preteklosti« (*ibid.*). Evroregija Istra bi tako predstavljala le orodje za izkoreninjenje predsodkov in nacionalističnih fobij.

10.4 Jadranska evroregija

Jadranska evroregija¹⁰⁹ je glede na konceptualno zasnovo precej podobna projektu Matriosca – AJP. V obeh primerih gre za razvoj višje stopnje prostorske integracije, za prepoznavanje in hkratno ohranjanje skupne kulturne in naravne dediščine preko vzajemnega sodelovanja, ki bo partnerje pripeljalo do skladnega in uravnoveženega trajnostnega razvoja, v tokratnem primeru temelječega na skupnem imenovalcu: Jadranskem morju. Oba koncepta sodelovanja pa imata dodatno skupno točko tudi v direktni povezavi z organom Evropske unije, Matriosca – AJP kot Pobuda Skupnosti z Evropsko komisijo, na drugi strani pa je Jadranska evroregija pod pokroviteljstvom Odbora regij. Prav tako sta oba projekta prerasla začetni teoretični okvir, s tem da je institucionalni okvir Jadranske evroregije podkrepjen z veljavnim statutom in delujočim organizacijskim okvirjem.

Štirinajsti člen Statuta Jadranske evroregije (2006) namreč definira nosilne organe združenja: (i) skupščina, (ii) predsednik, (iii) izvršni odbor in (iv) nadzorni odbor, s tem da ima najpomembnejšo funkcijo skupščina, ki sprejema amandmaje k statutu, letne programe, finančne načrte in višino letnih finančnih prispevkov, voli predsednika in nadzorni odbor ter opravlja ostale, za združenje temeljne naloge.

Obravnavano združenje jadranskih regij, pokrajin in mest je bilo ustanovljeno junija leta 2006 s ključnim namenom reševanja kočljivih razvojnih problemov, vezanih na Jadran in željo po zvišanju življenjskega standarda na tem območju. Sicer pa lahko cilje Jadranske evroregije skrčimo v pet ključnih alinej:¹¹⁰

- tvoriti območje miru, stabilnosti in sodelovanja
- zaščita kulturne dediščine
- zaščita okolja
- trajnostni ekonomski razvoj s poudarkom na turizmu, ribištvu in kmetijstvu
- trajnostne in racionalne rešitve na področju transporta

¹⁰⁹ Njen obseg je predstavljen v Prilogi G, sicer pa Jadranska evroregija obsega regije, pokrajine in mesta, ki tvorijo obalo Jadranskega morja. Podrobnosti so predstavljene na spletnem portalu www.adriaticeuoregion.org (15. 10. 2007).

¹¹⁰ Povzeto po spletni strani portala Jadranske evroregije na naslovu <http://www.adriaticeuoregion.org/en/index.aspx?kid=22> (9. 10. 2007).

Omenjeni cilji se dosegajo preko skupnih strategij in projektov z namenom promocije in ohranjanja Jadrana kot temeljnega razvojnega vira.

10.5 HiCo Region

Če smo nekoliko bolj pikolovski je natančen naslov projekta, ki ga financira Evropska komisija v okviru Pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija *Hi-tech integrated Co-operation for cross-border economic growth and SME¹¹¹ competitiveness increase*. »Dejansko gre za pobudo teritorialnega marketinga, ki predstavlja inovativni promocijski instrument s čezmejnimi pristopom, kar omogoča, da se potencialnim investitorjem ponudi vrsto edinstvenih primerjalnih prednosti, s katerimi se lahko pohvali geostrateška logistična platforma v obliki regije `HiCo`«¹¹² (Zar 2007: 1). Slednje je potrebno izkoristiti za vzpodbujanje vlaganj v raziskave, inovacije in tehnologijo, saj bo le na ta način čezmejna regija uspela doseči razvojni preboj.

`Hico` regija združuje peto italijansko regijo po stopnji inovativnosti,¹¹³ deželo Furlanijo Julijsko krajino in zahodne slovenske statistične regije (Obalno-kraško, Goriško in del Gorenjske), ki so z vstopom Slovenije v EU doživele nov razcvet in nove razvojne priložnosti. »Regija se nahaja v samem osrčju Evrope na razpotju mednarodnih transportnih poti, vključuje pa tako podjetja (temeljne) živilske industrije z nizko dodano vrednostjo, kot tudi tehnološko avantgardne gospodarske subjekte aktivne na področju inovacij in razvoja« (Guaiana 2006: 5). Prav tako je »območje /.../ bogato z raziskovalnimi laboratoriji, univerzami in institucionalnimi pospeševalci podjetništva, ki predstavljajo dodano vrednost regiji, poleg tega pa so še dokaz kvalitetnih človeških virov« (*ibid.*). Vsi omenjeni potenciali pa bi zagotovo ostali neizkoriščeni, če regija ne bi bila podprta z visoko razvejanim logističnim sistemom, ki sega od štirih pristanišč (Koper, Trst, Monfalcone in Nogaro) in dveh letališč (Portorož, Ronchi), do treh obmejnih blagovnih terminalov (Sežana, Fernetiči in Šempeter – Vrtojba).

10.5.1 Investirati v inovacije

`Hico` regija odpira novim podjetniškim iniciativam možnost umestitve v znanstvene in tehnološke parke, podjetniške inovacijske centre in obrtne cone pod ugodnimi pogoji, z nizkimi vstopnimi

¹¹¹ Kratica SME označuje `small and medium enterprises` (mala in srednja podjetja).

¹¹² V imenu Hico Region pomeni kratica `HiCo` Hi-tech integrated Co-operation. Podrobnosti o projektu so dostopne na spletnem naslovu www.hicoweb.net, medtem ko je grafična podoba prikazana v prilogi H. Poleg omenjene mreže je Evropska komisija (DG Regional Policy) sofinancirala še eno podobno združenje, in sicer `European Regions Knowledge Based Innovation Network`, ki pa žal kot regiji članici ne navaja ne Furlanije Julijske krajine ne obeh primorskih statističnih regij.

¹¹³ Vir predstavlja analiza v Guaiana (2006): *Investire nella regione dell`Innovazione*, str. 8.

stroški in z razvejano čezmejno mrežo, ki bo inovacijam omogočala hitrejši preskok iz akademske sfere v gospodarstvo, iz slovenskega prostora v italijanski, in obratno.

Tehnološki razvoj zahteva globoke spremembe v delovnih procesih in strategijah podjetij.¹¹⁴ Potreba po prepoznavanju, analizi in oceni (v smislu stroškov in časa realizacije) razvoja tehnoloških inovacij postaja ključna za obstoj modernega podjetja. Inovacija prav tako pomeni organizacijo in zmožnost upravljanja in ravno zaradi tega so z namenom vzdrževanja inovacijskih trendov ustanovljeni znanstveni in inovacijski parki, tehnološki poli in inovacijsko podjetniški centri (*business innovation centre*), na katerih temelji tudi `HiCo` region. Temelj inovacijskega procesa temelji na tehnološkem prenosu, ki je veliko bolj kompleksen od samega procesa razširjanja informacij. V tem prenosu igrajo ključno vlogo znanstveni parki, ki vzpostavijo stik med tistim, ki rešitve ustvarja in tistim, ki jih potrebuje. Hkrati prihaja do raziskovalnih in razvojno tehničnih aktivnosti, ki istočasno stimulirajo proces rasti, temelječ na inovacijah. (Guaiana 2006: 28).

Da bo proces investiranja še bolj olajšan so nosilci projekta pripravili poglobljeno fiskalno analizo okolja in pregled cen osnovne podjetniške infrastrukture (najem prostorov, energenti, ipd.). Poleg stroškovnega vidika omogoča obstoj obravnavane regije še pregled nad primernostjo institucij in človeških virov, kar v končni fazi omogoča kar najbolj racionalno in učinkovito odločitev poti razvoja.

10.5.2 Temeljni nosilci in sodelujoči partnerji

Projekt `HiCo` regije temelji na treh institucionalnih stebrih: (i) AREA Science Park, (ii) Sviluppo Italia Friuli Venezia Giulia (v nadaljevanju SIFVG) in (iii) l'Ente Zona Industriale di Trieste (v nadaljevanju EZIT). Vsi omenjeni akterji delujejo komplementarno z namenom podajanja uporabnih informacij glede priložnosti za industrijsko ali raziskovalno aktivnost ter možnosti `start-up-a`. AREA Science Park skrbi v prvi vrsti za raziskave in razvoj, SIFVG predstavlja strokoven pristop na področju podjetniškega `inkubiranja` in iskanja tujih neposrednih investicij, EZIT pa kot pomembna industrijska cona skrbi za načrtovanje in promocijo industrijskih gospodarskih aktivnosti (Guaiana 2006: 72).

Poleg že predstavljenih regij in treh nosilnih institucij temelji razvoj obravnavane regije še na podjetjih odličnosti,¹¹⁵ obrtno industrijskih conah, tehnoloških polih in znanstvenih parkih ter

¹¹⁴ Najvišja stopnja tehnološkega razvoja je v `HiCo` regiji povezana s farmacijo, biotehnologijo, nanotehnologijo in informacijskimi tehnologijami.

¹¹⁵ Podjetja odličnosti v FJK so: (i) Danieli (jeklarska industrija), (ii) Electrolux Group (gospodinjski aparati), (iii) Fincantieri (navtika), (iv) Fantoni (pisarniško pohištvo), (v) Illy (prehrambena industrija – kava) in (vi) Snaidero (kuhinje). Na drugi strani pa podjetja odličnosti v obmejni regiji predstavljajo: (i) Iskratel Kranj (telekomunikacije), (ii) Acroni Jesenice (Slovenska Industrija Jekla), (iii) Hit (hotelirstvo in igralništvo) ter (iv) Droga Izola (prehrambena industrija). Podatki ne upoštevajo naknadnih prevzemov in sprememb lastništva, predstavljeni so v publikaciji Guaiana 2006: *Investire nella regione dell'Innovazione*, str. 12–13.

inovacijskih centrih in podjetniških inkubatorjih. Vsi omenjeni akterji predstavljajo temelj družbe znanja in posledičnega razvojnega preboja.

10.5.3 Ključne prednosti

Čezmejna aktivnost v obliki 'HiCo' regije brez dvoma prispeva k nastanku novih in hitrejši rasti že obstoječih podjetij preko sistema mednarodnega grozdenja, ki ustvarja sinergije in konvergenco med industrijami, raziskovalnimi središči, finančnimi institucijami in javno upravo. Na podlagi tovrstnega sodelovanja lahko v okviru obravnavane Pobude Skupnosti nosilci 'HiCo' regije ponujajo devet ključnih razvojnih storitev:

- **Technological audit**, kjer se pregleda in ovrednoti aktualnost tehnologij ter po potrebi svetuje pri nadaljnjih procesih inovacije.
- **Ocena poslovnih načrtov** (*business plan*), s katero se preko analize poslovne zamisli pomaga podjetjem pri ovrednotenju tehnološke uresničljivosti, tržnega potenciala, dobičkonosnosti projekta in ne nazadnje finančne vzdržljivosti izpeljane ideje.
- **Iskanje partnerjev** preko sistema ustvarjanja znanstvenih in industrijskih partnerstev na lokalnem, državnem in predvsem mednarodnem nivoju, saj je le tako mogoče uspešno olajšati dostop do skupnostnih skladov, povečati produktivnost in omogočiti hitrejšo uporabo novih tehnologij in izdelkov.
- **Start-up in spin-off podjetij**,¹¹⁶ ki je potreben pri morebitnem nastanku novih gospodarskih subjektov, kar pri inovacijskih procesih vsekakor ni redek pojav.
- **Omogočanje dostopa do tveganega kapitala** (*venture capital*), ki je potreben pri vpeljavi inovacij.
- **Pomoč pri umeščanju v regijo**, kar je vsekakor posledica popolnega pregleda in obvladovanje ključnih informacij glede potencialov in primerjalnih prednosti v celotni čezmejni regiji.
- **Prenos tehnologij in razpršitev inovacij** iz gospodarstva do univerz in ostalih znanstvenih institucij.
- **Pomoč z informacijskimi gradivi**, ki obsegajo tako logistične kot tudi fiskalne informacije obeh dežel.
- **Internacionalizacija in privabljanje investicij** z mednarodnim delovanjem in usmerjenostjo navzven (Guaiana 2006: 68–74).

¹¹⁶ Besedna zveza 'start-up' je povezana z zagonom mladega podjetja, ki za uresničitev svoje inovacije potrebuje predvsem tvegan kapital. Besedno zvezo 'spin off' pa Mramor (1999) prevaja kot odvrtitev podjetja oziroma omogočanje pospešenega širjenja na tržišču.

10.6 Primernost čezmejnih modelov za Primorsko regijo in njen trajnostni razvoj

Primorska regija je s svojo geostrateško politično lego več kot očitno dodobra vpeta v čezmejne in transnacionalne povezave, ki segajo vse od funkcionalno zgodovinskih do trajnostno razvojnih čezmejnih povezav. Po teoriji večnivojske vladavine je regija v čezmejne povezave vključena na različnih nivojih moči, ki se razprostirajo vse od občin, države, akademskih sfer do gospodarskih subjektov. Kljub temu, da se ne bom podrobneje spuščal v številne akterje, ki pri obravnavanih čezmejnih povezavah sodelujejo, bom vseeno skušal Primorsko regijo umestiti v vsakega izmed posameznih modelov čezmejnega sodelovanja.

Kljub temu, da v primeru Pobude Matriosca – AJP ne gre ravno za čezmejno sodelovanje, ima lahko tovrstni transnacionalni projekt blagodejen vpliv tako na razvoj Primorske regije kot tudi njenih čezmejnih povezav z Italijo in hrvaško Istro. Dejansko lahko predstavlja osnovo za čezmejno sodelovanje, znotraj katerega bi zainteresirani akterji dorekli dolgoročna vprašanja, vezana na večje gospodarske razvojne projekte, in se tako posledično izognili podvajanju v projektih. Usklajen prostorski (in gospodarski) razvoj bi potekal s pomočjo foruma, kjer bi koordiniranje in mreženje potekalo tako na strokovni kot na politični ravni. Žal pa je direkten vpliv Primorske regije v ozemeljsko tako zahtevni integraciji majhen,¹¹⁷ za kar lahko pri obravnavanih modelih trdimo samo še za Jadransko evroregijo.

Slednja pa Primorski regiji kljub svoji ozemeljski zahtevnosti vseeno pušča večjo moč vplivanja, saj so namreč vanjo kot partnerske regije vključene vse tri obalne občine.¹¹⁸ Reševanje kočljivih razvojnih problemov, vezanih na severni del Jadrana, dodatno olajša članstvo FJK in hrvaške Istre, kar mehanizmu daje dodatno veljavo, saj so vanj vpletene vse zainteresirane strani. Jadranska Evroregija torej predstavlja odličen okvir za čezmejni trajnostni ekonomski razvoj Primorske s posebnim poudarkom na turizmu, ribištvu, kmetijstvu in racionalnih rešitvah na področju transporta.

Povezovanje območja z objektivno soodvisnostjo pa v ožjem kontekstu poteka tudi v primeru Evroregije Istra, kjer si udeleženi partnerji prizadevajo za skladnejši gospodarski, infrastrukturni, socialni in ekološki razvoj. Model istrske evroregije vključuje veliko lokalnih projektov, ki pa so, žal, kljub nedvoumni pragmatičnosti podvrženi vplivu velikih političnih sil mednarodnih razsežnosti. Območje je namreč še danes bojno polje političnih sil, ki vključuje tako vprašanja zgodovinske razklanosti kot tudi današnjo nedorečenost državnih meja. Vsekakor pa velja poudariti, da Evroregija Istra (pa tudi model 'Euroregione') dopuščata največjo vključenost obeh

¹¹⁷ Slovenski partner v projektu je Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalni razvoj.

¹¹⁸ Mestna občina Koper, Občina Izola in Občina Piran.

narodnih manjšin, ki bi, kot dokaz multikulturalnosti prostora, le še utrdile njegovo ozemeljsko koherentnost.

Model 'Evroregija – Euroregione' je konceptualno zelo podoben Evroregiji Istra, saj gre tudi v tem primeru za željo po globlji harmonizaciji regije, na drugi strani pa se tudi tu pojavlja problem vključenosti v širše mednarodno zgodovinsko-politično okolje. Tu mislim predvsem na prepotrebni pravni akt med Republikami Italijo, Hrvaško in Slovenijo, ki bi predstavljal trdne temelje in okvir za nadaljnje trajnostno in razvojno sodelovanje. Spekter projektov in idej je tudi v tem primeru širok in obsega čezmejna sodelovanja na področju energentov (plin), vode, elektrike, recikliranja odpadkov, lokalnega javnega prevoza in mreženja gledališč muzejev ter knjižnic.

Če gre pri vseh omenjenih projektih za širše, ozemeljsko kohezijsko in družbeno funkcionalno povezovanje, pa gre v zadnjem primeru 'HiCo' regije za izrazit razvojni model, ki temelji predvsem na iskanju čezmejne sinergije, ki bi bila posledica povezovanja najboljših podjetij regije, obrtno industrijskih con, tehnoloških polov, znanstvenih parkov, univerz, inovacijskih centrov in podjetniških inkubatorjev. Sistem mednarodnega grozdenja bi enotno težil k vzpodbujanju temeljnih inovacijskih procesov, vzpodbujanju vlaganj v raziskave in razvoj in razvijanju novih tehnologij. Razvojni preboj regije bo tako dosežen veliko lažje, hitreje, rezultati pa bodo vidni v obliki skladnejšega razvoja na obeh straneh meje.

Iz razvojnega zornega kota je torej jasno, da je za uspešen razvojni preboj območja najbolj primerna povezava v okviru 'HiCo' regije, seveda pa se razvojni preboj ne dogaja le na polju ekonomije. Za doseg trajnostnega razvoja je prav tako pomembna skladna prostorska ureditev, ohranjanje naravne in kulturne dediščine ter ustrezen razvoj človeških virov, kar skupaj z uspešnim čezmejnimi modelom gospodarskega in akademskega grozdenja prinaša veliko bolj svetlo prihodnost. Opisani čezmejni modeli so torej komplementarne narave, njihova sinergija pa vsekakor prinaša Primorski regiji uspešnega pospeševalca mednarodno usklajenega trajnostnega razvoja.

11. Sklepi in ugotovitve

Zgodovinska razklanost obravnavanega območja je preprečevala uspešen in skladen razvoj objektivno soodvisnih regij, z vstopom Slovenije v EU pa se z nadaljnjim čezmejnimi sodelovanjem pojavljajo nove poti doseganja razvojnega preboja. Pri pregledu ravni razvoja FJK in obeh primorskih statističnih regij sem namreč ugotovil, da slednji zaostajata v razvoju za svojo zahodno sosedo, kljub temu pa raven razvitosti sploh ni tako nizka, da bi za razvojno dohitevanje porabili daljše časovno obdobje. Da je temu tako so vsekakor prispevali uspešno izkoriščeni predpristopni finančni instrumenti evropske regionalne politike, s katerimi se je Primorska regija soočila v obliki programa PHARE CBC Italija – Slovenija in Pobudi Skupnosti INTERREG IIIA Italija – Slovenija.

Primarni del sredstev je bil v tovrstnih programih namenjen razvoju okolja in gospodarstva, kar je vsekakor prispevalo k oblikovanju boljšega življenjskega in gospodarsko-razvojnega okolja. Prva podhipoteza diplomske naloge je tako zavrnjena. Lahko bi celo dejali, da je slednja neposredno vplivala tudi na drugo podhipotezo, ki pravi, da Primorska regija nima pripravljenih ustreznih načrtov razvojnih programov. V diplomskem delu sem namreč dokazal neposreden vpliv prve podhipoteze na drugo in posledično uspešen obstoj ustreznih načrtov razvojnih programov. Druga podhipoteza je prav tako zavrnjena. Z zadnjo, tretjo podhipotezo sem skušal dokazati neobstoj celovitega modela čezmejne inovativne evroregije, ki bi kot pomembno članico vsebovala Primorsko regijo v celoti. Tudi na tem področju sem kmalu zaznal nadpovprečno čezmejno aktivnost sodelovanja, v končni fazi pa celo našel odličen čezmejni razvojni model v obliki 'HiCo' regije, ki se osredotoča na grozdenje, podpiranje inovacijskih postopkov in združevanje akademske sfere z gospodarstvom, vse v kontekstu enotne regije brez državnih meja. Z zavrnjeno tretjo podhipotezo lahko dokončno zavrnem glavno hipotezo, ki se glasi:

H: Primorska regija ima zaradi svoje specifične geografske lege odlično izhodišče za koriščenje evropskih regionalnih sredstev, kar pomanjkljivo izrablja.

Primorska regija namreč učinkovito izrablja ponujene razvojne mehanizme oziroma razvojna sredstva, ki so se ji glede na odlično geografsko lego ponudili ob vstopu v EU. Predpristopna pomoč je pripomogla tako k boljšemu življenjskemu kot tudi gospodarsko razvojnemu okolju, razvojni programi upoštevajo načela Lizbonske strategije in so naravnani trajnostno, vključenost in morebitno ustvarjanje čezmejnih evroregij pa Primorsko regijo uveljavlja v širšem medregijskem prostoru. Primorska regija tako ni le 'vstala v novo življenje', počasi dobiva še razvojna krila.

12. Viri

12.1 Sekundarni viri:

- Bizajl, Milojka in Helena Bažec (2002): *Regionalni razvojni program za Južno Primorsko 2002–2006/ Regional Development Programme of south Primorska 2002–2006*. Koper: Regionalni razvojni center.
- Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez in Monika Kalin Golob (2000): *Navodila za pisanje – seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bučar, Bojko (1993): *Mednarodni regionalizem – mednarodno večstransko sodelovanje evropskih regij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Benko, Vladimir (2000): *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Camera di commercio Udine (2007): *Il Friuli Venezia Giulia: il territorio, l'economia, l'assetto istituzionale*. Dostopno na: http://www.ud.camcom.it/studi/allegati/economia_FVG_apr07.pdf (18. oktober 2007).
- Carre, Herve, ur. (2004) *European Regional Statistics: Reference Guide*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Carre, Herve, ur. (2007): *Eurostat regional yearbook 2007*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Committee of the Regions (2003): *Territorial cohesion in Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Crnčec, Danijel (2004): *Regionalna politika Evropske Unije in s tem povezana problematika oblikovanja regij v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Černic, Nataša (2003): *Identita e processo di integrazione politica europea*. Tesi di laurea. Videm: Facolta` di economia.
- Eibel, Maria (2005): *INTERREG IIIB – CADSES Project, Matriosca – AAP*. Graz: Department for European Affairs and External Relations. Dostopno na http://www.matriosca.net/cms/dokumente/10183724_5003879/a7e5e35a/Matriosca-INFO_ENGL.PDF (8. oktober 2007).
- Eibel, Maria (2007): *Matriosca – Alpe, Adria, Pannonia*. Skupna strategija in oblikovanje politike – Bela knjiga. 2007. Dostopno na http://www.matriosca.net/cms/dokumente/10184465_4998640/f8db528f/Definitiva_E%20xecutivesummary_slovenian%20PS.doc (8. oktober 2007)
- Gasparini, Alberto, ur. (2003): *Euroregione: il regionalismo per l'integrazione europea*. Gorizia: Istituto di Sociologia Internazionale.
- Grča, Dušan (2004): INTERREG namesto Phara. *Delo*, 16.6., 5.
- Guaiana, Marcello, ur. (2006): *Investire nella Regione dell'Innovazione*. Trieste: Consorzio per l'AREA di Ricerca Scientifica e Tecnologica di Trieste. Dostopno na <http://www.hicoweb.net/images/hico-brochure.pdf> (10. oktober 2007).
- Gulič, Andrej in Sergeja Praper (1998): Regionalni razvoj, regionalizem in regionalizacija Slovenije: značilnosti dosedanjih in možni scenarij prihodnjih sprememb. V Ciril Ribičič (ur.): *Regionalizem v Sloveniji*, 51–94. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Hix, Simon (2005): *The political system of the European Union*. New York: Palgrave MacMillan.
- Hrvatin, Anton (2001): Evroregija Istra. Mladina: 8.1. Dostopno na <http://www.mladina.si/tehdnik/200101/clanek/istra/index.print.html-l2> (9. oktober 2007).

- Innovating Regions in Europe (2004): *Thematic Networks Sharing Our Experiences*. Luxembourg: IRC – IRE Central Unit. Dostopno na http://www.innovating-regions.org/templates/ris_doc_counter.cfm?doc_id=2240&doc_type=doc (13. oktober 2007).
- IRE Secretariat (2007): *Innovating Regions in Europe: Strategies making a difference*. Informacijska brošura dostopna na: http://www.innovating-regions.org/templates/ris_doc_counter.cfm?doc_id=2748&doc_type=doc (13. oktober 2007).
- Jaksetič, Martina (2003): *Udeležba javnosti pri pripravi regionalnega razvojnega programa za Južno Primorsko*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Juri, Franco (2001): Evroregije in čezmejno sodelovanje v Istri. *Primorska srečanja: revija za družboslovje, gospodarstvo in kulturo* 239, 170–174.
- Juri, Franco (2001a): Evroregija Istra. *Sobota*, 10. 2., 20.
- Karnar, Primož (2007): *Analiza problematike črpanja finančnih sredstev iz strukturnih skladov Evropske unije – problem institucionalne rigidnosti EU ali slovenske nepripravljenosti?* Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Keating, Michael (1998): *The New Regionalism in Western Europe: Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham and Northampton: E. Elgar.
- Kutin, Mateja, ur. (2007): *Regionalni razvojni program Severne Primorske (Goriške statistične regije) za obdobje 2007–2013*. Kobarid: Posoški razvojni center.
- Lajh, Damjan (2006): *Evropeizacija in regionalizacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mali, Tanja (2003): *Denarna pomoč Evropske Unije državam kandidatkam*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2002): *Zbornik sklada za male projekte: zbornik sofinanciranih projektov*. Dostopno na:

<http://www.arr.si/datoteke/materiali/Zbornik%20Sklada%20za%20male%20projekte%20Slovenija-Italija%201999%20-%20Vsebina.pdf> (24. september 2007)

- Ministrstvo za okolje in prostor (2007): *Začasni načrt upravljanja voda: Prikaz mreže in rezultatov monitoringa stanja voda*. Dostopno na http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/okolje/pdf/upravljanje_voda/zacasni_NUV_V_poglavje.pdf (21. oktober 2007).
- Moussis, Nicolas (1999): *Evropska Unija: pravo, ekonomija, politike*. Ljubljana: Littera picta.
- Mrak, Mojmir (2004): *Kohezijska politika Evropske Unije*. Ljubljana: Samozaložba.
- Mramor, Dušan (1999): *Slovar poslovnofinančnih izrazov*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Nugent, Neill (2004) *The Government and Politics of the European Union*. North Carolina: Duke University Press.
- Perinčič, Nika (2003): *Regionalna razvojna politika – problemi, dileme*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Prša, Barbara (2004): *Izvajanje evropske regionalne politike v Sloveniji: primer Pomurske regije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (2006): *Competitivita` e sviluppo del Friuli Venezia Giulia: Raporto finale*. Trst: Ambrosetti, The European House. Dostopno na http://www.regione.fvg.it/rafvfg/armonia/allegati/061222_FVG__Rapporto_Finale_Competitivita_e_Sviluppo.pdf (18. oktober 2007).
- Rener, Tatjana, ur. (2004): *Čezmejni programi med Slovenijo in Italijo: z izkušnjami novim izzivom naproti*. Ljubljana: Agencija za regionalni razvoj.
- Repe, Božo (2000): *Sodobna zgodovina: zgodovina za 4. letnik gimnazij*. Ljubljana: Založba Modrijan.

- Rojec, Matija (2004): *Enotni programski dokument za začetnike*. Ljubljana: Služba vlade za strukturno politiko in regionalni razvoj.
- Salvatore, Dominick (1998): *International economics*. Englewood Cliffs: Prentice Halls.
- Sansone, Giuseppe (2006): Presidente Illy illustra progetto Euroregione. *Comunicati del Consiglio Regionale del Friuli Venezia Giulia*, 21.9. Dostopno na <http://www.consiglio.regione.fvg.it/pagine/comunicazione/comunicatistampa.asp?comunicatoStampaId=9553&search=true> (9. oktober 2007).
- Skočir, Matej (2005): *Pomen programov čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Italijo za razvoj obmejnih regij: primer Nove Gorice in Gorice*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalni razvoj (2005): *Pregled projektov čezmejnega sodelovanja Slovenije v obdobju 2000–2004 ter analiza učinkov projektov na razvoj v regiji*. Dostopno na http://www.arr.si/datoteke/materiali/analiza_cbc.pdf (28. oktober 2006).
- Smrekar, Tomaž, ur. (2007): *Slovenske regije v številkah*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.stat.si/doc/pub/slovenske_regije_2007-koncna.pdf (6. oktober 2007).
- Sočan, Lojze (2001): *Okolje za razvojno prenovo Slovenije ob vstopanju v Evropsko unijo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sočan, Lojze (2002): *Simulacije trajnostnega razvoja. Delovno poročilo št. 1, Zasnove razvoja, položaj Slovenije in pridruženih članic: vsebinska izhodišča in prvi izračuni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sočan, Lojze (2003): *Simulacije trajnostnega razvoja. Delovno poročilo št. 2, Družbeno okolje za razvojno dohitevanje Slovenije in pristopnih držav*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Sočan, Lojze (2004): *Simulacije trajnostnega razvoja. Delovno poročilo št. 3, Metodološke osnove za preučevanje družbenega razvojnega okolja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sočan, Lojze (2006): *The European Union in a global context – a developmental approach*. Ljubljana: Inštitut za strateške študije na Fakulteti za družbene vede.
- Stanojevič, Maja (2000): *Regionalni razvoj slovenske obale*. Diplomsko delo. Lucija: Ekonomsko-poslovna fakulteta Maribor.
- Tunjič, Filip (2004): *Vmesna Evropa: konfliktnost državnih teritorialnih meja*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno raziskovalno središče Koper.
- Valenčič, Teja (2001): *Regionalizacija in regionalizem v Evropi: primer Goriške pokrajine kot evroregije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vršaj, Egidij (2004): *Slovenija in evroregije*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček: Mladika.
- Zar, Federica (2007): *I risultati del Progetto a regia regionale Hico*. Dostopno na <http://www.interreg-it-si.org/util/bin.php?id=2007012214490155> (10. oktober 2007).
- Wallace, Helen in William Wallace, ur. (2000) *Policy-making in the European Union*. New York: Oxford University Press.

12.2 Primarni viri:

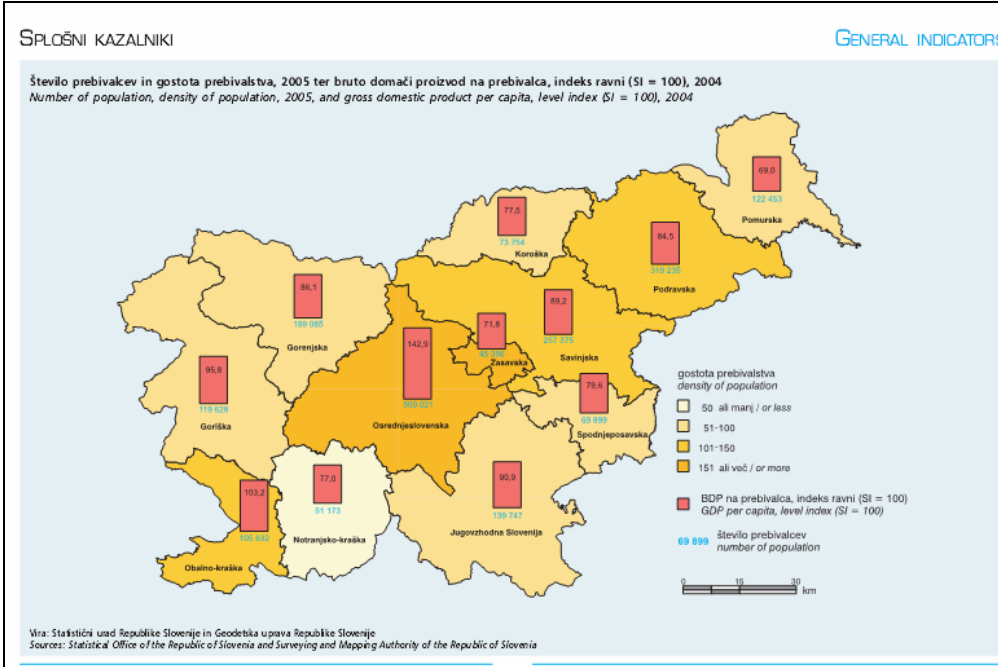
- Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (1999): *Program Pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija – Italija 2000–2006*. Dostopno na <http://www.interreg-it-si.org/util/bin.php?id=2005041516114525> (25. september 2007).
- Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2001): *Joint Programming Document: INTERREG IIIA/PHARE CBC*. Dostopno na <http://www.arr.si/datoteke/materiali/English%20JPD%20SLO%20IT.doc> (1. november 2006).
- Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2001a): *Strategija regionalnega razvoja Slovenije*. Dostopno na <http://www.arr.si/datoteke/materiali/srrs4.doc> (9. oktober 2007).
- Agencija Republike Slovenije za regionalni razvoj (2005): *Ekonomska in socialna kohezija: Phare CBC*. Dostopno na <http://www.arr.si/vsebina.asp?lang=sl&str=116> (29. oktober 2007).
- European Commission (2005): *Financial Perspective 2007–2013*. No 15915/05. Dostopno na http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/misc/87677.pdf (1. november 2006).
- Regionalni razvojni center Koper (2006): *Regionalni razvojni program Južne Primorske 2007–2013*. Dostopno na: <http://www.rrc-kp.si/files/RRP-strate%C5%A1ki%20del-verzija17-28.7.06-popravki%20ozna%C4%8Deni.pdf> (28. oktober 2006).
- Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj¹¹⁹ (2006): *Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007–2013*. Dostopno na http://www.svlr.gov.si/fileadmin/svlr.gov.si/pageuploads/DRP/Aktualno/OSNUTEK_DRP-31-05-06.doc (11. oktober 2007).
- *Statute of the Adriatic Euroregion*, sprejet in razglašen s strani Assembly of the Adriatic Euroregion, act number 4/2006. Dostopno na <http://www.adriaticeuroregion.org/en/slikeid/Document-STATUTE.pdf> (9. oktober 2007).

¹¹⁹ V diplomskem delu navedeno kot RNRP.

- Severnoprimska mrežna regionalna razvojna agencija (2003): *Regionalni razvojni program Severne Primorske (statistične regije Goriška) od leta 2002 do leta 2006*. Dostopno na <http://www.sigov.si/uetolm/rrp> (28. oktober 2006).
- Šušteršič, Janez (2005): *Strategija razvoja Slovenije*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. Dostopno na http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/strategija_razvoja_slovenije.pdf (11. oktober 2007).
- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2001): *Slovenija v Evropski Uniji: Strategija gospodarskega razvoja Slovenije*. Dostopno na <http://www.sigov.si/zmar/projekti/sgrs/pdf-b/sgrs-besedilo.pdf> (1. oktober 2006).
- Uredba Sveta št. 1082/2006 / *Council Regulation (EC) No 1082/2006 of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC)*. Official Journal L 210/19. Dostopno na [http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/gect/ce_1082\(2006\)_en.pdf](http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/gect/ce_1082(2006)_en.pdf) (9. oktober 2007).
- *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (2003). Ljubljana: *Ur. l. RS, št. 83/2003*. Dostopno na http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO3760.html (28. oktober 2006).
- Wostner, Peter, ur. (2004): *Enotni programski dokument 2004–2006*. Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za strukturno politiko in regionalni razvoj. Dostopno na http://www.svlr.gov.si/fileadmin/svlr/srp.gov.si/pageuploads/enotni_programski_dokument_rs_2004-2006.pdf (1. november 2006).

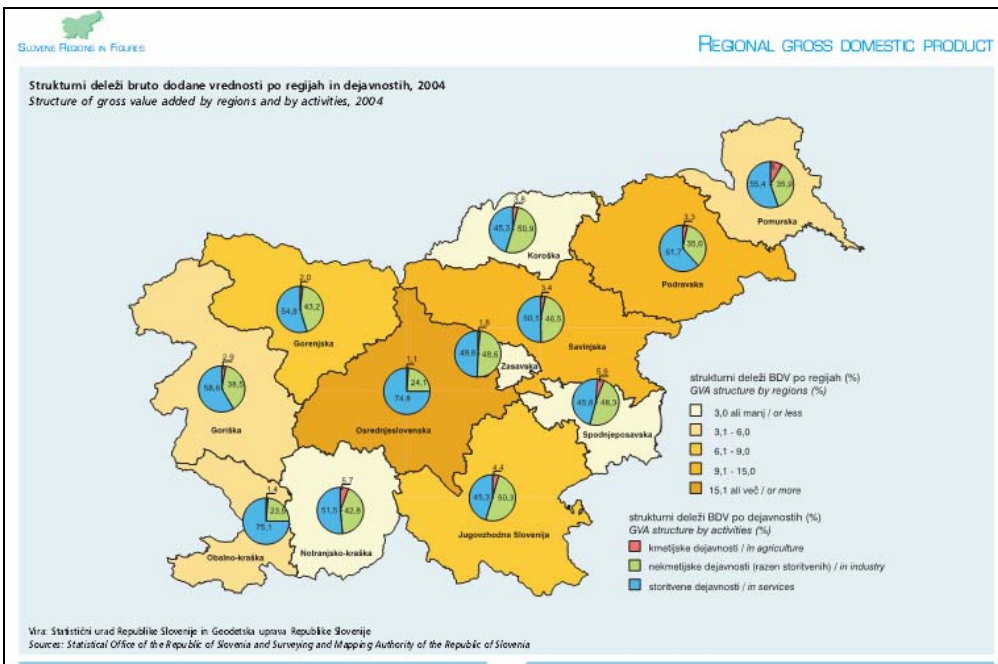
13. Priloge

PRILOGA A: Število prebivalcev in gostota prebivalstva ter bruto domači proizvod na prebivalca v Sloveniji (po regijah)

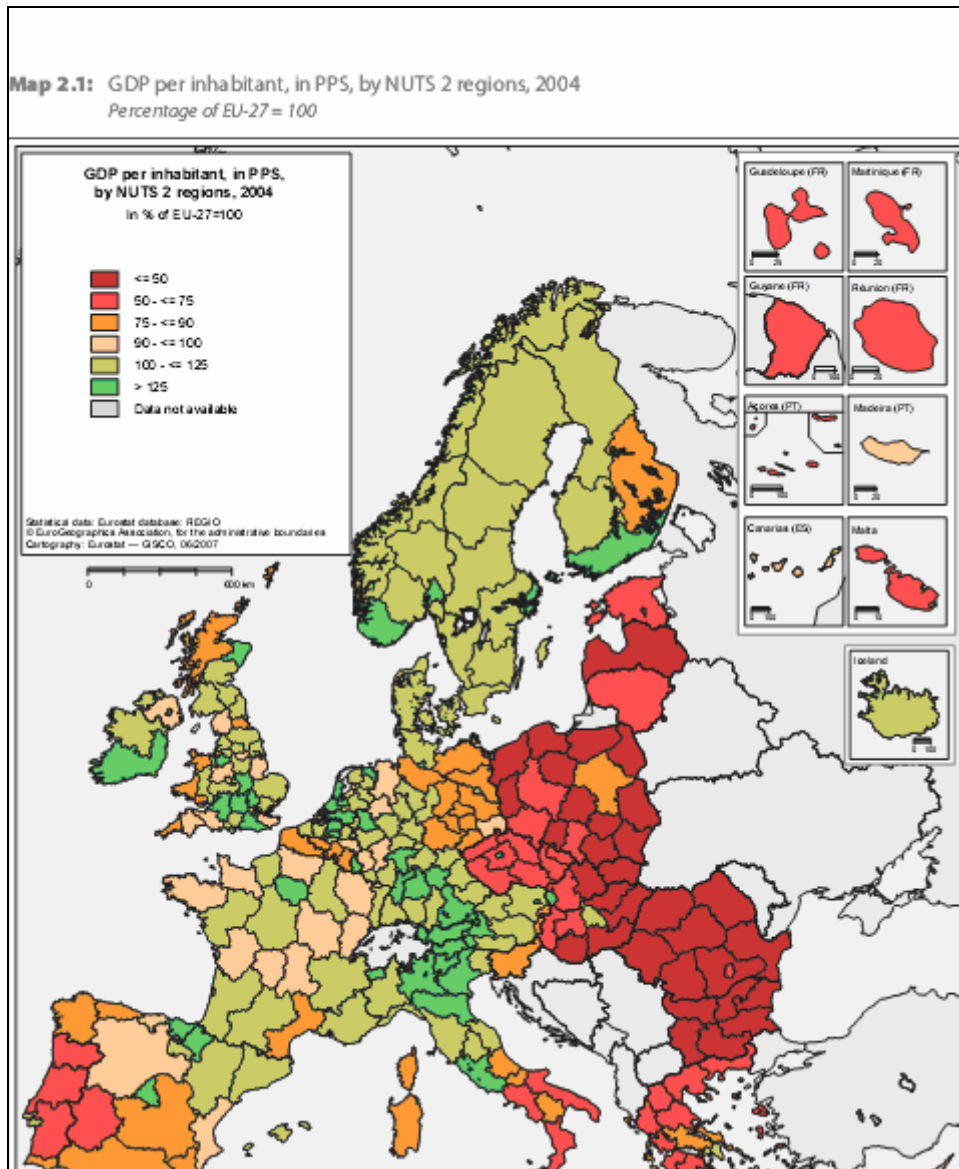
Vir: Smrekar 2007: 5.

PRILOGA B: Strukturni deleži bruto dodane vrednosti po regijah in dejavnostih

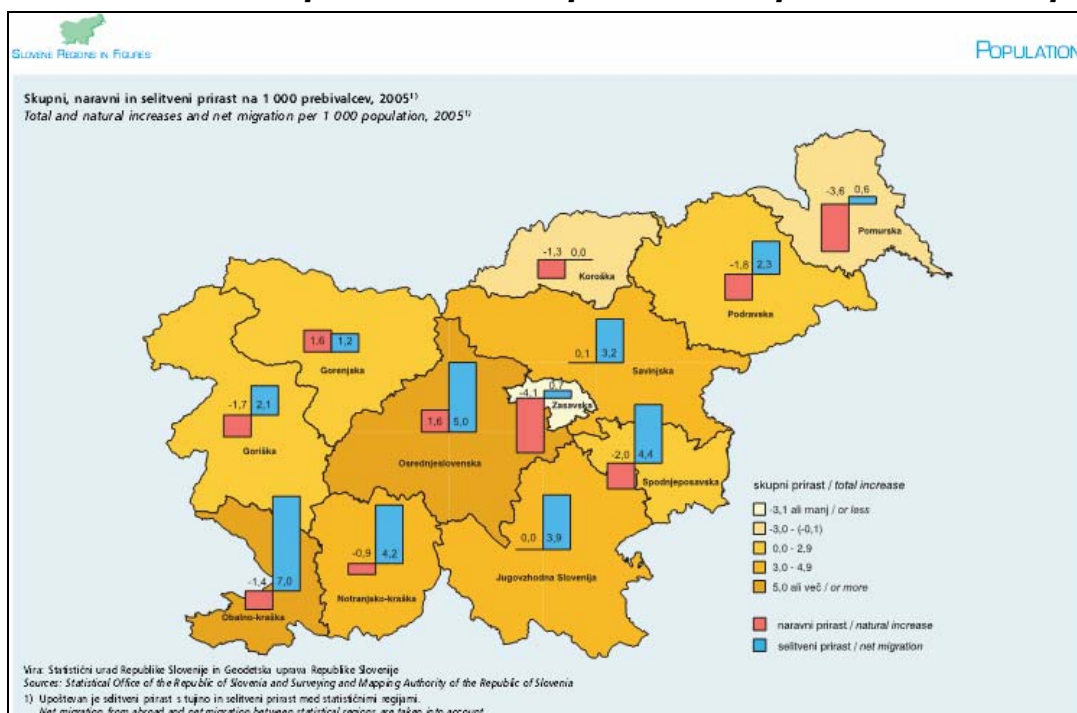
Vir: Smrekar 2007: 17.

PRILOGA C: Bruto domači proizvod po regijah na ravni NUTS-2

Vir: Eurostat Regional Yearbook 2007: 27.

PRILOGA D: Skupni, naravni in priseljitveni prirast na 1000 prebivalcev

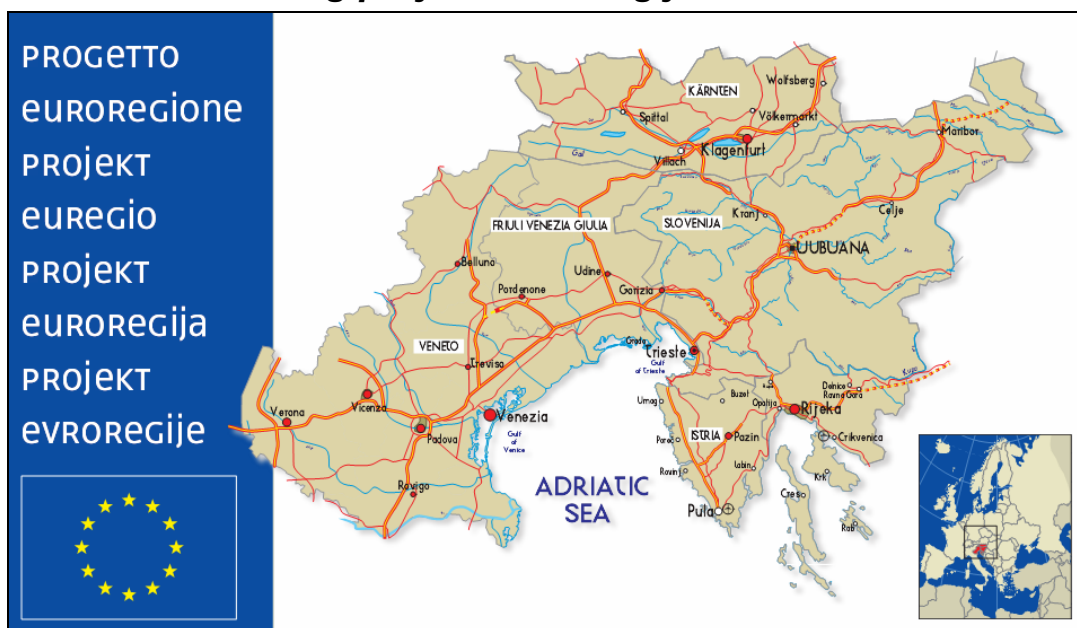
Vir: Smrekar 2007: 7.

PRILOGA E: Obseg Pobude MATRIOSCA – AJP

Vir: http://www.matriosca.net/cms/dokumente/10183724_5003879/ab19a601/MAPP-Detail1.jpg
(13. 10. 2007).

PRILOGA F: Obseg projekta Evroregije

Vir: Dostopno na: <http://www.regione.fvg.it/rafvfg/export/sites/default/RAFVG/AT11/ARG8/allegati/carta.pdf> (8. 10. 2007).

PRILOGA G: Obseg Jadranske evroregije

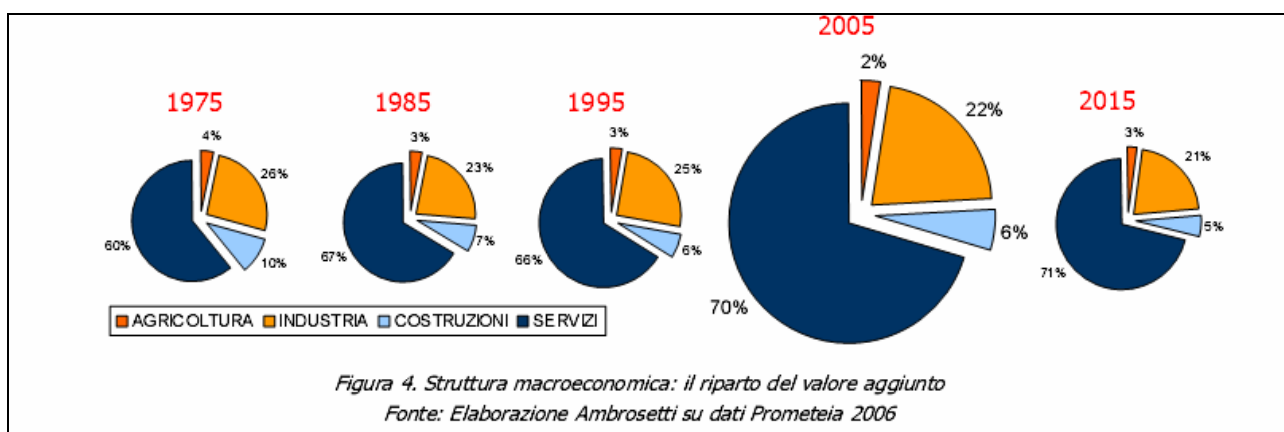
Vir: Jadranska Evroregija. Dostopno na: <http://www.adriaticeuromregion.org/hr/maps/mapa-JER-500.jpg> (9. 10. 2007).

PRILOGA H: Obseg 'HiCo' region

Vir: Guaiana 2006: 4.

PRILOGA I: Strukturalni delež BDV po dejavnostih v FJK

Vir: Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia 2006: 23.